

30К-1
2600

1-2

-5-6

БАЛЬШАВІК БЕЛАРУСІ

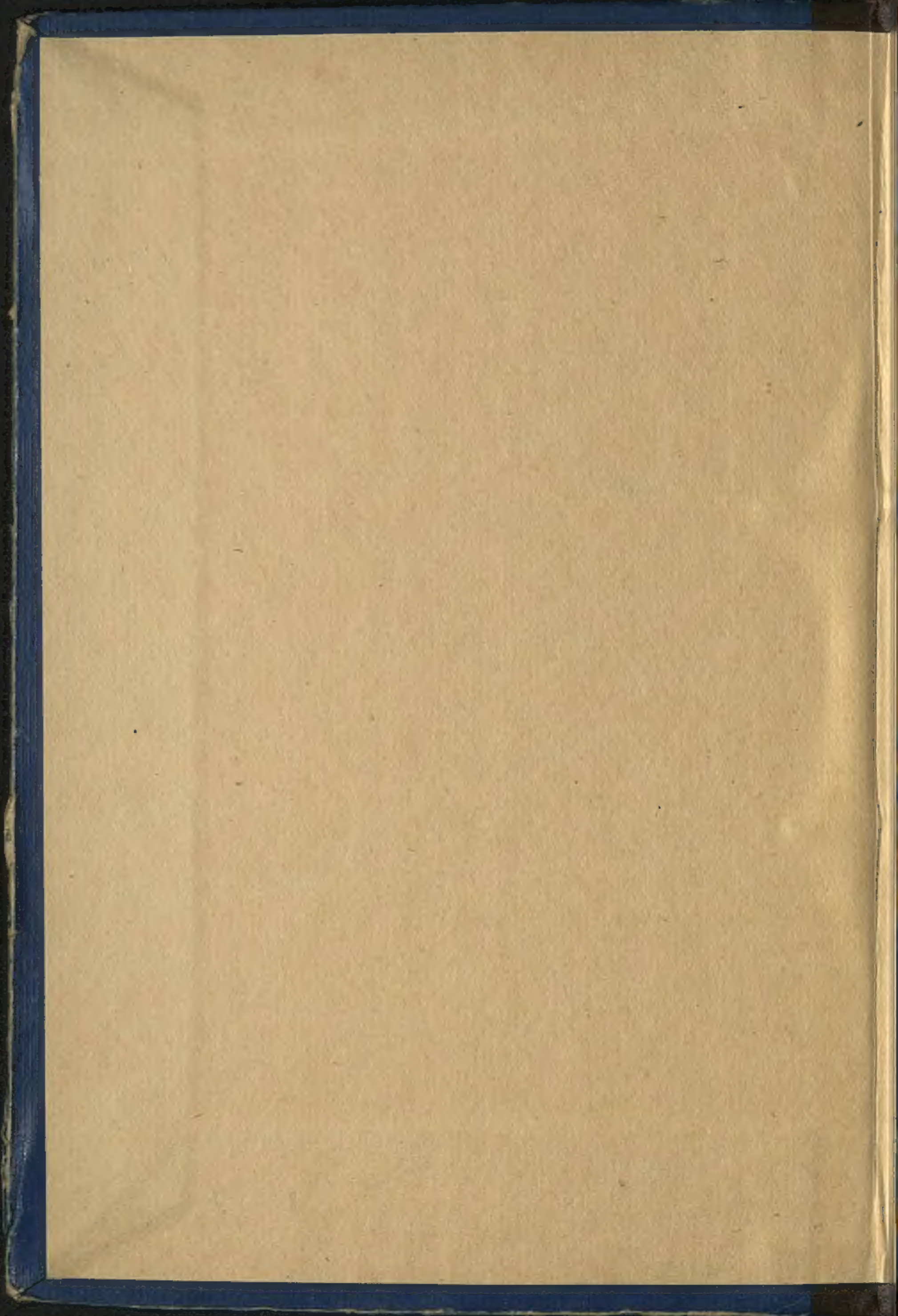
МЕНСК

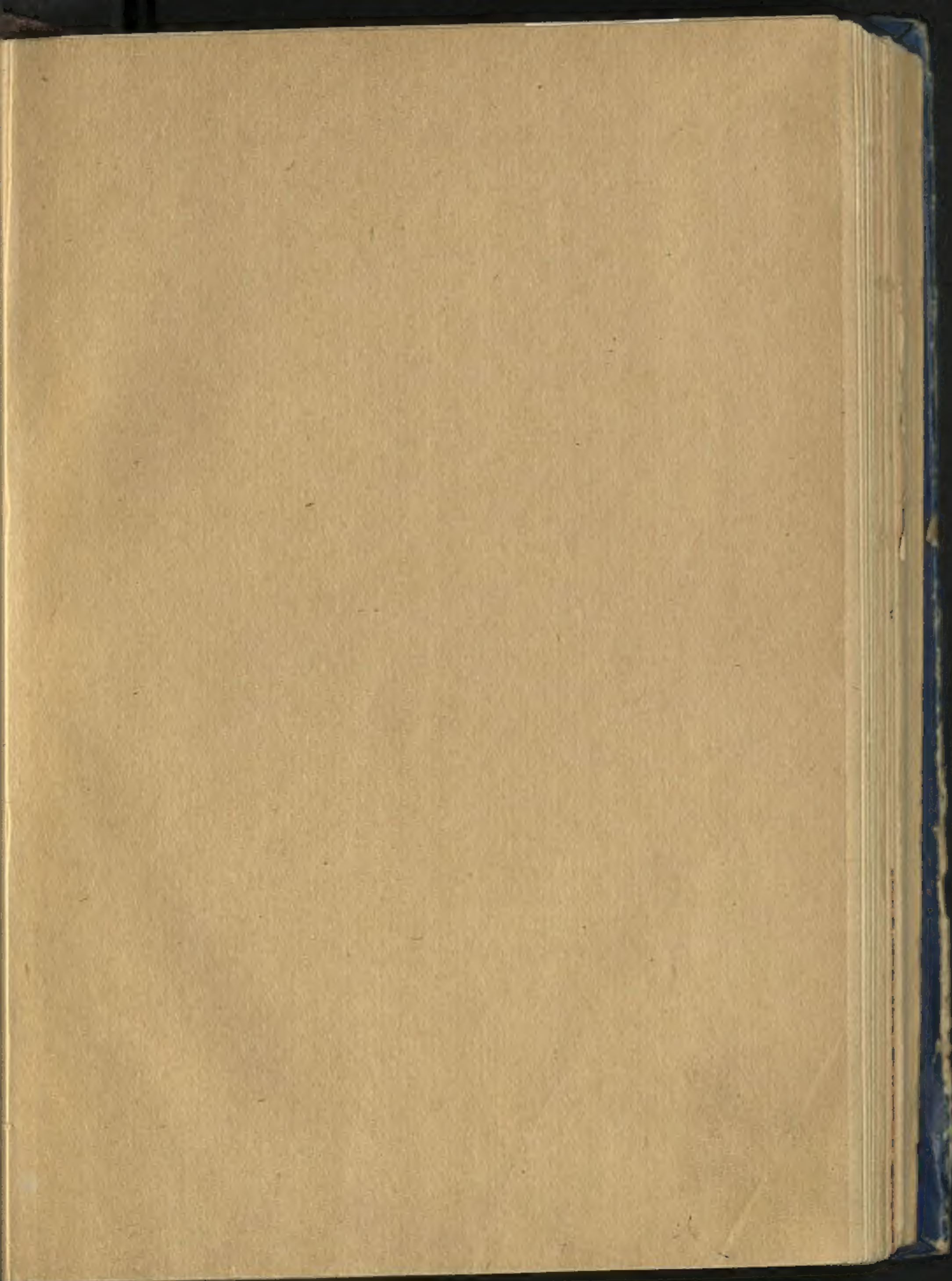
1931

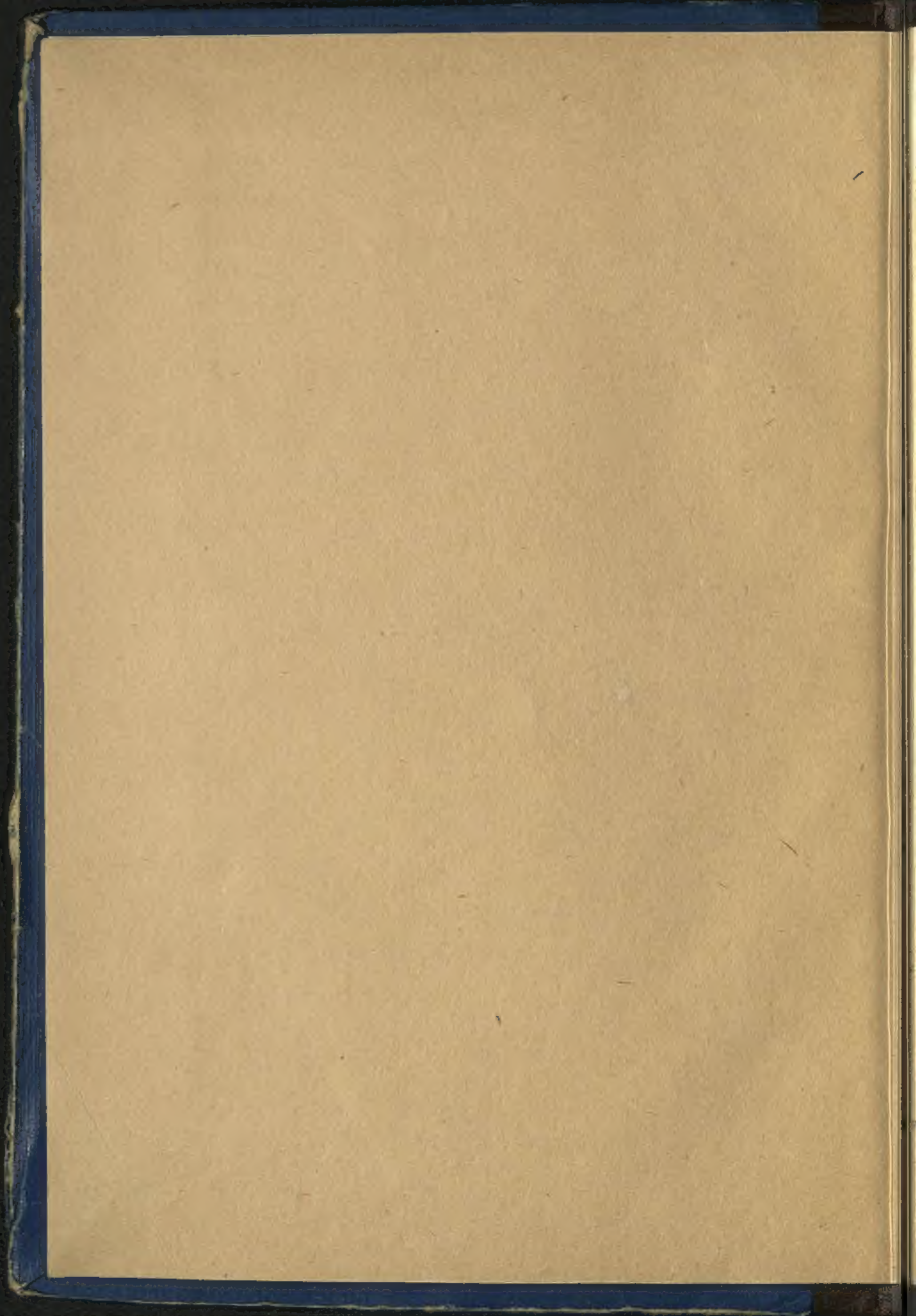
У НУМАРЫ: Перадавая. Да вынікаў Студзеньскага Пленуму ЦК КП(б)Б. П. Корчык. Вынікі фашыскай выбарчай кампаніі ў Зах. Беларусі. М. Югаў. Вялікадзяржаўная контрабанда пад сьцягам беларускага нацыяналізму. М. Потап. Аб рэзолюцыі, 1905 году.

Крытыка і бібліяграфія.

Я. Г. Аб адным важнейшым зьвяненні ў справе калектывізацыі сельскай гаспадаркі.

30к-1 / 2600

Пролетары усіх краін, злучайцеся!

БАЛЬШАВІК БЕЛАРУСІ

ЧАСОПІС ПОЛІТЫКІ І ПРАКТЫКІ
ПАРТЫЙНАЙ ПРАЦЫ
ОРГАН ЦК КП(б)Б

№ 1—2

СТУДЗЕНЬ—ЛЮТЫ

МЕНСК — 1931

Друкарня Беларускае Акадэміі Навук.

Галоўлітбел № 356.

Зак. № 3295

Тыр. 1800 экз., 3³/₄ арк.

Да вынікаў Студзенскага Пленуму ЦК КП(б)Б

Пераможны рух да соцыялізму шырокіх мас працоўных БССР на чале з рабочаю клясаю пад кіраўніцтвам Комуністычнае партыі (бальшавікоў) адзначаецца новымі вялізарнымі поспехамі. Гэтыя поспехі, пакладаючы фундамент соцыялізму ў нашай краіне, прывялі да глыбачэзных зрухаў у характары народнае гаспадаркі БССР.

Этап, у які краіна ўступае пад кіраўніцтвам партыі, павінен быць адзначаны, як этап рашучага змаганьня за далейшае разьвіцьцё соцыялістычных элемэнтаў у народнай гаспадарцы, замацаваньня дасягнутых поспехаў і далейшага, узрастаючага наступу на прыватна-капіталістычныя рэшткі дзеля завяршэньня пабудовы фундаменту соцыялістычнай эканомікі. Гэты наступ праводзіўся і будзе праводзіцца ва ўмовах абвостранае клясавае барацьбы. Тэорыя „прытушэньня“ клясавае барацьбы ў нашай краіне, якая прапаведуецца Бухарыным і яго вучнямі з права-опартуністычнага лягеру, мірнае „ўрастаньне кулака ў соцыялізм“, з аднаго боку, стушаваньне ўнутраных супярэчнасьцяў капіталістычнай сыстэмы, якое абвяшчаецца ў тэорыі „арганізаванага“ капіталізму, — з другога боку, знаходзяць свой практычны выраз у праграмах опартуністычнай двугодкі, раўнаньня на вузкія месцы і г. д. Па-Троцкаму „тэорыя“ патухаючай крывой па ўсіх сваіх падставах у асноўным супадае з капітулянцкімі тэорыямі правых опартуністых. Таму мы констатуем аб'яднаньне, ідэнтычнасьць, капітулянцкіх установак правага опартунізму і контр-рэвалюцыйнага троцкізму. Сапраўднасьць абвяргае штодзённа і шточасна ўсе опартуністычныя прароцтвы і паказвае, што магчымасьці, якія маюцца ў пролетарыяту, які абапіраецца на бядняцка-колгасныя масы сялянства і трымае саюз з серадняком-адзінаасобнікам — зьяўляюцца невычарпальнымі. Гэтыя магчымасьці проста ігноруюцца альбо адмаўляюцца правымі опартуністамі, якія, праяўляючы нявер'е ў творчы ўздых пролетарыяту, ставяць стаўку на рух „медленным шагом, робким зигзагом“ разам з кулацка-капіталістычнымі элемэнтамі, адмаўляюцца к.-р. троцкізмам, які сьцьвярджае аб нямінных варожых сутычках рабочае клясы з сялянствам і абвяргае на гэтай падставе соцыялістычнае будаўніцтва, пакуль рэвалюцыя не ахопіць большасьць краін капіталізму.

„Чакаць, пакуль працоўныя клясы створаць рэвалюцыю ў міжнародным маштабе — гэта значыць зусім застыць у чаканьні“ (Ленін, XV, 287). І наша партыя будзе соцыялізм пры падтрыманьні пролетарыяту ўсяго сьвету, і, будуючы соцыялізм у нашай краіне, увязвае гэтае будаўніцтва з задачамі сусьветнае рэвалюцыі. Наше будаўніцтва нельга адлучыць ад пытаньня сусьветнае соцыялістычнае рэвалюцыі. Будуючы соцыялізм, мы ўзмацняем базу сусьветнае рэвалюцыі, узмацняем веру і ўпэўненасьць у канчатковую перамогу рабочае клясы ва ўсім сьвеце.

Сьнежаньскі Пленум ЦК і ЦКК УсеКП(б) даў у сваіх рэзолюцыях чоткую дырэктыву аб далейшых шляхах соцыялістычнага будаўніцтва. Гэта дырэктыва заключаецца ў указаньні аб неабходнасьці ў бягучым годзе „завяршыць пабудову фундаманту соцыялістычнай эканомікі“. Па лініі выкананьня гэтага ўказаньня накіраваны рашэньні Студзеньскага Пленуму ЦК КП(б) Беларусі.

Студзеньскі Пленум ЦК КП(б)Б падагуліў шлях пройдзены партыяй у мінулым годзе і наміціў далейшыя задачы на трэці рашаючы год пяцігодкі.

Умовы, у якіх працякала соцыялістычнае будаўніцтва ў мінулым годзе — зьяўляліся ўмовамі жорсткай клясавай барацьбы. У гэтай барацьбе Комуністычная партыя (большавікоў) Беларусі пад кіраўніцтвам ЦК КП(б)Б вяла рабочую клясу, колгаснікаў і бядняцка-серадняцкія масы сялянства да перамогі, падаўляючы супраціўленьне клясавага ворага, ускрываючы і разьбіваючы да аснаваньня манэўры яго агентаў у радок партыі — правых опартуністых, „левых“ і іх беспрынцыповага блёку, вялікадзяржаўных шовіністых і нацыянал-шовіністых усіх масьцей.

Мінулы год быў годам разьвіцьця і паглыбленьня эканамічнага крызісу ва ўсіх капіталістычных краінах сьвету. Гэты крызіс паразіў усе краіны, да гэтых пор лічыўшых сябе „неўязьвімымі“ — як Амэрыка і Францыя. Але асабліва ён паразіў такія краіны, як Польшча, якая зьяўляецца самым слабым зьвязном у сыстэме сусьветнага капіталізму. Рэзкае зьніжэньне вытворчасьці выклікае ў гэтых краінах агромны рост беспрацоўя. Кожны 3-ці рабочы сьвету зьяўляецца беспрацоўным, або працуючым скарачаны час. Нягледзячы на крызіс, падзеньне цэн на прамысловыя тавары не адбываецца. Гэта сьведчыць аб глыбачэзных супярэчнасьцях у самой сыстэме капіталістычнае вытворчасьці, аб глыбокім процэсе загібаваньня капіталізму ў яго монопалістычных формах. Гэты крызіс і выклікаючыя ім пасьледствы разьбіваюць ушчэнт усе „тэорыі“ Каутскіх і Гільфэрдзінгаў аб зьмякчэньні супярэчнасьцяў па меры росту канцэнтрацыі капіталаў, а таксама і правых опартуністых бухарынскай школы аб адсутнасьці ўнутраных супярэчнасьцяў у капіталістычнай грамадзе, аб „арганізаваным“ капіталізьме. Капіталістычны мір разьдзіраецца ўсё глыбей унутранымі супярэчнасьцямі, і, у першую чаргу, усё нарастаючай клясавай барацьбой. У пошуках выхаду ён ставіць сваю апошнюю стаўку на інтэрвэнцыю супроць краіны, у якой намаганьнямі мільёнаў працоўных пад кіраўніцтвам комуністычнае партыі і яе Ленінскага ЦК будзеца соцыялізм. У падрыхтоўцы гэтай інтэрвэнцыі прымаюць удзел сплачоным фронтам усе ворагі соцыялістычнага будаўніцтва ад Пуанкарэ і Пілсудзкага, — да соцыял-і нацыянал-фашыстых і рэнегатаў тыпу Брандлера і Троцкага знадворку і кулака, шкодніка, нацыянал-дэмократа знутры. Гэтаму адзінаму фронту капіталу працівастаіць моўлітны фронт рабочых, батракоў, беднаты і сераднякоў-колгаснікаў СССР — у саюзе з серадняком-адзінаасобнікам. Фронт соцыялізму абаяраецца на рэвалюцыйныя арганізацыі рабочае клясы і працоўнае сялянства ўсяго сьвету. „Кляса супроць клясы“ — не тэорытычны лёзунг, а выраз адбываючыхся глыбачэзных зрухаў у клясавай барацьбе. Кляса супроць клясы паўстае — адны, жадаючы раздавіць краіну соцыялізму, другія — грудзьмі стаць на абарону бацькаўшчыны міжнароднага пролетарыату.

Асабліва яскравым доказам падрыхтоўкі вайны супроць СССР служаць факты, выяўленыя на процэсе шкоднікаў і агентаў францускага і міравога капіталу — „Прампартыі“ і ўзмацніўшаяся падрыхтоўка

ваеннага нападу на СССР з боку Польшчы і Румыніі пад агульным кіраўніцтвам Францыі. Польшча, рыхтуючыся ліхарадачна да вайны супроць СССР, рыхтуючыся да захопу БССР і УССР, да ўтварэння „вялікай Польшчы“ „ад мора і да мора“ і аднаўлення праслаўтых меж 1772 г., вуснамі сваіх офіцыйных прадстаўнікоў (ваявода Валынскі — Юзэфскі і інш.) і ў органах кіруючай клікі заяўляюць аб „неабходнасці“ вайны, аб яе непазьбегласці. Крывавыя „пацыфікацыі“ Заходняй Украіны, тэрор у Зах. Беларусі, атрымаўшае сусветную вядомасць, ня гледзячы на замоўчванне буржуазіі і соцыял-фашыстых, „Луцкое дело“ сьведчаць аб падрыхтоўцы тылоў Польшчы для вайны супроць СССР. Бездапаможная ў перамаганні крызісу, буржуазія Польшчы — форпост міравой буржуазіі — імкнецца шляхам інтэрвенцыі супроць СССР прэдатвараць нямінуемы крах свайго панавання. Пагэтаму ўсе свае надзеі яна ўскладае на зрыў соцыялістычнага будаўніцтва, на задушэнне ачага міжнароднай рэвалюцыі — СССР.

Саюзнікі міравой буржуазіі ў СССР — кулацтва і рэшткі гарадской буржуазіі — у сувязі з паспяховым развіццём соцыялістычнага будаўніцтва і нямінчай пагібелі капіталістычных элементаў у СССР, у абвостраным супраціўленні гэтаму наступу імкнуцца знайсці для сябе адтэрміноўку, калі не аднаўленне свайго панавання. Пытанне „хто — каго“, паспяхова вырашанае ў карысць соцыялізму ў прамысловасці, патрабуе далейшага ўзмацнення абароназдольнасці краіны, далейшага разгортвання наступу на капіталістычныя элементы і рашучага падаўлення іх супраціўлення.

Партыя вядзе рабочую клясу, колгасныя, батрацка-бядняцкія і сярадняцкія масы сялянства да новых перамог соцыялістычнага будаўніцтва, перамагаючы па-бальшавіцку настойліва ўсе труднасці на гэтым шляху. Гэтыя труднасці выклікаюць хістанні ў шэрагах найбольш адсталай часткі пролетарыяту, якія адбіваюцца ў радок нашай партыі ў выглядзе рознага роду ўхілаў ад генэральнай лініі партыі. Пад кіраўніцтвам Ленінскага Цэнтральнага Камітэту УсеКП(б) уся партыя паспяхова вядзе барацьбу з гэтымі ўхіламі, ускрываючы іх анты-бальшавіцкую, антыленінскую сутнасць.

Намечаныя Пленумам тэмпы развіцця соцыялістычнай гаспадаркі зьяўляецца бальшавіцкім адказам на прароцтвы правых і троцкістых аб „немагчымасці“ выканання пяцігодкі ў чатыры гады, аб „затуханні“ тэмпаў соцыялістычнага будаўніцтва.

Пленумам ЦК КП(б)Б зацверджаны контрольныя лічбы на 1931 г. з паказчыкамі перавышаючымі дасягненні мінулага году і папярэднія намёткі пяцігодкі. Выканаць заданне на 1931 г. — значыць забяспечыць выкананне пяцігодкі ў 4 гады, а па некаторых галінах — у 3 гады. Мобілізуючы масы рабочых, колгаснікаў, беднаты і сяраднякоў на выкананне заданняў трэцяга году пяцігодкі, партыйныя арганізацыі павінны разгортаць соцыялістычнае спаборніцтва і ўдарніцтва, забяспечыць падвышэнне вытворчасці працы на фабрыках, заводах, у саўгасах і колгасах.

Асноўныя праблемы, якія стаяць перад прамысловасцю — праблема якасці, зніжэння сабекаштоўнасці прадукцыі, падвышэння вытворчасці працы — забяспечыць выкананне і перавыкананне колькасных паказчыкаў, намечаных у контрольных лічбах на 1931 г.

У галіне сельскай гаспадаркі мы ўступаем у другую колгасную вясну. Пленум ЦК КП(б)Б вызначыў рад мерапрыемстваў па забеспячэнню паспяховага правядзення бальшавіцкай вясны. Пленум вызна-

чыў контрольныя лічбы калектывізацыі БССР на веснавую пасеўную кампанію і к канцу году.

Выкананьне дырэктыў Пленуму немагчыма без максымальнай напружанасьці сіл і энэргіі ўсёй партыі, асабліва вясковых яе арганізацый. Стаўцы на самацёк, опартуністычным адносінам да работы сярод батрацтва і беднаты неабходна рашуча палажыць канец. Адным з мэтодаў уцягненьня шырокіх бядняцка-серадняцкіх пластоў у справу сапраўднай агітацыі за калектывізацыю зьяўляюцца ініцыятыўныя групы, перакідка колгасьнікаў для дапамогі і кіраўніцтва ў другія раёны і скарыстаньне супольнай апрацоўкі зямлі ў час вясьняга севу. Гэтыя мэтоды павінны быць скарыстаны поўнасьцю.

Вырашаючы пасьпяхова зернавую праблему, партыя падышла ўплатную да вырашэньня праблемы мяса-малочнай. Ва ўмовах БССР — спэцыялізацыя раёнаў будзе мець рашаючае значэньне для вырашэньня мяса-малочнай праблемы. Вырашэньне-ж яе мае асабліва важнае значэньне для ўсёй справы рабочага снабжэньня.

Пытаньні рабочага снабжэньня і работы коопэрацыі, займаючы вялікае месца ў рабоце Пленуму, атрымалі цвёрдыя ўстаноўкі ў рашэньнях Пленуму. Арганізацыя прыгарадных гаспадарак, мерапрыемствы накіраваныя к падвышэньню таварнасьці прадукцыі, палепшаньне работы снабжэньчэскіх органаў наогул — „пашырэньне харчовай базы і палепшаньне рабочага забесьпячэньня павінны быць у цэнтры ўвагі ўсёй партыі і рабочае клясы“ (з рэзолюцыі Пленуму).

Вырашэньне гэтага пытаньня неразрыўна звязана з палепшаньнем работы коопэрацыі, ачышчэньне яе шэрагаў ад элемэнтаў чуждых, разлажыўшыхся, пракраўшыхся, не спраўляючыхся з задачамі, якія ляжаць на коопэрацыі ва ўмовах рэканструкцыйнага пэрыоду. У органах коопэрацыі БССР яшчэ маюцца элемэнтны опартунізму, засьмечанасьці, перашкаджаючыя ёй спраўляцца з задачамі, ускладзенымі на яе рабочай клясай.

Той факт, што Пленум ЦК КП(б)Б прызнаў недавальняючай работу спажывецкай коопэрацыі БССР і работу Наркамгандлю па лініі Белпладагародніны і Белмяса, прымушае партыйныя арганізацыі прыняць усе меры к таму, каб правесьці па-бальшавіцку перабудову гэтых устаноў і, асабліва, спажывецкай коопэрацыі, з мэтай пасіленьня ў апошняй контролю з удзелам мас у штодзённай дзейнасьці коопэрацыі.

Выкананьне гэтай задачы, як і ўсіх пастаўленых партыяй, нямысьліма бяз шырока разгорнутай самакрытыкі ня ўзіраючы на асобы, без сыстэматычнага вучоту і правэркі выкананьня дырэктыў партыі. Мобілізавацца на выкананьне пастаўленых Пленумам задач, па-бальшавіцку ісьці ў далейшае наступленьне на гаспадарчым фронце, перамагаючы супраціўленьне клясавага ворага і яго агентуры ў шэрагах партыі — опартуністых усіх масьцей і ў першую чаргу правых, вялікадзяржаўных шовіністаў і шовіністых іншых нацыянальнасьцяй — гэтага патрабуе задача хутчэйшага завяршэньня пабудовы фундаманту соцыялістычнай эканомікі.

П. Корчык

Вынікі фашысцкай выбарчай кампаніі ў Зах. Беларусі

Фашысцкі ўрад у часе выбарчай кампаніі зрабіў новае „цуда“: 75% усіх галасоў у Зах. Беларусі атрымалі ўрадавыя сьпіскі, а ў некаторых акругах (Пінск і Брэст) „посьпех“ гэты вызначаецца нават у 90%. Фашызм гучна трубіць аб сваёй перамозе. Паводле яго слоў выходзіць, што стогнучыя пад ярмом фашысцкай окупацыі масы Зах. Беларусі, даўшыя ня раз выраз сваёй нянавісьці да окупантаў у героічным змаганьні супроць фашысцкага рэжыму і ня раз дэманстраваўшыя сваю няўхільную волю да аб'яднаньня з БССР, сваю гатоўнасьць абароны Савецкага Саюзу, — раптам загарэліся любасьцю да сваіх прыгнятальнікаў, з музыкай і п'яненьнем „Першай Брыгады“ пайшлі да ўрнаў і яўна аддалі свае галасы на ўрадавыя сьпіскі, на чале якіх стаяў Пільсудзкі — герой крывавых распраў з рэволюцыйнамі масамі ў 1919-1920 г.г. Фашызм імкнецца прадставіць рэзультаты выбараў, як поўнае паражэньне рэволюцыйнага лягеру, якім кіруе кампартыя, які атрымаў у З. Б. звыш 300.000 галасоў і які яшчэ некалькі месяцаў таму назад пры дадатковых выбарах у Лідчыне і Сьвянцяншчыне атрымаў вялікую перамогу. Гэта патрэбна фашысцкай дыктатуры для таго, каб пераканаць масы, што сіла яе непахісна, што ў выніку яе чатырохгадовага панаваньня, фашысцкай дыктатуры ўдалося вырваць масы з пад уплыву кампартыі, вырашыць нацыянальнае і сялянскае пытаньне ў З. Б., абярнуць яе з ачагу рэволюцыйнага змаганьня ў аплот фашысцкай дыктатуры, які палягчае ёй існаваньне яе імперыялістычных імкненьняў да разгрому СССР і пашырэння да лека на ўсход фашысцкай окупацыі. Гіпнозу фашысцкіх лічбаў падпадаюць таксама і некаторыя опартуністычна настроеныя і адарваныя ад мас таварышы, гатовыя паставіць пад сумненьне правільнасьць ацэнкаў партыі аб нарастаньні ў хуткім тэмпе рэволюцыйнай сітуацыі ў Польшчы.

Ці так гэта? Аналіз падзей апошняга часу ў Польшчы і ў прыватнасьці ў Зах. Беларусі, таксама як і вынікі выбарчай кампаніі ў корані абвяргаюць гэту панікерскую ўстаноўку, якую падсунулі нашай партыі нядобіткі правай групы Кастржэвы-Варскага.

Фашысцкая дыктатура не змагла дабіцца пастаўленай сабе галоўнай стратэгічнай мэты шляхам бязьлітаснага тэрору ізоляваць нашу партыю ад мас. Наша партыя пашырыла свой уплыў у масах, узьняла сваю гатоўнасьць і ўзмацнілася арганізацыйна. А гэта асноўнае ў ацэнцы рэзультатаў выбарчай кампаніі, у намячэньні далейшых пэрспектыў ходу рэволюцыйнага разьвіцьця ў Польшчы.

шчы і ў Зах. Беларусі і вызначэнні нашых задач і тактыкі. Не падлягае сумненню, што офіцыйныя рэзультаты выбараў не адбываюць тых процэсаў, якія адбываюцца ў Зах. Беларусі, што сведчыць аб далейшым росце рэвалюцыйнай актыўнасці мас. Гэтыя рэзультаты самым наглым і бесцэрамонным чынам сфабрыкаваны ў нетрах фашысцкіх выбарчых камісій, у канцэлярыях стараст і паліцэйскіх вучастках, рэзультаты гэтыя гэта продукт нячуванага яшчэ тэрору і насільля, для чаго мобілізаваны быў увесь фашысцкі дзяржаўны апарат, фашысцкія ваенныя арганізацыі і баявыя дружыны, усе сілы аб'яднанага буржуазнага лягеру ад ББ і НД да соцьял-фашыстаў і беларускіх нацыянал-фашыстаў уключна. Усё гэта асабліва яскрава праявілася ў Заходняй Беларусі, як на адным з найбольш рэвалюцыйных вучасткаў, адыгрываючым буйнейшую ролю ў ваенных плянах фашысцкай дыктатуры.

Фашысцкая дыктатура задыхаецца ў цісках глыбокага эканамічнага крызісу, абвастраючага ўсе знешнія і ўнутраныя супярэчнасці гвіючай капіталістычнай сыстэмы. Расце рэвалюцыйная актыўнасць працоўных мас, рэвалюцыйныя выступленні набываюць усё больш шырокі размах і прымаюць усё больш вострыя формы.

Вулічныя сутычкі, упартая барацьба з паліцыяй і фашысцкімі баявымі дружынамі, асобныя, пакуль, політычныя стачкі выбухаюць у розных пунктах. Асабліва яскравай праявай гэтага зьяўляецца барацьба працоўных мас Заходняе Украіны супроць окупацыі, прыняўшай формы стыхійных падпалаў памешчыцкіх, асадніцкіх і кулацкіх фольваркаў, паліцэйскіх вучасткаў і ўрадавых устаноў, якія мясцамі пераходзяць у ўзброены адпор фашысцкім пакаральным экспэдыцыям. Гэтыя здарэнні на Заходняй Украіне — грозны сыгнал нарастаючай грамадзянскай вайны і магутны ўдар польскаму імперыялізму.

У гэтых умовах нарастаючага ў шпаркім тэмпе агульна-політычнага крызісу фашысцкай дыктатуры ў Польшчы зьяўляецца *ліхаманкавая арганізацыя вайны супроць СССР*, тэрміны якой, як паказвае процэс „Прамысловай партыі“ ў Маскве, кіраўнікі міжнароднага капіталу праявляюць на 1931 г. Гэтыя кароткія тэрміны ў арганізацыі вайны ставяць перад фашысцкай дыктатурай у Польшчы задачу паскарэння расправы з нарастаючым рэвалюцыйным рухам, умацавання фашысцкай дыктатуры і ўдасканалення яе апарату.

Сучасная выбарчая кампанія зьяўлялася адным з важнейшых фактараў для ажыццяўлення гэтых задач фашысцкай дыктатуры — свайго роду генэральнай рэпэтыцыяй расправы з рэвалюцыйным рухам перад рашаючымі клясавымі баямі, свайго роду спробай спраўнасці фашысцкай дзяржаўнай машыны ва ўмовах надыходзячай грамадзянскай вайны ўнутры краіны, ва ўмовах шалена падрыхтоўваемай контр-рэвалюцыйнай капіталістычнай вайны супроць СССР. Фашызм ставіў сваёй мэтай пры дапамозе забеспячэння за „санацыяй“ моцнай большасці стварыць сойм, які забяспечвае гнуткае і шпаркае правядзенне ў жыццё ўсіх мерапрыемстваў фашысцкай дыктатуры, якія дыктуюцца сучаснай сітуацыяй і адначасова служаць, у вядомай ступені, дэмакратычным прыкрыццём фашысцкай дыктатуры. Узмацненнем у сойме кіруючай фашысцкай фракцыі і націскам на так званыя опозыцыйныя групы, урад Пілсудскага імкнуўся затрымаць процэс разлажэння ў фашысцкім лягеры, узмацніць свой парушаны аўторытэт у некаторых праслойках буржуазіі, узмацніць гегемонію фінансавага капіталу і буйнага землеўладання, сконсолідаваць увесь буржуазны лагер для рашучай расправы з рэвалюцыйным рухам.

Гэты асаблівы характар сучаснай выбарчай кампаніі з нязвычайнай яснасцю ускрыў *вялізарнае напружанне класавых антагонізмаў*. Выбарчая кампанія, як нельга больш яскрава падкрэсліла той факт, што *ідзе барацьба не на жыццё, а на смерць паміж двума лягерамі* — лягерам капіталу і лягерам працы, лягерам эксплёататараў і прыгнятальнікаў і лягерам эксплёатуемых і прыгнечаных. *Класа супроць класы — вось сапраўдная і аозная лінія фронту*. Выбары яскрава падкрэслілі, што існуючыя ўнутры фашыскага лягеру супярэчнасці, якія выцякаюць з групавых інтарэсаў розных пластоў пануючых клас і расхаджэнняў з-за метадаў выратавання панаванням буржуазіі і барацьбы з рэвалюцыйным рухам, у якіх-бы то ні было формах яны не праяўляліся (арышты правадыроў Цэнтралеву, НД, УНДО і г. д., узаемныя спрэчкі і напады), зусім не парушаюць адзінага класавага фронту буржуазіі ў барацьбе з рэвалюцыйным рухам.

Там, дзе рэвалюцыйны рух асабліва востра пагражаў панаванню фашызму, класавае адзінства ўсяго лягеру буржуазіі, не выдзяляючы нацыянальнасцяй, не выдзяляючы фракцыйных групіровак, выступае асабліва яскрава. Для здушэння героічнай барацьбы працоўных мас Зах. Украіны супроць окупацыі аб'яднаюцца ўсе сілы польскай, украінскай і яўрэйскай буржуазіі, польскага, украінскага і яўрэйскага соцыял-і нацыянал-фашызму, пад сьвіст куль і розак, пад енкі расстраляных і прыгнечаных ідуць таргі і замацоўваецца саюз паміж польскай і украінскай буржуазіяй. Яшчэ тры месяцы таму назад гаварыўшае з дазволу ўлад сваёй рэвалюцыйнай фразай на дадатковых выбарах Строньніцтва Хлопска адкрыта пераходзіць у лагер санацыі; агенты Луцкевіча-Астроўскага, яўрэйскія равiны, каталіцкія ксяндзы і праваслаўныя папы адкрыта заклікалі масы галасаваць на сьпіскі маршала Пілсудскага.

Асноўным мэтодам узьдзеінічання фашызму на масы быў нячуваны яшчэ разгул тэрору. Над Зах. Беларуссю навісла пагроза карных эксклюзіў. Колькасьць паліцыі павялічана ў вялізарнейшым разьмеры. Акрамя таго былі пастаўлены на ногі ўсе аддзелы „Стральца“, асадніцкіх арганізацый, арганізацый фашыскай моладзі. Выбарчая кампанія ў Зах. Беларусі адзначылася, перш за ўсё, арыштам усіх паслоў беларускага рабоча-сялянскага клюбу „Змаганьне“, арыштам і ліквідацыяй усіх сакратарыятаў і актыўных работнікаў гэтага клюбу. Сьледам за гэтым пасьледваў разгром усіх арганізацый ТБШ, арышты яго цэнтральнага праўленьня і акруговых упраў; тысячы рэвалюцыйных рабочых і сялян былі кінуты ў турмы. Бесьперапынная хваля арыштаў працягвалася ва ўвесь час выбарчай кампаніі, фашызм ставіў сваёй мэтай разбурыць рады кампартыі, каб пазбавіць масы кіраўніка і арганізатара іх змаганьня. Фашызм рабіў усё магчымае, каб не дапусьціць да складаньня выбарчых сьпісаў рабоча-сялянскага блёку; з гэтай мэтай рабіліся масавыя аблавы і вобыскі, адбіраліся сабраныя подпісы пад сьпіскамі рабоча-сялянскага блёку; арыштоўваліся ўпаўнаважаныя і члены выбарчых камітэтаў гэтых сьпіскаў, вытвараліся напады на выбарчыя камітэты і сходы рабоча-сялянскага блёку. Амаль пры ўсіх акруговых выбарчых камісіях паліцыя і фашысцкія баявыя дружныны не дапускалі нікога без папярэдняга вобыску, адбіраючы і конфіскуючы падрыхтаваныя да падачы сьпісы рабоча-сялянскага блёку. У Берасьце ўпаўнаважанага рабоча-сялянскага блёку фашысцкая баявая дружина павесіла ў лесе, а ў другога страляла. Рабоча-сялянскі блёк быў пазбаўлены магчымасьці легальнай дзейнасьці і выбарчай агітацыі. Уся прэса ліквідавана; адбіралася выбарчая літаратура і выбар-

чых нумары, тых, хто распаўсюджаў іх, арыштоўваліся і зьбіваліся. Ні адзін легальны мітынг і масоўка, ні адзін выбарчы сход ня быў дазволены для антыфашысцкіх арганізацый.

У гэтых умовах шалёнай напружанасці фашысцкага тэрору партыя праявіла значную актыўнасць. Пад ударамі фашысцкага тэрору партыя наша ня толькі не дазволіла ізоляваць сябе ад мас, але ўзмацніла сваю дзейнасць па мобілізацыі мас на барацьбу з фашысцкай дыктатурай, яскрава і чотка паставіла перад масамі рэвалюцыйны выхад з крызісу — барацьбу за зьвяржэнне фашысцкай дыктатуры шляхам узброенага паўстання і ўстанаўлення дыктатуры пролетарыяту, шырока спопулярызавала ў масах праграму рабоча-сялянскага ўраду.

Арганізацыі антыфашысцкага блёку змаглі скласці дзяржаўны сьпісак „Змаганьня“, пад які было сабрана 3.850 подпісаў. Ва ўсіх выбарчых акругах былі падрыхтаваны выбарчыя сьпісы антыфашысцкага блёку, пад якімі было сабрана каля 7.000 подпісаў. За выключэннем Сьвянцянскае выбарчае акругі, у якой фашызм фізічна не дапусьціў да падачы антыфашысцкіх выбарчых сьпісаў, арыштоўваючы ўсіх упаўнаважаных і адбіраючы сабраныя подпісы, і Новагрудзкае, дзе акруговая выбарчая камісія проста адмовілася прыняць гэтыя сьпісы, ва ўсіх астатніх акругах былі складзены сьпісы ў колькасці 16. Арганізацыі праявілі пры гэтым надзвычайную гнуткасць і мобілізацыйную здольнасць, часта за 24 гадзіны зьбіраючы зноў сотні подпісаў пасля захвату паліцыяй раней сабраных. У некаторых мясцох, як напрыклад, у Пінску, была арганізавана масавая самаабарона для аховы ўпаўнаважаных пры падачы сьпісаў у камісію. Усе спробы фашызму шляхам арыштаў, катаваньняў і пагроз прымусіць рабочых і сялян адмовіцца ад сваіх подпісаў пад сьпіскамі спаткаліся з рашучым адпорам мас. Гэта, бязумоўна, не магло паслужыць перашкодай для фашысцкага апарату, падтрымліваемага ўсімі так назыв. опозыцыйнымі партыямі ад ППС да Луцкевіча ўключна, ануліраваць усе сьпісы рабоча-сялянскага блёку, за выключэннем г. Вільні. Арганізацыі антыфашысцкага блёку пад кіраўніцтвам кампартыі разгарнулі вельмі шырокую масавую работу, хаця далёка ня ўсюды роўнамерна. Віленская арганізацыя арганізавала ў самым горадзе звыш 50 масовак, з каторых большасць непасрэдна на прадпрыемствах, ахапіўшы масавай работай звыш 4.500 рабочых. На гэтых масоўках выбрана 25 антыфашысцкіх выбарчых камітэтаў, 6 раённых выбарчых бюро і агульна-гарадзкі выбарчы камітэт; арганізавана 2 канфэрэнцыі дэлегатаў выбарчых антыфашысцкіх камітэтаў. У Брэсцкай акрузе праведзена каля 100 масовак, ахапіўшых звыш 3.500 чал., на якіх выбрана каля 80 антыфашысцкіх выбарчых камітэтаў; надзвычайна шырокая масавая работа была праведзена ў радзе раёнаў Беластоцкай акругі (Гайнаўка, Белавеж, Берастовіцы), але значна слабей у самым горадзе Беластоку — усяго толькі 20 масовак (600 чал.) Аб актыўнасці і ініцыятыве партарганізацыі яскрава сьведчыць факт, што рад раёнаў, часова страціўшы сувязь пад ударамі тэрору з акруговымі цэнтрамі, самастойна і паспяхова веў выбарчую кампанію; разьбіта рад мітынгаў ББ, ББС, ППС, Бунду і ПЦ. Партарганізацыі ня толькі шырока распаўсюдзілі цэнтральную выбарчую літаратуру, але таксама інтэнсіўна разьвілі мясцовую выдавецкую дзейнасць; дастаткова ўказаць, што Беластоцкі ОК выпусьціў 25 адозваў у колькасці 10.000 экз., Віленскі ОК партыі 15.000 і ОК КСМЗБ — 10.000 адозваў і лістачак.

У тых умовах, у якіх праходзілі выбары ў Зах. Беларусі, ня можа быць і мовы рабіць якія-б то ні было вывады на аснове лічбаў фашыскай статыстыкі. Не падлягае ні малейшаму сумненню, што вынікі гэтых сфальсыфіцыраваны. Злоўжыванні і махінацыі пры выбарах 1928 г. бляднеюць перад цынізмам сучаснай фашыскай выбарчай механікі. Поўнае ануліраванне сьпісаў рабоча-сялянскага блёку, поўная адсутнасьць малейшага контролю з боку прадстаўнікоў гэтых сьпісаў, адзіны фронт усіх партый фашыскага блёку, іх солідарная зацікаўленасьць недапусьціць выяўленьня гэтых махінацый рабят зусім немагчымым хоць-бы прыблізна ўстанавіць колькасьць галасоў, адданых на ануліраваньня сьпісы рабоча-сялянскага блёку. Таму аб ступені ўплыву антыфашыскага лягеру ні ў якім выпадку нельга судзіць шляхам параўнаньня лічбовых вынікаў выбараў 1930 г. і сёнешніх выбараў. Некаторыя таварышы *падоаюцца ўплыву фашыскай выбарчай механікі і прыходзяць да панічскіх вывадаў аб паражэньні нашае партыі, аб усемагутнасьці фашыскай дыктатуры, аб „пасыўнасьці, абьякасьці і апатыі мас“*, дазволіўшых фашызму рабіць з імі, што ім падбаецца. Гэтыя шкодныя опартуністычныя настроі асобных таварышоў, каторыя свой страх перад фашысцкім тэрорам і нявер'е ў сілы рэволюцыі пераносяць на масы, у корань разьбіваюцца радамі фактаў, якія сьведчаць аб росьце рэволюцыйнай актыўнасьці мас, і гэтыя факты, а не сфабрыкаваная выбарчая арытмэтыка, павінны быць крытэрыем тых процэсаў, якія вытвараюцца на ЗБ.

Ужо самы факт сабраньня каля 11.000 подпісаў пад сьпіскам рабоча-сялянскага блёку сьведчыць аб аграмаднай арміі рэволюцыйнага актыву, які актыўна ідзе пад нашымі сьцягамі на актыўную барацьбу з фашыскай дыктатурай, ні палюхаючыся ні арыштаў, ні катаргі, ні катаваньняў, ні забойства, ні сьмяртэльных прыгавораў фашыскага правасудзьдзя.

Тую вялікую зацікаўленасьць, якую праявілі шырокія рабочыя і сялянскія масы да нашае выбарчае агітацыі, калі пад пагрозай арыштаў, выкідваньня з работы і штрафаў, самаадвержана распаўсюджвалі нашу літаратуру і нумары, даючы рашучы адпор паліцыі і баявікам, тая актыўнасьць мас, якая выявілася ў абароне нашых аратараў на масоўках, упаўнаважаных выбарчых камітэтаў і г. д., факт дэманстрацыі ў Вільне, Беластоку, у радзе вясковых раёнаў, політычная забастоўка Беластоцкіх рабочых з поваду галадоўкі ў турме, зрыў мітынгаў ББ і соцыял-фашыстаў (Вільна, Гайнаўка, Белавеж, Косаў, Тэлаханы і г. д.), — усё гэта сьведчыць аб вялізарнай напружанасьці рэволюцыйнага змаганьня ў Зах. Беларусі. Калі да гэтага яшчэ дадаць далейшае пашырэнне забастовачнай хвалі, якая таксама шырока ахапіла рады сельска-гаспадарчага пролетарыату, паглыбленьне барацьбы сялянскіх мас, супроць падаткаў, шарваркаў і фашыскай зямельнай політыкі, дык стане зусім ясным, што ўсюды там, дзе нашы партыйныя арганізацыі праявілі належную актыўнасьць, не паддаліся паніцы пад націскам фашыскага тэрору, масы праявілі высокую ступень рэволюцыйнай актыўнасьці і баявой гатоўнасьці. У процэсе выбарчай кампаніі наша партыя здолела пашырыць свой уплыў на новыя атрады пролетарыату і працоўных мас сялянства, вылучыла шырокі беспартыйны актыв, на зьмену тысяч арыштаваных прышлі новыя барцы; КПЗБ ня толькі захавала свае арганізацыі ва ўмовах шалёнага тэрору, але значна ўзмацнілася, арганізацыйна абнавіўшы сувязь з новымі раёнамі, стварыўшы рад

новых ячзек. Гэтыя бясспрэчныя і відавочныя дасягненні ў корані адваргаюць фашысцкую выбарчую арытмэтыку.

Мільён з лішнім галасоў, якія прыпісала сабе санацыя, ні ў якім выпадку не зьяўляецца паказальнікам сапраўднага ўплыву фашысцкай дыктатуры ў ЗБ. Бясспрэчна, што *соцыяльная база фашысцкай окупацыі на ЗБ звужалася*. Праўда, фашызму ўдалося скалаціць на ЗБ пэўнае ядро для апоры окупацыі; польская буржуазія, памешчыкі і кулацтва, беларуская, украінская і літоўская буржуазія і кулацтва, яўрэйская буржуазія і верхавіны яўрэйскай дробнай буржуазіі, асадніцтва, уся зграя окупацыйнага чыноўніцтва і сфашызаваныя органы самаўрадаў, клер каталіцкі, праваслаўны, яўрэйскі і інш. масьцей, руская чорнасоценная эміграцыя - усе гэта цесна згуртавалася вакол фашысцкай дыктатуры, каб выратаваць расхістаныя ўстоі окупацыі на ЗБ, каб расправіцца з рэвалюцыйным рухам, каб ператварыць ЗБ у форпост для нападу на СССР. Выбары паказалі вялікую іспраўнасьць фашысцкага дзяржаўнага апарату і фашысцкіх баявых арганізацый. Апіраючыся на гэта ядро і іспраўнасьць свайго апарату—паліцыю, адміністрацыю, органы самаўрадаў, клер, настаўніцтва, фашысцкія арганізацыі—фашызм бязьлітасным тэрорам здолеў яшчэ прымусіць частку працоўных пайсьці да ўрнаў для галасаваньня за фашысцкія сьпіскі. Фальсыфікацыя і гвалт—вось аснова мільёнаў галасоў ББ. Наша партыя ня ўлічыла асаблівага характару мінулай выбарчай кампаніі, ня ўлічыла ступені націску фашысцкага тэрору на масы і таму не палажыла належнага націску на гэту асаблівасьць выбарчай кампаніі, не праявіла патрэбнай актыўнасьці ў справе арганізацыі масавай самаабароны. Не напружыла ўсіх сваіх сіл на мобілізацыю мас, на актыўнае выступленьне для таго, каб зламаць рамкі фашысцкага тэрору і гвалту, каб шляхам актыўных выступленьняў змагацца за паддачу галасоў на ануляваныя сьпіскі антыфашысцкага лягеру супроць разгрому і ў абарону рэвалюцыйных арганізацый, на падтрыманьне героічнага змаганьня працоўных мас Зах. Украіны супроць окупацыі.

І ў гэтым асноўны недахоп ў рабоце нашае КПЗБ у часе выбарчай кампаніі.

Апрача таго, выбары паказалі, што частка дробна-буржуазных мас, адурманеных фашысцкай дэмагогіяй паддалася ілюзіям, што моцная ўлада Пілсудзкага, „не абмежаваная опозыцыйным соймам“, зможа палепшыць іх становішча. Частку мас, якія адышлі ад соцыялі і народніцка-фашысцкіх партый, санацыі ўдалося часова перахапіць шляхам дэмагогічных бесцэрамонных абяцаньняў зьмяншэньня падаткаў, прырэзкі зямлі, ліквідацыі беспрацоўя, крэдытаў і пазычак. І ў гэтым таксама праявілася слабасьць нашай партыі, якая ня здолела разгарнуць выстарчальнае работы для выкрыцьця дэмагогіі ББ. У некаторых зьвоньнях нашае партыі існавалі наскрозь няправільныя погляды, што „санацыя“ досыць выкрыла сябе ў масах і няма чаго траціць энэргію на яе выкрыцьцё. Стаўка на самацёк не замарудзіла даць адмоўныя рэзультаты.

Выбары сьведчаць аб далейшым паглыбленьні процэсу дыфэрэнцыяцыі і полярызацыі сіл у ЗБ. Паражэньне партый Цэнтралеву ў Зах. Беларусі відавочна. Гэтыя партыі сабралі ў два з паловай разы менш галасоў, чым пры выбарах у 1928 годзе. Гэта ні ў якім разе нельга тлумачыць ануляваньнем іх сьпіскаў, бо гэтыя сьпіскі ануляваны як-раз у тых акругах, дзе гэтыя партыі і раней сабралі нязначную колькасьць галасоў (Брэст, Гродна). У Вільне галасы ППС зьменшыліся ў два разы, а ў Пінскай акрузе, якая калісьці была

цэвардыняй ППС, галасы Цэнтралеву зьменшыліся ў шэсьць раз, а ў Лідзкай акрузе ў параўнаньні з дадатковымі выбарамі 1930 году зьменшыліся амаль у тры разы. Гэта побач з бражэньнем, якое выявілася ў нізавых організацыях Строньніцтва Хлопскага, і адыходам мас ад гэтай партыі побач з фактамі адыходу рабочых ад ППС, аслабленьнем пазыцый ППС у профсаюзах — сьведчаць аб глыбокім крызісе соцыялі-і народніцка-фашысцкіх партый. Рашучае бязьлітаснае выкрыцьцё з боку нашае партыі соцыялі-і народніцка-фашызму паскарае процэс адыходу мас ад гэтых партый. Аднак, і тут актыўнасьць партыі была недастаткова. Партыя не змагла належным чынам пацягнуць у рады актыўных барацьбітоў рэволюцыйнага лягеру масы, якія адыходзяць ад ППС і Строньніцтва Хлопскага. Асноўныя прычыны гэтага — *надзвычайна слабае прымяненьне тактыкі адзінага фронту зьнізу*, гэтага магучага аружжа для заваёў і актывізацыі мас. Паражэньне Цэнтралеву ні ў якім выпадку не азначае зьмяншэньня небясьпекі з гэтага боку. Гэта — *па ранейшаму галоўны вораг у барацьбе за масы*; не паслабляць, а ўсямерна пасіліць барацьбу з гэтым ворагам — па ранейшаму застаецца ўдарнай задачай.

Неаслабная ўпартая барацьба нашае партыі супроць беларускага нацыянал-фашызму, замацаваньня гегемоніі пролетарыяту ў нацыянальна-вызваленчым руху, барацьба з ухіламі і хістаньнямі ў радок гэтага руху і ў радок нашае партыі, далі яскравыя станоўчыя вынікі, якія выражаюцца ў далейшым ізоляваньні беларускага нацыянал-фашызму ад мас. Беларускі нацыянал-фашызм панёс цяжкае паражэньне. Слабы ўплыў яго ў масах яшчэ больш звужаўся. Ні ўсямерная падтрымка нацыянал-фашызму з боку ўраду, ні расчышчанае ўрадам для яго поле дзейнасьці шляхам разгрому організацый нацыянальна-вызваленчага руху, ні хітрыя манэўры, адным з праяў якіх было да-тэрміновае вызваленьне паслоў Грамады, ні дапамога мізэрных рэнэ-гатаў накітаў Акінчыца ня выратавалі становішча. Партыя змагла свае часова выкрыць гэтыя манэўры і ўзброіць масы на барацьбу з нацыянал-фашызмам. Аднак, і тут трэба памятаць, што вораг пабіты, але ня зьнішчаны. Небясьпека з боку нацыянал-фашызму не перастала быць актуальнай і будзе паглыбляцца па меры далейшага нарастаньня крызісу фашысцкай дыктатуры, па меры набліжэньня вайны супроць СССР. Нацыянал-фашызм — *гэта адзін з важнейшых фактараў падрыхтоўкі вайны супроць СССР*. Яркае сьвятло на гэту ролю беларускага нацыянал-фашызму кідае выкрытая ў БССР контр-рэволюцыйная група беларускіх нацыянал-дэмократаў на чале з Ластоўскім, Лёсікам і Некрашэ-вічам, у адносінах якой група Луцкевіча-Астроўскага ў ЗБ зьяўлялася ідэалёгічным і організацыйным цэнтрам. Нацыянал-дэмократы імкнуліся організаваць кулацкае паўстаньне ў БССР і пад кіраўніцтвам польскага фашызму падрыхтоўвалі інтэрвэнцыю польскага імперыялізму для зьвяржэньня дыктатуры пролетарыяту ў БССР і пашырэньня польскае окупацыі на ўсход. Выбары яшчэ раз падкрэсьлілі, што беларускі нацыянал-фашызм яшчэ мацней звязаў свой лёс з фашысцкай дыктатурай у Польшчы. Паглыбленьне рэволюцыйнага крызісу і рост соцыялістычнага будаўніцтва ў БССР, у прыватнасьці пасьпехі калектывізацыі, ушчыльняюць саюз беларускай буржуазіі і кулацтва з польскай буржуазіяй, актывізуючы яе на барацьбу з рэволюцыйным рухам, для організацыі вайны супроць СССР. Гэта адзін з аплотаў фашысцкай окупацыі. Адкрыты заклік беларускіх нацыянал-фашыстаў галасаваць на ББС, з аднаго боку, поўнае падтрыманьне фашысцкай дыктатуры групы Луцкевіча-Астроўскага, з другога — найбольш яркі выраз гэтага.

Яўрэйская буржуазія і частка дробнай буржуазіі аддала свае галасы на санацыю. Гэта сьведчыць аб далейшым зрастаньні яўрэйскай буржуазіі з польскім фашызмам, аб узмацненьні яе ролі, як аднаго з устояў фашысцкай окупацыі на ЗБ, як аднаго з важнейшых каналаў і правадыроў колёнізатарскай і полёнізатарскай політыкі польскага фашызму. Задачай сіёністаў, якія выступалі з асобным сьпісам, было — ахапіць масы яўрэйскай дробнай буржуазіі, асабліва востра адчуваючай цяжкасьці эканамічнага крызісу і фінансавай політыкі і падпарадкаваньне іх фашысцкай дыктатуры. Значная колькасьць галасоў, сабраных сіёністамі на ЗБ, сьведчыць аб значным уплыве яго сярод гэтых яўрэйскіх і буржуазных мас і невыстарчальная барацьба з сіёністам. Бунд і ПЦ у асноўным амаль захавалі свой уплыў сярод мас яўрэйскага пролетарыяту і гарадзкой і местачковай беднаты. Невыстарчальна канкрэтная работа нашае партыі сярод яўрэйскага пролетарыяту і беднаты, слабае рэагаваньне на спецыяльныя патрэбы яўрэйскіх працоўных мас у штодзённай працы, а таксама невыстарчальнае правядзеньне тактыкі адзінага фронту ў адносінах яўрэйскіх працоўных мас для выкарыстаньня бражэньня ў нізавых бундаўскіх організацыях, стаўка на самацёк — і тут не далі даволі станоўчых рэзультатаў. Выбарчая кампанія яшчэ раз выкрыла вялізарную запусчанасьць нашае работы сярод літоўскіх працоўных мас.

Вынікі выбарчай кампаніі сьведчаць аб бясспрэчным далейшым процэсе лявэньня мас і росьце іх рэволюцыйнай актыўнасьці. Бязумоўна ўзрасла таксама актыўнасьць нашай партыі, аднак, далёка не ў такой ступені, якой патрабуе ад нас даны гістарычны момант, які непасрэдна папярэджвае рашаючыя клясавыя баі, непасрэдна папярэджвае ваенны напад на СССР. Гэтыя ўмовы прад'яўляюць асабліва павышанае патрабаваньне да нашай партыі, як правадыру рэволюцыйных мас. Адзначаючы рад буйнейшых дасягненьняў, павышэньне мобілізацыйнай здольнасьці і баявой актыўнасьці нашай партыі, мы павінны з асаблівай вострасьцю і выразнасьцю падкрэсьліць, што наша партыя ня толькі ня зжыла існуючай дыспропорцыі паміж актыўнасьцю мас і актыўнасьцю партыі, але, бадай, адносна, гэтая дыспропорцыя яшчэ больш узрасла. Партыя пасьпяхова яшчэ не перабудавала сваіх радоў, не ўзьняла сваёй мобілізацыйнай здольнасьці і баявой актыўнасьці на тую ступень, якая забяспечыла б ёй пасьпяховую мобілізацыю мас і кіраўніцтва іх баявымі выступленьнямі ў цяжкіх і складаных умовах сконцэнтраванага фашысцкага тэрору для таго, каб даць адпор націску фашысцкай дыктатуры і перайсьці ўсім фронтам у контр-наступленьне.

Гэта асноўны недахоп нашай партыі, які пагражае буйнейшымі вынікамі, калі партыя ня здолее ў той параўнальна кароткі тэрмін, які мы маем, узьняць сваю баяздольнасьць.

Гэта цалкам сьцьвярджае мінулая выбарчая кампанія. Мы недаўлічылі асобнага характару гэтай выбарчай кампаніі і не сконцэнтравалі ўсіх сіл для мобілізацыі мас на актыўнае выступленьне, каб прарваць сконцэнтраваныя сілы фашызму. Праўда, аб гэтым гаварылася ва ўсіх нашых асноўных докумэнтах, дырэктывах і адозвах — лінія і тактыка нашай партыі была ў асноўным правільная, аднак, вышэйпаданыя моманты ня былі даволі рэзка падкрэсьлены, партыя ў сваёй практычнай рабоце не зрабіла гэтага выходным пунктам усёй сваёй работы.

У выніку гэтага організацыя адпору мас была невыстарчальнай; выбарчая кампанія не прайшла пад знакам організацыі політычных ста-

чак і вулічных выступленняў у адказ на тэрор фашыскай дыктатуры, на ануляванне сьпіскаў антыфашыскага блёку, на разгром фашысцкіх арганізацый; *арганізацыя дружын масавай самаабароны ня была пастаўлена ў цэнтры ўвагі партыі*, а бяз гэтага наўна думаць аб паспяховай арганізацыі адпору фашызму. Партыя правяла шырокую агітацыйную работу, але не хапала якраз гэтага асноўнага ў даных умовах зьвяна. Гэта таксама сьцьвярджае і надзвычайна слабы водгук, які не знайшлі ў нас, у Зах. Беларусі, падзеі на Зах. Украіне. Мы ня мелі фактаў актыўных выступленняў мас на падтрыманьне барацьбы супроць окупацыі ў З. У., бо партарганізацыі адразу добра не ўявілі сабе як характару падзей, што там адбываюцца, таксама ня выявілі яснага разуменьні таго, што на ўзмацненьне тэрору фашыскай дыктатуры, якая імкнецца разьбіць па частках рэволюцыйны рух, трэба неадкладна адказаць контракцыяй і солідарнай барацьбой ва ўсёй краіне. Політычная стачка ў Беластоку зьяўляецца пакуль што асобным, ізоляваным фактам. Партарганізацыі яшчэ не навучыліся ўсюды прыстасаваць гэту магутную зброю як для рэагаваньня на тыя мясцовыя падзеі, якія асабліва востра адчуваюцца масамі дэнага гораду і раёну, так і належнага пашырэння гэтага сродку барацьбы дапасавальна да важнейшых падзей, што закранаюць інтарэсы ўсяе рабочае клясы. Трэба мець ясную ўстаноўку на пашырэнне і коардынацыю барацьбы, на ўвязку яе з агульнаполітычнымі падзеямі. Вышэйпаданае, так і тое, што падзеі ў Варшаве і іншых мясцовасьцях Польшчы 14—16 верасня 1930 г. таксама не знайшлі належнага водгуку ў Зах. Беларусі, сьведчыць як аб неразуменьні ўсяе важнасьці і значэньня гэтых падзей, так і *аб вузкім провінцыялізьме і адарванасьці ад агульнапольскага руху*, аб надзвычай слабой яшчэ ўзаемнай увязцы і коардынацыі барацьбы працоўных Зах. Беларусі з барацьбой працоўных мас Зах. Украіны і ўсёй Польшчы.

Другім слабым бокам выбарчай кампаніі было *вельмі недастатковае прыстасаваньне тактыкі адзінага фронту зьнізу* для пашырэння нашага ўплыву і заваёваньня тых мас, якія ішлі яшчэ за соцыял-народніцка і нацыянал-фашысцкімі партыямі; процэс разлажэньня ў гэтых партыях, супярэчнасьці, што паглыбляліся паміж нізамі і вярхамі гэтых партый, стваралі для нас надзвычайна спрыяючыя ўмовы, якія ня былі намі ў належнай меры выкарыстаны. Арганізацыя адзінага фронту зьнізу якраз слабей за ўсё была праведзена ў Беластоку, дзе перад нашай партыяй стаіць ударная задача прасякнуць на буйныя прадпрыемствы і вырваць пролетарыят гэтых прадпрыемстваў з-пад уплыву ППС і БУНД'у. Тут якраз у кіраўніцтве праявілася поўнае ігнараваньне тактыкі адзінага фронту зьнізу, махінацыі з верхавінамі соцыял- і нацыянал-фашызму, адмоўныя адносіны да стварэньня сеткі антыфашысцкіх выбарчых камітэтаў. Да і ў іншых акругах стварэньню антыфашысцкіх выбарчых камітэтаў ня было аддана выстарчальнай увагі.

Аналізуючы нашы посьпехі ў нашых важнейшых прамысловых цэнтрах, мы бачым, што *рост нашага уплыву толькі ў слабой ступені адбываўся за ліч мас, адыходзячых ад ППС і Бунду*. Віленскі АК *констатуе*, што мы ня здолелі пашырыць і замацаваць наш уплыў сярод чыгуначнікаў, адышоўшых ад ППС, і што гэта было ў значнай ступені выкарыстана непасрэдна „санацыяй“. Тое-ж самае трэба сказаць і адносна вёскі, дзе мы вельмі слаба выкарысталі фэрмэнт у Строньніцтве Хлопскім для ўзмацненьня пазыцыі рэволюцыйнага антыфашысцкага блёку. У пары з гэтым таксама выявілася застарэлая балячка

нашай партыі, няўменне разгортаць буйныя політычныя кампаніі на глебе і за ўвязцы як з бягучымі політычнымі падзеямі, так і са штодзённай эканамічнай барацьбой рабочае клясы і працоўных мас сялянства.

У процэсе выбарчай кампаніі з усёй выразнасцю выявіліся надзвычай пагражаючыя сымптомы, якія сьведчаць аб тым, што *правая небяспека і сэктанцтва глыбока закараніліся ў наасобных зьвоньнях нашай партыі, часта захоплваючы кіруючыя акруговыя актыўныя Асабтыва яркай праявай гэтага было панікёрства і дэмабілізацыйныя ліквідатарскія настроі.* Асноўная прычына гэтага—нявер'е ў сілы рэволюцыі і рэволюцыйную актыўнасць мас. Жорсткія ўдары фашысцкага тэрору дзе-ні-дзе дэзарганізавалі нашы рады. Паасобныя панікёры, якія страцілі веру ў рэволюцыйнасць мас і бачылі толькі ўсемагутнасць паліцэйскага штыка, гатовы былі сьпусьціць рукі і ў паніцы ўцякаць са сваіх баявых пастоў, пакідаючы масы без кіраўніцтва ў рашаючыя хвіліны. *І гэтыя таварышы, паддаўшыся гіпнозу фашысцкіх лічбаў, бачаць у іх толькі поўную перамогу фашызму і паражэньне рэволюцыйнага лягеру, бачаць прычыну гэтага паражэньня ў „пасыўнасці і апатыі мас“.* Такія ў корані памылковыя правыя тэорыі разьвітае ў сваёй справаздачы сакратар Лідзкіга АК. Наколькі гэта ацэнка супярэчыць усім фактам, ясны для кожнага, хто не адарваўся ад мас і не мяркуюе аб падзеях толькі на падставе сфабрыкаваных даных фашысцкага апарату, а апірае сваю ацэнку на дакладным вывучэньні і аналізе фактаў барацьбы мас, якія ў тэй-жа Лідчыне далі не адзін прыклад героізму і самаадданасці. Барацьба з панікёрствам, з ліквідатарскімі настроймі, якія вынікаюць з опартуністычных канцэпцый, з сэктанцкай вузасці і страху перад тэрорам — ударная чарговая задача нашай партыі.

Рэпрэсіі фашысцкага ўраду ў адносінах Цэнтралеву аднавілі правыя канцэпцыі Кастржовы-Стэфанскага аб аб'ектыўна рэволюцыйнай ролі ППС, нацыянал- і народніцка-фашысцкіх партыяў і нярэдка ня толькі сярод былых прыхільнікаў правай групы. Прыклады гэтага мы часта бачылі ў ходзе выбарчай кампаніі. Тыповай праявай гэтага была тактыка Беластоцкага АК у адносінах да нацыянал-фашысцкай групы Кузьміна-Сідаровіча ў ТБШ і бундаўскага праўленьня саюзу тэкстыльшчыкаў, а таксама адносіны да бунду і ПЦ з боку часткі актыву Пінскай гарадзкой арганізацыі, які выключаны зараз з партыі. Лева-опартуністычныя сэктанцкія настроі ярка праявіліся ў тым-жа Беластоку ў недаацэнцы прыстасаваньня тактыкі адзінага фронту зьнізу і стварэньня антыфашысцкіх органаў адзінага фронту, у штодзённым слабым уцягненьні беспартыйнага актыву ў рады нашай партыі, які выявіўся ў часе выбарчай кампаніі. Усё гэта ставіць перад партыяй задачу ўзмацненьня барацьбы з правым і „левым“ опартунізмам, дакладную прапрацоўку настановаў V зьезду КПП і IV пленуму ЦК КПЗБ, спазьненьне з прапрацоўкай якіх моцна адбылася на ходзе ўсяе выбарчай кампаніі.

Вынікі выбарчай кампаніі і перамога санацыі не разьвязваюць крызісу фашысцкай дыктатуры ў Польшчы. Дасягнутае фашысцкай дыктатурай ўзмацненьне сваёй гегемоніі ў фашысцкім лягеры і больш дакладнае прыстасаваньне дзяржаўнага машыны да ўмоў вайны супроць СССР і грамадзянскай вайны ўнутры краіны ня могуць паслабіць абвостраных супярэчнасьцяў, якія зьяўляюцца асновамі капіталістычнага ладу ў Польшчы. Эканамічны крызіс пашыраецца, паглыбляецца і прымае ўсё больш востры характар. Страшэнным тэмпам расьце беспра-

цоўе. Паход капіталу на жыццёвы ўзровень рабочае клясы і рэшткі соцыяльных заваяванняў разьвіваецца з новай сілай. Зьбядненьне шырокіх мас сялянства ва ўмовах аграрнага крызісу ідзе паскораным тэмпам. Карныя экспэдыцыі ня змогуць зламць нацыянальна-вызваленчай барацьбы прыгнечаных народаў, а толькі абвостраць яе формы і ўзьнімуць на вышэйшую ступень. Праведзеная ва ўмовах страшэннага тэрору і наглага ашуканства выбарчая кампанія абвастрае нянавісьць мас да фашыскай дыктатуры і стварае спрыяючую абстаноўку іх актывізацыі. Узмацніўшы сваю гегемонію ў фашысцкім лягеры, фашысцкая дыктатура не адхіл ла трэньняў у лягеры буржуазіі, якія будуць абвастрацца па меры паглыбленьня эканомічнага і політычнага крызісу і якія наша партыя павінна выкарыстаць для выкрыцьця ўсіх фракцый фашыскага блёку, палягчаючы пролетарыяту пераход у наступленьне на фашысцкую дыктатуру. Дыскрэдытацыя ППС і ўсяго Цэнтралеву і збанкрутаваньне іх дэмакратычнай фразэолёгіі надзвычай паслабляе прыводныя пасы фашызму да мас, палягчае партыі адрываць мас ад соцыал-нацыянал- і народніцка-фашысцкіх партый.

Усё гэта паказвае на тое, што рэвалюцыйная барацьба як ва ўсёй Польшчы, так і ў Зах. Беларусі няўхільна прыме больш вострыя формы. Накальваюцца рэвалюцыйныя сілы, насцьпяваюць новыя выбухі на больш масавай базе і на павышаным узроўні. Наша партыя павінна быць гатова стаць на чале разгортваньня клясавых баёў, аб'яднаць іх, узняць на вышэйшую ступень, каб пачаць рашучы штурм пазыцый фашыскай дыктатуры. А для гэтага неабходна перш за ўсё падрыхтаваць свае рады, таму арганізацыйная праблема ва ўсёй яе шырыні павінна стаяць у цэнтры ўвагі партыі. Узмацніць сваю арганізацыйную сетку, узмацніць свой уплыў на новыя пласты пролетарыяту і працоўныя масы сялянства і ахапіць іх арганізацыйна, выкарыстаць створаную ў часе выбарчай кампаніі арганізацыйную сетку для разьвіцьця новых акцый і арганізацыйнага ўзмацненьня іх партыі, узмацніць і пашырыць свае прыводныя пасы да мас, палепшыць і удасканаліць зверху данізу свой апарат і прыстасаваць яго да ўмоў узросшага тэрору, да ўмоў будучай вайны супроць СССР і грамадзянскай вайны ў Польшчы — вось неадкладныя „жывотрепешучыя“ задачы, для ажыццяўленьня якіх перад партыяй стаяць вельмі кароткія тэрміны. Без ажыццяўленьня гэтых задач немагчыма ўзьняцьце баявой актыўнасьці партыі і яе мобілізацыйнай здольнасьці — умовы патрэбнай у даны момант для пасьпяховага кіраўніцтва нарастаючымі масавымі баямі. Стаць на чале эканомічных баёў пролетарыяту і руху беспрацоўных, узняць іх на вышэйшую ступень політычнай барацьбы — масавых політычных стачак, дэманстрацый, барацьбы за вуліцу — арганізаваць масы на барацьбу супроць окупацыі і нацыянальнага ўціску, узмацняючы гегемонію пролетарыяту ў нацыянальна-вызваленчым руху, арганізаваць барацьбу сялянскіх мас супроць падаткаў, шарваркаў, экзэкуцый, за зямлю бяз выкупу, арганізаваць адпор мас фашыскаму тэрору на аснове стварэньня дружных масавай самаабароны і арганізацыі актыўных выступленьняў мас, правільна злучыць усе формы барацьбы, быць гатовымі стаць на чале і кіраваць партызанскім рухам, што можа выбухнуць, стаць на чале ўсякага стыхійнага рэвалюцыйнага выступленьня мас, ахапіць яго нашым уплывам, узняць на вышэйшую ступень і накіраваць у агульнае рэчышча барацьбы пролетарыяту за зьвяржэньне фашыскай дыктатуры, пільна прыстасоўвацца і неадкладна адгуквацца на барацьбу, якая разьвіваецца ў Польшчы і Зах. Украіне, неадкладна мобілізуючы масы на падтрыманьне гэтай барацьбы — вось

задачи, ажыццяўленне якіх паскорыць насцяпванне рэвалюцыйнай сітуацыі ў Польшчы. Уся дзейнасць кампартыі павінна быць накіравана на разгортванне сіл і арганізацыю ў абарону СССР, якому пагражае інтэрвенцыя міжнароднага імперыялізму, у якой такая актыўная роля аддаецца фашыскай Польшчы. Гэта павінна быць пастаўлена ў цэнтры ўсёй работы. На прыкладзе працэсу „Прамысловай партыі“ і дзейнасці контр-рэвалюцыйнай беларускай нацыянал-дэмакратычнай арганізацыі ў БССР мы павінны ўпэўніць масы, якая вялікая і актуальная небяспека контр-рэвалюцыйнай вайны, якую польскі фашызм плянаваў на 1931 год, што ажыццяўленне гэтай пагрозы залежыць у першую чаргу, наколькі наша партыя здолее мобілізаваць масы для зрыву гэтых злачынных плянаў. Вынікі выбараў яшчэ больш узмацняюць актуальнасць гэтай пагрозы.

Усё гэта патрабуе максымальнай ініцыятыўнасці і самадзейнасці ня толькі кіруючых цэнтраў нашай партыі, але ўсіх акруговых і раённых арганізацый. Трэба неадкладна даць ацэнку агульных і мясцовых падзей, хутка орыентавацца, дакладна акрэсьліць чарговыя задачы і зараз-жа праводзіць іх у жыццё. Гэта патрабуе стварэння моцных мясцовых кіруючых кадраў, калектыўнага кіраўніцтва на мясцох, цесна звязанага з масамі. Неабходна па ўласнай ініцыятыве хутка рэагаваць на падзеі, не чакаючы толькі дырэктыў зверху, бо ў даных умовах хутчэй за ўсё могуць быць разрывы паміж паасобнымі звяненнямі нашай партыі, якія затrudняць і часта робяць немагчымай хуткую сувязь цэнтру з мясцамі. А маруднасць у такіх выпадках роўна сьмерці.

Узьнімаючы сваю баявую актыўнасць, пашыраючы сувязь з масамі, змагаючыся за бальшавіцкую лінію, супроць усякіх ухілаў, а ў першую чаргу з правым ухілам, наша партыя пасьпяхова павядзе масы на пераможны штурм фашыскай дыктатуры

М. Югаў

Вялікадзяржаўная контрабанда пад сьцягам беларускага нацыяналізму¹⁾

Кніга Цьвікевіча, надрукаваная нашым Беларускам Выдавецтвам, мае пэўныя політычныя заданьні. Разам з тым гэта найбольш буйны твор буржуазна-нацыяналістычнай гістарычнай мысьлі. Гэта кніга прабуе разглядаць гісторыю грамадзкай мысьлі Беларусі ў працягу ўсяго XIX і пачатку XX в. в. над пэўным кутом погляду, абсалютна варожым марксызму, г. зн. адзіна навуковаму сьветапогляду, і антысавецкім па тых жа політычных вывадах, якія нямінуча вынікаюць з гэтае кнігі. Калі разглядаць кнігу з пункту гледжаньня мэтодолёгіі аўтара, дык трэба сказаць, што ў цяперашні час яна ніякім чынам ня можа задаволіць самага непатрабоўнага савецкага чытача. Асноўным у гэтай кнізе зьяўляецца рэзка выказаны нацыяналістычны пункт погляду, якому аўтар падпарадкоўвае ўсе іншыя „фактары“. Гэты нацыяналізм праглядае амаль з кожнай старонкі гэтае кнігі. У аўтара ёсьць адвечная нацыянальная ідэя, якая цягнецца стагодзьдзямі, знаходзіць сабе розных клясавых носьбітаў, якія і рэалізуюць гэту ідэю.

„Тое, што цягнулася праз гады, дзесяцігодзьдзі, і стагодзьдзі, тое ўрэшце знайшло само сябе, знайшло сваё імя, вырвалася полымем з-пад попелу мінулага“ (186 стар.)—так піша аўтар кнігі, гаворачы аб пачатку беларускага культурнага сэпаратызму. Ня рад адзнак, канстытуіруючых народнасьць ці нацыю, а іменна ідэя нацыянальнасьці, вечна—у пэрыод дафеодальны, як і ў пэрыод прадсоцыялістычны, у пэрыод феодалізму, як і ў эпоху капіталізму—роўная самой сабе—вось што цікавіць аўтара.

У Цьвікевіча на працягу ўсёй яго кнігі змагаюцца паміж сабой беларускія, расійскія і польскія „погляды“, ідэі, навука, адносіны. І гэтыя нацыянальныя адносіны ня толькі ня зьведзены да клясавых, як гэтага патрабуе азбука марксызму, але клясавыя адносіны ў яго падначалены нацыянальным. Для яго „культурная гісторыя Беларусі ў XIX-XX ст. і была выразам узаемнай барацьбы русыфікацыйных і полёнізуючых начал за гегемонію ў Беларусі“ (16) і толькі з гэтага standpoint у разглядае Цьвікевіч і культурную і політычную і эканамічную гісторыю Беларусі. Цьвікевіч прабуе дзе-ні-дзе скарыстаць марксыцкую фразэолёгію, але гэта фразэолёгія служыць усё тэй-жа мэце выяўленьня тэй па-за клясавай нацыянальнай ідэі, якая рэгулюе ўсю гісторыю грамадзкага змаганьня і грамадзкай мысьлі на Беларусі ў працягу XIX і XX в. в. Выходзячы з гэтага пункту гледжаньня,

¹⁾ Артыкул зьяўляецца расшыранай і пераапрацаванай стэнограмай выступленьня, аўтара па дакладу аб кнізе Цьвікевіча ў таварыстве гісторыкаў-марксыстаў у сакавіку 1930 году.

Цьвікевіч ставіць перад сабой пытаньне, якое арганічна чужое савецкаму чытачу.

„Куды ідуць гістарычныя шляхі Беларусі—на ўсход ці на захад? З кім яна павінна вязаць свой лёс—з Расіяй ці з Польшчай? Чаму, дзеля якіх прычын Беларусь павінна адыйсьці да „славянскай“ Расіі, а не да „лацінскай“ Польшчы, і як пры гэтай умове павінна выглядаць Беларусь, як пэўная этнографічная асаблівасьць“ (141-142 стар.).

Так рытарычна запытвае аўтар. Наўрад ці больш блізка беларускаму савецкаму чытачу і тая нацыяналістычна-романтычная бязглуздзіца, якую лірычна разьвівае Цьвікевіч амаль на кожнай старонцы сваёй кнігі. Бо каго-ж могуць спахушаць у наш час людзі, „якія жывілі ўспаміны аб Літоўскім княстве, аб гістарычнай асобнасьці краю, якія былі цесна звязаны з вуніяй і са ўсёй тэй беларускай стыхіяй, якая ў ёй захоўвалася праз вякі“ (146 стар.).

Гэты-ж пункт гледжаньня нямінуча павінен яго прыводзіць і да раду чыста шовіністычных цьверджаньняў, тлумачэньняў, а часам і да таго, што ён занадта яўна закідвае каменні ў наш савецкі гарод.

Другое, што адзначае мэтодологію гэтае кнігі—гэта яе чысьцейшы ідэалізм, здобраны, праўда, дзе-ні-дзе ўсякімі разважаньнямі наконт эканомікі, матар’яльных падстаў і г. д. Даволі прачытаць наступныя радкі, каб зразумець, наколькі далёк аўтар ня толькі ад марксызму, але і проста ад матар’ялістычнага разуменьня гістарычных адносін і наколькі ім цалкам уладае рацыяналістычны эклектызм і ідэалізм у яго тлумачэньнях.

„Усё залежыла ад таго, як хто чытаў „западно-русские“ творы і як хто рэагаваў на выхваленьне „западно-русских“ асаблівасьцяў тутэйшага краю. Той, каму была знаёма Расія, хто чакаў ад яе карысьці ў сваёй кар’еры,—той і чытаў іх па „западно-русски“. Той-жа, хто Расіі ня ведаў і нічога для сябе ад яе не чакаў, той прапускаў бяз увагі патрэбу свайго аб’яднаньня з ёй, на месца слоў „Западная Россия“ ставіў больш зразумелай для сябе „Беларусь“ і больш звяртаў увагі на довады яе гістарычнай і нацыянальнай самастойнасьці, чым на довады еднасьці з Расіяй. Шмат каму з сэмінарскай моладзі імпанавалі ласьне гэтыя беларускія мотывы“ (270).

Або, напрыклад, яго тлумачэньне прычын пастаноўкі нацыянальнага пытаньня і прабуджэньня нацыянальнай самасьвядомасьці сярод розных нацыянальнасьцяў ранейшай Расійскай імперыі. Ён тлумачыць гэта некалькімі фактамі: па-першае, славянафільствам і яго зацікаўленасьцю да народніцтва, потым лёзунгам фэдэралізму, які быў уведзены ў програму нацыянальных народніцкіх партый, потым самым народніцкім рухам, нарэшце разьвіцьцём этнографіі і нават расійска-турэцкай вайной (стар. 222, 223, 204 і г. д.).

Або вось, напрыклад, іншае месца, якое аўтар падае ў тлумачэньне прабуджэньня нацыянальнай самасьвядомасьці ў віленскіх культурных работнікаў.

„Чым далей і глыбей выяўляўся перад вачыма тагочасных віленскіх культурных работнікаў вобраз Беларусі, тым больш рабіўся ён няпольскім, і тым больш самі яны пазбаўляліся чыста-польскага погляду на свой край“ (211).

Якраз такога-ж роду і яго разважаньні аб славянафільстве: „Славянафільства зьявілася вынікам двух момантаў у гісторыі мысьлі: першае, узьнікненьня вялікае зацікаўленасьці да славянства, як да асобнае групы эўрапейскіх народаў і, па-другое, ідэалістычнай філёзофіяй Шэльлінга-Гегеля і яе асноўнай ідэі аб сусьветным духу“ (199). Той-жа самы набор фраз аб славянафільстве можна прачытаць і на старонцы 24.

І так усюды. У Цьвікевіча ня ідэі зьяўляюцца выяўленьнем інтарэсаў і жыцьцевых умоў тэй ці іншай соцыяльнай групы, тае ці іншае грамадзкае клясы, а наадварот, інтарэсы і клясы служаць ідэям, правільней, аднэй ідэі, беларускай нацыянальнай ідэі. Ці трэба ўсур'ёз крытыкаваць усю гэту мешаніну, закручаста вылажаную і бiskonца лёгкаважную, часта зусім невуцкую. Ці не даволі проста ўказаць на гэту „нясусьветную“ недарэчнасьць чалавека, які толькі з прычыны поўнай адсутнасьці пачуцьця сьмешнага адважыўся абвясціць сябе марксыстым?

Мы не гаворым ужо аб тым, што аўтару яго спробы выкарыстаць марксыцкую фразэолёгію аказваюць мядзьвежыя паслугі.

Увесь яго марксызм уласна зводзіцца або да таго, што аўтар гаворыць аб нейкіх клясах, падразумяваючы пад гэтым літаральна што хочаш, або ён старанна—нідзе, між іншым, з-за бездапаможнасьці, не паказваючы гэтага—сьцьвярджае аб залежнасьці тых ці іншых зьявішч ад эканамічных „фактараў“, або, нарэшце, ён самым дасканалым чынам—і самым гвалтоўным, дадамо, спалучае ідэю з адпаведнымі матар'яльнымі ўмовамі.

Вось адзін з узорчыкаў—прыклад мы бярэм з першых, якія падвярнуліся пад руку, і далёка ня самых узорных—таго, як аўтар наводзіць на свае палажэньні марксыцкі бляск:

„Беларускае адраджэньне, як кожнае соцыяльнае зьявішча, не магло быць вынікам голай ідэі, не абапёртай і ня зьвязанай з тымі эканамічнымі прычынамі, якія яго выклікалі. Сама па сабе ідэя гэтая і не магла зьявіцца. Яна магла толькі зарысоўвацца, як пэўная альтэрнатыва, як пэўная потэнцыяльная магчымасьць, але яна не магла знайсці сабе месца ў жыцьці, як рэальны грамадзкі фактар. Вось чаму ідэя беларускага культурнага адраджэньня лунала ў паветры на працягу ўсяго XIX стагодзьдзя і, аднак, не набыла рэальнай формы: для гэтага ня было адпаведных матар'яльных умоў“.

Або вось другі прыклад:

„Паўстаньне і распачаты пасьля яго разгром раскрылі прад гэтай клясай (мяшчанска-буржуазнай—М. Ю.) самыя спакусныя пэрспэктывы. Высокія пэнсіі, наградныя, ордэны, магчымасьць лёгка зарабіць і выбіцца па службе, рэквізыцы... цёплыя месцы... ўсё гэта разам узятае не магло не захапіць чыноўнай і папоўскай праваслаўнай інтэлігенцыі і не аформіць яе політычнага сьветапогляду“ (90).

Усюды, дзе аўтар спыняецца на эканамічных адносінах, ня толькі там, дзе ён прабуе іх аналізаваць, але нават і там, дзе ён апісвае іх, нават і там, дзе ён надае толькі лічбы,—выяўляюцца яго надзвычайнае неразуменьне і невуцтва ў самых прасьцейшых справах.

Усе яго эканамічныя веды абмяжоўваюцца аднэй кнігаю—Доўнар-Запольскага аб народнай гаспадарцы. Абсалютна няздольны крытычна аднесьціся да раду няправільных палажэньняў Доўнара, аўтар умуд-

раецца, аднак, нават сьпісваючы з Доўнар-Запольскага ўнесьпі кучу зусім неімавернай „отсебятины“. Так, напрыклад, падаючы лічбы аб куплі сялянскай зямель у канцы XIX і пачатку XX в. праз Сялянскі банк, Цвікевіч уласнымі словамі так выкладае вывад проф. Доўнар-Запольскага: „Агулам вылічана, што забясьпечанасьць сялянства зямлею пасля пакупак вырасла да гэтага часу прыблізна ў 2-2¹/₂ разы“. Няма чаго і гаварыць, што ў аўтара „Народнае гаспадаркі Беларусі“ такога вываду няма. У элемэтарнай няпісьменнасьці Доўнар-Запольскага нельга запозрыць, а зрабіць такі вывад можна толькі чалавеку элемэтарна-няпісьменнаму. Сапраўды, у Доўнар-Запольскага сказана, што землязабесьпячэньне пасля пакулак у *сялян*, г. ё., як відаць з усяго кантэксту, у сялян-пакупшчыкаў вырасла ў 2-2¹/₂ разы. Цвікевіч землязабесьпечанасьць паасобных груп сялян ператварыў у землязабесьпечанасьць *сялянства*, г. ё. выявіў поўнае няўменьне абыходзіцца з лічбамі, няўменьне нават іх чытаць і разумець што да чаго. Пасля такіх дзіўных коментарый ня прыходзіцца здзіўляцца і тэй неўвабражальнай блытаніне, якая ёсьць усюды, дзе ён прабуе выканаць задачу, абяцаную ім у прадмове—акрэсьліць эканамічныя адносіны на Беларусі.

Мы зусім ня зьбіраемся крытыкаваць памылковыя прадстаўленьні аб эканоміцы Беларусі, запазычаныя аўтарам у Доўнар-Запольскага (напрыклад, зусім няправільную эканамічную характарыстыку памешчыцкай і сялянскай гаспадаркі на Беларусі да рэвалюцыі 1905 г., недаацэнка ступені капіталізацыі сельскае гаспадаркі і г. д.), з гэтай крытыкай, зразумела, лепш звяртацца непасрэдна па адрасу Доўнар-Запольскага. Мы хочам звярнуць увагу толькі на тую акалічнасьць, што ўсяляк падкрэсьліваючы натуральны характар гаспадаркі ў Беларусі на працягу ўсяго XIX стагодзьдзя, у тым ліку натуральны характар памешчыцкіх маёнткаў, аўтар, аднак, усюды гаворыць аб зямельным *капіталі*, яго сіле, націску і г. д. Фактычна ўсюды Цвікевіч утоесамляе, прынамсі, да канца XIX стагодзьдзя памешчыцкі маёнтак з натуральнай гаспадаркай, па-першае, і памешчыцкі маёнтак з зямельным капіталам, па-другое (гл., напр., стар. 187). Пры такім разуменьні эканамічных адносін і грамадзкіх формацый ня цяжка і бязцытат здагадацца якую бязглузьдзіцу нясе гэты вучоны муж, разважаючы аб клясавых адносінах на аснове так дакладна ім асьветленых эканамічных умоў.

Чытача гэтай кнігі ня можа ня здзівіць таксама і тая надзвычайная дробнасьць асяродзішча і дробнасьць інтарэсаў, у якіх круціцца аўтар. Няхай чытач звернецца, напрыклад, да старонак 42—54: адчуваеш сябе перанесеным у тыпова буржуазны „мірок“ біскупаў, афіцэраў, чыноўнікаў, губарнатараў, судовых прыставоў, настаўнікаў і г. д., і г. д., жывеш іх інтарэсамі, якія ня выходзяць за межы штодзённых бытавых турбот, жывеш іх акураўскай ідэалёгіяй, мяшчанскім сьветаразуменьнем. Наўрад ці ў гістарычных работах ва ўсім Савецкім Саюзе за ўвесь савецкі пэрыод хто-небудзь так многа цікавіўся гэтым дробным чыноўніцкім асяродзішчам. Мала цікавая, дробная чыноўніцкая ф.гура Гаворскага, чыноўніцка-клерыкальны орган, паліцэйска-духоўная газэта, канцэлярыі генэрал-губарнатара — „Вестник Западной России“, які не карыстаўся ніякім уплывам і амаль ня меў чытачоў,— займаюць у Цвікевіча цэлыя 4 друкаваныя лісты (стар. 40—104). Дробна-чыноўніцкае разуменьне грамадства, грамадзкіх адносін, культуры, эканомікі праглядае ў аўтара на кожным кроку. Для аўтара духавенства зьяўляецца асноўнай групай інтэлігенцыі краіны. А што

з сябе прадстаўляла духавенства краіны, наколькі нізкі быў культурны ўзровень, як нявысока ўзьнімаліся масы духавенства ў сваёй цемры і невуцтве над сялянскімі масамі — лепш за ўсё відаць нават з апалёгічных кніг, прысьвечаных правадырам праваслаўнае царквы ў Заходнім краі — Сямашка і інш. Для аўтара ўсе інтарэсы сконцэнтраваны іменна ў гэтых чыноўніцкіх праслойках грамадства, народныя масы для яго не адыгрываюць ніякай ролі і да іх ён адносіцца з суверэннай пагардай. Недарма ў кнізе, на вокладцы якой памечаны год выданьня 1929, у аўтара вырываюцца такія радкі: „Эканоміка, культура, адміністрацыя, — усё знаходзілася ў руках польскай інтэлігенцыі, усё кіравалася ёю. У гэтым сэнсе розніца паміж Беларуссю і, прыкладам, Люблінскай або Ломжынскай губ. была вельмі нязначная, — розніца была толькі ў народных масах, якія тут заставаліся беларускімі, а там польскімі“ (44).

Народныя масы для яго стаяць па-за культурным жыццём і ўся грамадзкая мысьць і грамадзкі рух, якімі займаецца аўтар, застаюцца сконцэнтраванымі ў чыноўніцкіх колах розных ведамстваў. Ён проста так і піша:

„Зьмест грамадзкага жыцця тагочаснай Беларусі цалкам адпавядаў яе глухой провінцыяльнасьці, эканамічнай адсталасьці і агульнаму культурнаму заняпаду. Грамадства губэрскіх гарадоў, ня кажучы ўжо аб павятовых, пазбаўлена якіх-бы то ні было духоўных ці ідэйных інтарэсаў. Яно складалася з шэрай чыноўніцкай масы, якая акуратна адбывала свае ўрадавыя гадзіны ў палатах, прысутствах і судах, з яўрэйскага мяшчанства, занятага дробным гандлем, ды невялікага ліку ваколічных памешчыкаў. Кожная з гэтых груп нічым паміж сабой ня была звязана, нічым, апрача штодзённых турбот па службе, ды мясцовымі плёткамі і інтрыгамі, ня цікавілася. Пачынаючы губарнатарам і канчаючы памешчыкам — усё знаходзілі ўцеху толькі ў віне, сустракаліся дзеля гутаркі за „зялёным сталом“ па клюбах“ (стар. 139—140).

Нельга забываць таго, што якраз у гэты пэрыод, аб якім піша аўтар, у сярэдзіне 70-х гадоў, мы маем і на Беларусі рад народніцкіх гурткоў, мы маем даволі моцную флюктуацыю сярод моладзі гарадоў ранейшага Заходняга краю Расійскай імперыі, дзесяткі яе прадстаўнікоў кожны год уходзілі ва ўнівэрсытэты Пецярбургу і Масквы і прымалі актыўны ўдзел у студэнцкім жыцці. Аўтар ня можа спасылацца на нявывучанасьць гэтага руху, на тое, што ён ня меў ніякіх друкаваных даных, бо і адсутнасьць такіх ня вызваліла-б яго ад неабходнасьці ўказаць на тое, што такія гурткі існавалі (а гэта ўжо вядома ўсім) і што іменна гэтыя гурткі зьявіліся сапраўдным цэнтрам грамадзкае мысьлі і грамадзкага руху. Калісьці Герцэн у глухую пару мікалаеўскай рэакцыі са сваёй „няпрыгляднай далечы“ правільна пісаў, што некалькі гурткоў моладзі — вось што зьяўлялася фактычна Расіяй будучага. Але аўтар ня можа нават і спаслацца на незнаемства з народніцкім рухам на Беларусі, хаця-б ужо таму, што ў беларускай навуковай літаратуры да таго, як аўтар надрукаваў сваю кнігу, былі ўжо артыкулы, дзе разглядалася дзейнасьць народніцкіх гурткоў у Беларусі, хаця-б ужо таму, што аўтар сам спасылаецца на кнігі Бухбіндэра і Агурскага, дзе ёсьць значны матэрыял.

Аўтар наогул схільны адмяўляць, калі не існаваньне, дык значнае народніцкае руху на Беларусі — „ходжэньня в народ“ на Бела-

русі зусім ня было. рэволюцыйны рух у 70-х г. г. быў зусім слабы, ня ў прыклад Вялікаросі, Украіне і Польшчы і аўтар нават дае „марксыцкае“ тлумачэнне: „Эканамічны і нацыянальна-культурны стан краіны быў гэткі, што ён ня мог вытварыць тыпу „разночінца“, на расійскі манэр. Дробнае дваранства на Беларусі было з моцным польскім ухілам, калі ня зусім польскае, а адсутнасць прамысловасці і грамадзкай буржуазіі не давала магчымасці з'явіцца гэтаму „разночінцу“ з шэрагаў гарадскога жыхарства“ (121–122). Мы ня будзем спыняцца на доказе нікчэмнасці і фактычнай няправільнасці таго тлумачэння і звернемся лепш да фактаў.

Няхай цікавы чытач возьме толькі адну кнігу (выданую ў Расіі яшчэ ў 1906 г.)—гэта выданую Багучарскім „Литературу партии“ „Народной Воли“. Няхай ён хутка прабяжыць хроніку арыштаў і вось што ён выявіць. у № 2 „Народной Воли“ адзначаны арышты ў Беластоку і Гародзенскай губэрні, у № 3 адзначаны (у корэспандэнцыі з Менску) арышты ў Менску, Гомелі, вобыскі ў Пінскім і Навагрудскім паведах, у „Листке Народной Воли“ № 1 за 1881 г. адзначаны арышты 3 чалавек у Коўне, 2-х у Беластоку, рабочага Шамарчака ў Віцебску, у № 8-9 „Нар. Воли“ адзначаны арышты ў Вільні, у „Листке Народной Воли“ № 1 за 1883 г. адзначаны арышты ў Гародні, Менску, Магілеве, Віцебску, у № 2 „Листка“ за гэты-ж год адзначаны арышты ў Вільне, Беластоку, Магілеве, Воршы, у № 10 „Народн. Воли“ ад верасня 1884 г. адзначаны арышты 5 чал. у Вільне, 2 чал. у Менску, 3 чал. у Віцебску (у тым ліку рабочага Высоцкага), наборшчыка Грынкевіча ў Гародні.

Больш таго—у вельмі цікавым артыкуле Льва Ціхамірава ў № 5 „Народной Воли“ падаецца падрабязная статыстыка дзяржаўных злачынстваў з данымі аб месцанараджэнні асуджаных. Паводле падліку Л. Ціхамірава на 6 беларускіх губэрняў (у лік беларускіх Л. Ціхаміраў залічае і Ковенскую) прыпадае 91 чалавек з агульнага ліку асуджаных: (Магілёўская 23, Ковенская 17, Віленская 16, Гародзенская 14, Віцебская 13, Менская 8).

Сюды трэба далучыць яшчэ тыя зусім-зусім няпоўныя даныя, якія мы падавалі вышэй з хронікі арыштаў у народнавольчым органе. Пачынаючы з № 1 „Листка Народной Воли“ за 1881 г. даныя ўжо адносіліся да арыштаў пасьля 1880 г., і такім чынам у статыстыку Ціхамірава не ўвайшлі. Паводле нашых, вельмі павярхоўных падлікаў, колькасць арыштаваных толькі паводле даных, адзначаных у „Народнай Воле“, мінімальна трэба лічыць 40 чалавек. Гэта толькі паводле даных з „Народнай Воли“.

Мы не сумняваемся, што калі праглядзець №№ польскага „Прогрессариата“ можна таксама спаткаць паказанні на рух у Беларусі¹⁾.

Можна прэрэчыць, што аўтар зусім не абавязаны быў займацца рэволюцыйным рухам гэтага перыяду і зусім не абавязаны ведаць усе рэволюцыйныя гурткі. І гэта было-б правільна, калі-б толькі аўтар з самага пачатку не заявіў, што ён ня толькі вывучае „западно-руссизм“, але і ставіць перад сабой задачу, паралельна гэтаму, выву-

¹⁾ Пакажам яшчэ на цікавыя ўспаміны М. П. Аўчыньнікава, члена цэнтральнай групы ў „лапацінскі“ перыяд дзеінасьці „Народной Воли“ аб менскай народнавольскай арганізацыі 1881–1883 г. г., на аўтабіяграфічныя заметкі Дабрускінай (аб інтэлігенцкім і рабочым гуртку ў Беластоку), Прыбылевай-Корбы (аб арганізацыі яго „о-ва попечения“ ў Менску ў 1874 г.) у томе Гранатаўскага слоўніка, на аўтабіяграфічны артыкул Аксэльрод і г. д., дзе чытач можа знайсці шмат завагі аб грамадскім і рэволюцыйным жыцці на Беларусі ў 70–80-х г. г.

чэньня эаэномічных умоў і клясавых адносін у той пэрыод наогул, калі-б аўтар ня зводзіў усяго грамадзкага жыцьця выключна да „западно-руссизму“, калі-б аўтар сам не даваў-бы так разьвязна ацэнькі рэволюцыйнага руху на Беларусі і так вучона ня тлумачыў-бы прычын яго слабасьці.

Толькі таму мы і дазваляем сабе невялікі экскурс у рэволюцыйны рух Беларусі.

Аўтар не звараае ўвагі на гэтыя гурткі і на рэволюцыйную дзейнасьць у народзе не таму, што ён з імі мала знаёмы, а таму, што яны стаяць па-за колам яго інтарэсаў, бо для яго тыпова-канцэлярскі „Виленский Вестник“ гэта орган, які „заўсёды імкнуўся быць голасам краю“ (180), бо зараджэньне беларускай нацыянальнай ідэі ён вядзе ў значнай меры з колаў чыноўніцкіх, духоўных, з колаў заходня-рускіх казённых літаратараў, з колаў мясцовых мяшчан, мяшчанскай інтэлігенцыі, цесна звязаных з урадавай політыкай.

Зьдзіўляе чытача гэтай кнігі і тая акалічнасьць, зусім выключная для аўтара такое соліднае працы (звыш 20 друк. аркушаў), што ўсюды там, дзе аўтар прабуе выйсьці за межы таго вузкага матар’ялу, з якім ён прыблізна знаёмы, — усюды ён праяўляе здзіўляючае невуцтва. Калі ён зусім мала ўжытны нават там, дзе ён апісвае, дык ён становіцца зусім нецярпімым там, дзе ён прабуе аналізаваць, ці даваць формулу і акрэсьленьне. Аўтар умудраецца на адной старонцы нагаварыць кучу глупства аб дэкабрыстых (24 25), ён умудраецца зьмясьціць „Народную Волю“ ў сярэдзіну 60-х гадоў (119), ён прымушае маладога Плеханава ўжо ў 70-х гадох цалкам панаваць у настроях расійскай моладзі, умудраецца нагаварыць аб народніцтве сапраўдныя вар’яцкія глупствы, ён бачыць у земствах галоўны сродак культуры і грамадзкага прогрэсу, ён лічыць адміністрацыйныя меры Мілюцына ў Польшчы прычынай разрыву пміж панскім шляхецкім дваром і сялянствам (124), ён думае, што ўжо ў 40—50 г. г. у Расіі вырастае новая грозная сіла — пролетарыят, „якая як грозны запальнік уздымалася над вялізарнай імперыяй“ (206), ён адкрывае, што вострае змаганьне расійскага пролетарыяту супроць царызму ў 80-я г. г. вызначала і накіроўвала сабою расійскую політыку (281), што буржуазія з-за гэтага вымушана была ў тыя-ж гады ўзяць курс на рэакцыю і г. д., і г. д. Там, дзе аўтар закранае аналіз грамадзкіх форм, — само сабою зразумела, што ў яго атрымліваецца супроцьстаўленьне зусім сваяасаблівых грамадзка-гістарычных формацый накіталт індывідуальнага парлямэнтарнага ладу Беларусі, які рэзка адрозьніваўся ад Расіі на працягу многіх вякоў. Гэта рэзка адзнака грамадзкіх формацый не перашкаджала, аднак, таму, каб была і вельмі сур’ёзная падстава для адзінства Беларусі і Расіі, — гэта праваслаўе агульнае для іх абедзвюх (стар. 227). Аўтар ператварае Струвэ 1912 году ў левы флянг расійскай буржуазнай грамадзкасьці (335-336), праўда, ужо з зусім акрэсьленай — зусім не акадэмічнай мэтай прадставіць усю грамадзкасьць Расіі, нават у яе самых карэнных радыкальных праяўленьнях, як сілу варожую нацыянальнаму руху іншых народаў і інш. і інш. ¹⁾.

¹⁾ Сам Цьвікевіч, відэць, ніякіх артыкулаў Струвэ ня чытаў: ён цытуе толькі тры месцы тых артыкулаў, якія пытуюцца ў знаемай яму кнізе С. Шчаголева „Украинское движение, как современный этап южно-русского сепаратизма“ Кіеў 1912 Невялікая заметка Струвэ аб укрэінскім руху, напісаная пасля выхаду гэтай кнігі (гл. I кн. „Русской мысли“ за 1913 г.) аўтару „Западно-руссизма“, зразумела, невядома. Больш важна тое, што Цьвікевіч і сьлісвае або няпісьменна, або злосьна. Так, С. Шчаголеў

Але ня гэта ўсё зьяўляецца асноўным недахопам і асноўнаю шкодаю, якую прыносіць кніга.

Да „Заходня-Русізму“ трэба падыходзіць ня столькі як да твору гістарычнага, колькі—як да зусім пэўнага політычнага докумэнту, які зьяўляецца докумэнтам пэўных варожых нам політычных груп.

Іменна гэтаму, г. зн. выкрыцьцю політычнага характару і сэнсу кнігі прысьвечаны наш артыкул. Толькі папугна можам мы адзначаць выключнае невучтва аўтара. Разгляд навуковай дэфектнасьці кнігі прымусіў-бы нас падыйсьці з некалькі іншага боку, падкрэсьліць некаторыя моманты, пра якія мы ўпамінаем мімаходам, закрануць рад старонак, ацэнак, характарыстык, якіх мы ў гэтым артыкуле не закранаем зусім. Выключнае невучтва аўтара можна было-б прадэманстраваць і на другім творы аўтара, самым пазьнейшым і самым „марксыцкім“—на прадстаўленым самім аўтарам у беларускае таварыства гісторыкаў-марксыстых дакладе аб „Перайомным сямехгодзьдзі на Беларусі 1855—1862 г.г.“.

Досыць прачытаць, напрыклад, наступныя радкі:

„Да рэформы 1861г., г. зн. да акту юрыдычнага формальнага зьнішчэньня прыгоннай залежнасьці сялянства, апошняе стварае згодна марксыцкай тэрмінолёгіі „клясу ў клясе“, а ня „клясу для сябе“. Становішча яго можна характарызаваць таксама словамі, якімі Маркс характарызаваў становішча францускага селяніна ў сваім „18 брумары Луі Наполеона“. Хоць мова тут ідзе аб вольным селяніне другой імперыі параўнаўча з нявольнікам, прыгоньнікам мужыком беларусам, аднак, аднолькавая эканомічная істота таго і другога робіць іх аднолькавымі ў стасунку да ўсяго грамадства ў цэлым“ (9 стар. дакладу).

Такім чынам, для аўтара эканомічная істота селяніна—вольнага (юрыдычна) тавараправодцы ў разьвітым буржуазным грамадстве і заняволеннага селяніна эпохі фэадалізму—адна і тая-ж самая, і толькі павярхоўным, нявучоным людзям можа здавацца, што гутарка ідзе аб розных вялічынях.

Такое адважнае соцыялэгічнае вынаходства аўтара, не ацэненае на вартасьці сучасьнікамі, дапаўняецца такім, напрыклад, сьмелым гістарычным адкрыцьцём:

гаворыць аб „дэкларацыях расійскага прогрэсістага“, Цьвікевіч-жа піша аб левым флянгу расійскай буржуазнай грамадзкасьці. Тую-ж няграматнасьць выяўляе Цьвікевіч і пры перапісваньні ў Шчаголева вестак аб украінскім нелегальным „Гуртку Трынаціцці“ 80-х г.г. Шчаголеў піша, што гурток можна разглядаць, як васьбіта ідэалаў кірыла-мэфодаўцаў і гуртка „Основы“, Цьвікевіч-жа выкладае так: гурток зьвязваў сваю дзейнасьць з кірылаўскім таварыствам, з шэўчэнкаўскай „Основай“ і г. д. (гл. 192 стар. „Западно-Руссизма“ і 66-67 стар. кнігі С. Шчаголева). Таксама-ж ардна часамі скажае і А. Пыніна, якога так шырока скарыстоўвае, параўнаўча, напрыклад, 92-93 стар. IV тому пьпінскай „Истории русской этнографии“ і 26-27 стр. кнігі Цьвікевіча; з Каяловічам Цьвікевіч, па праву ідэёлага сваяцтва, абыходзіцца больш вольна ён яго вольна выкладае, але вылажэньне ставіць чамусьці ў двукосьці (Гл. 216 стар. „Западно-Руссизма“). У другім месцы (217-218 стар.) Цьвікевіч, не адзначаючы, зразу мела, ніякіх пропускаяў, усюды выкідае словы „літвін“, „маларос“, якія стаяць побач са словам „беларус“. Што гэта выкіданьне далека невыпадкова лепш за ўсё паказвае параўнаньне аднаго месца, як яно напісана ў Каяловіча і як атрымліваецца ў Цьвікевіча „калі хто з (маларосаў) беларусаў (літвінаў) пераймае расійскую асьвету ды мову, дык ня робіцца праз гэта ворагам свайго племя, з якога вышаў, а робячыся паліякам, ён абавязкова дрэнна становіцца да свайго племя“. Словы, ўзятыя намі ў дужкі, Цьвікевічам апішчаны. Толькі гэта і дае яму магчымасьць разглядаць Каяловіча не як прадстаўніка расійскага вялікадзяржаўніцтва, які запрашае беларусаў, літвінаў, украінцаў і „зьліцца“ з вяткаросам, а як беларуса, які з-за нянавісьці да польскіх паноў запрашае далучыцца да Расіі. Не зрабі аўтар гэтай вышэйпаданай невялікай ачысткі—ня пайшлося-б мець справу з Каяловічам-беларусам.

„Надыходзячая рэформа абяртала ранейшага раба ва ўласніка, прырода якога была аднолькавай з прыродай памешчыка. Мужык пасья гэтай мэтаморфозы рабіўся як-бы „малодшым братам“ памешчыка, асабліва мужык заможны — сам „дробненькі памешчык“. Гэтая абставіна для гісторыка грамадзкай мысьлі зьяўляецца *выключна важнай*“ (стар. 16 дакладу, падкрэслена аўтарам).

Гэта выключна важная няпісьменнасьць аўтара, у якога праведзеныя прыгоннікамі буржуазныя рэформы ня толькі зьнімалі з парадку дня пытаньне аб буржуазнай сялянскай рэвалюцыі, але і наогул перагваралі селяніна ў аднаякасную па сваёй соцыяльнай прыродзе сілу .. памешчыкам, заслугоўвае бязумоўна ўнясення ў адпаведныя хрэстаматыі.

Але і ў дакладзе, як і ў разглядаанай кнізе, цэнтр цяжару не у такога роду навуковых пэрлах, якімі-б шматлікімі яны ня былі. Цэнтр цяжару іменна ў політычнай заостранасьці і патрэбным дзеля гэтага маскаваньні.

Да якіх межаў ідэёвай нізасьці здольны ўпасьці гэты вучоны муж лепш за ўсё паказвае той-жа даклад — у ім аўтар адважваецца з пункту гледжаньня марксызму крытыкаваць нацыяналістычную канцэпцыю беларускай гісторыі. Сьпісваючы з партыйных пастановаў, Цвікевіч піша: „нацыянальная канцэпцыя стаіць на грунце няклясавага па-за клясавага беларускага культурнага процэсу... Ён, гэты процэс, маўляў — чысты ад буржуазных прымясяй і элемэнтаў. Адсюль — знаёмая „ідэолёгія“ „адзінага нацыянальнага фронту“, ідэолёгія бясклясавасьці беларускага культурнага адраджэньня, адмаўленьня клясавай барацьбы і г. д. Вось асноўная, грунтоўная тэза нацыяналістычнай канцэпцыі беларускай гісторыі“. Больш таго, Цвікевіч нават дадае: „Навуковую памылковасьць і політычную шкоднасьць яе сьняньня, ва ўмовах пролетарскай дыктатуры, пераможнага будаўніцтва соцыялізму і зьвязанай з гэтым абвостранай клясавай барацьбы з кулаком і рэшткамі капіталізму ў горадзе і на вёсцы — даводзіць няма чаго. Памылковасьць яе з пункту гледжаньня гістарычнага матар’ялізму ясна нават акадэмічным зубрам — а ў політычнай шкоднасьці яе разьбіраюцца сьняньня і дзеці“.

А. Цвікевіч ня дзіця, зусім ня дзіця. Ён разумее, што *сьняньня*, калі гістарычны матар’ялізм, г. зн. калі ідэолёгія пролетарыяту таксама дыктатарствуе ў навуцы, як і сам пролетарыят у жыцьці, *сьняньня* нельга ня прызнаць шкоднай і памылковай нацыяналістычную канцэпцыю, калі нават акадэмічным зубрам зразумела няправільнасьць гэтай канцэпцыі з *пункту гледжаньня гістарычнага матар’ялізму* (а з якога іншага пункту гледжаньня яна правільная?).

Што ўсё гэта зьяўляецца толькі хітрым маскаваньнем вораг лепш за ўсё паказвае тое, што і ў гэтым дакладзе аўтар абараняе фактычна — у больш скрытай, зывуалёванай, хітрай форме, канцэпцыю „западно-руссизма“, і працягвае — ён прама гэта заявіў пры абмеркаваньні дакладу — лічыць яе правільнай.

Асноўнае, таму, у нашым артыкуле зусім не выкрыцьцё элемэтарнага невуцтва, навуковай блытаніны, мэтодологічнай бездапаможнасьці аўтара — гэта самая лёгкая справа; наша задача, галоўным чынам, зводзіцца да політычнага выкрыцьця канцэпцыі і аўтара „Западно-руссизма“.

„Западно-руссизм“, як усім было вядома да гэтага часу — гэта казённакоштная, паліцэйска-духоўная, з дазволу сказаць ідэолёгія, якая мела сваёй задачай ідэолёгічную апрацоўку мас для падпарадкаваньня

іх капіталістычнаму царызму. Гэта ідэолёгія, ці вярней гэта дзейнасьць заходня-русаў выступала на сцэну пераважна ў той пэрыод, калі буйному расійскаму земляўладаньню прыходзілася сутыкацца на арэне політычнага ці эканамічнага змаганьня з буйным польскім земляўладаньнем. Зьмест „Западно-руссизма“ вельмі нескладаны і цалкам выражаецца ў аднэй з формул: „трэба, каб ён (беларускі селянін) адчуваў сябе зусім рускім, а дзеля гэтага ён павінен адчуваць сябе раней за усё беларусам“. Беларусізацыя краю тут зьяўлялася ступеньню да поўнай русыфікацыі, да зьнішчэньня польскага ўплыву ва ўсіх абсягах жыцьця культурнага, політычнага і эканамічнага. Такая беларусізацыя, самыя шырокія рамкі якой не пашыраліся далей *дапушчэньня* ў ніжэйшых школах беларускае мовы, як мясцовай гутаркі некаторых „простолюдинов“ і прызнаньне некаторых мясцовых асаблівасьцяў у культуры і эканоміцы краю, зьяўляліся простаай службовай прыладай царызму ў яго змаганьні з варожымі прыгонніцтву сіламі, у прыватнасьці з польскім вызваленым і опозыцыйным рухам. Увесь гэты заходня-рускі рух і так званая ідэолёгія, якая існавала міласьцю і ахвяраваньнямі рускіх бюрократаў, адыгрывала колькі-небудзь прыкметную грамадскую ролю толькі ў пэўныя пэрыоды, толькі ў тыя вострыя і небясьпечныя для царызму гады, калі ён вымушаны быў пускаць у ход вострую зброю *соцыяльнай дэмагогіі* і нацкоўваць беларускага селяніна на буйнога польскага земляўласніка ў мэтах захаваньня за дзяржаўным апаратам рускага буйнога земляўладаньня захопленых ім тэрыторый. Іменна ў 60 х гадох мінулага стагодзьдзя, у першыя гады пасьля польскага паўстаньня і ў гады пасьля першай рускай рэвалюцыі, калі царызм прабаваў высокія воды народнай нянавісьці адвесці ў шлюзы нацыянальнай варожасьці, — іменна ў гэтыя пэрыоды найбольш моцна выяўляецца ўплыў заходня-русізму. Гэта была свайго роду нацыянальная зубатаўшчына на манэр рабочай зубатаўшчыны 1902-05 г. г. і спроб сялянскай зубатаўшчыны пэрыоду Пецяргофскае нарады.

Як усякая соцыяльная дэмагогія, так і гэта, была пэўнай апэляцыяй к масам, гульнёй на пэўных — праўда, другарадных і абмежаваных — інтарэсах мас. Пэўная доля дэмакратызму была тут неабходнай хаця б ужо пастолькі, паколькі яна абарачалася супроць польскіх паноў і абарачалася з гэтым да мужыка. З боку ініцыятараў і кіраўнікоў гэтага руху гэта быў дэмакратызм такога-ж гатунку, як дэмакратызм фашыстых, якія выступалі супроць яўрэйскага фінансавага капіталу, ці дэмакратызм расійскага чорнасоцэства, які выступаў супроць „разбуральніка Расіі, які абярнуў сваім зямельным проектам у жабракоў мільёны сялян“. ¹⁾ Але гэты рух эксплёатавала ў сваю карысьць і ў сваіх мэтах і стыхійную цёмную нянавісьць мужыка да пана. На вудачку соцыяльнай дэмагогіі траплялі і паасобныя рабочыя (успомнім, што ўвесь гапонаўскі штаб складаўся з рабочых) і паасобныя сяляне, а ў іншыя моманты і сялянская маса (досыць успомніць змаганьне ўкраінскіх сялян супроць польскіх паноў у часе паўстаньня 1863 году, якая так жыва апісваецца ў мемуарах Дэбагоры-Макрывіча), але наогул усе ўдзельнікі, як і ўвесь рух, знаходзіліся на паваду ў расійскага царызму і рэгуляваліся дозай міласьці і яшчэ больш дозай ахвяраваньняў, якія давалі адпаведныя ведамствы. Гэта небясь-

¹⁾ Гэта характарыстыка Сталыпіна ўзята ня з эсдэкаўскага ці эсэраўскага друку, з аднаго з нумароў чорнасоцэнага органу „Грозы“ за 1911 г. Цытуем паводле артыкулу А. Пятрышчава ў № 10 „Русского Богатства“ за 1911 г.

печная гульня на соцыяльных інстынктах масы, гульня, якая з кожным годам рабілася ўсё больш абавязковай для царызму, не магла не ствараць пэўных цікавых рыс у расійскім чорнасоценстве. Гэтыя рысы адзначаў і Ленін. „У нашым чорнасоценстве—пісаў ён,—ёсць адна надзвычай орыгінальная і надзвычай важная рыса, на якую звернута невыстарчальная ўвага.—Гэта—цёмны мужыцкі дэмократызм, самы буйны, але і самы глыбокі“. ¹⁾ Гэты цёмны, стыхійны мужыцкі дэмократызм выяўляўся ў расійскім чорнасоценным руху даволі часта, але ад гэтага, зразумела, само чорнасоценства не пераставала быць чорнасоценствам. І „Западно-руссизм“ не пераставаў па сутнасці быць чорнасоценствам Заходняга краю, калі ён скарыстаў цёмнае стыхійнае клясавае незадавальненне мужыка супроць пана. Ён гэта незадавальненне пераводзіў на нацыянальныя рэйкі, імкнуўся ператварыць яго ў незадавальненне беларуса супроць паляка, і дробны чыноўнік, настаўнік, судзьдзя, якія зьяўляліся асноўнай (колькасна) сілай ў „заходня-русаў“, былі толькі тэй пэдаляю, націскам на якую царызму ўдавалася аказваць уплыў і на сялянскую масу. Зразумела, усё гэта чыноўніцкае мяшчанства, якое гучна называецца Цьвікевічам „беларускай інтэлігенцыяй рускай культуры“, у іх конкурэнцыі з прышлым і прысланым адміністрацыйным персоналам старанна высоўвала той аргумент, што яны мясцовыя людзі,—ведаюць мясцовы дыялект, лепш ведаюць мясцовыя ўмовы і г. д., адным словам, больш чым трэба, часамі падкрэсьлівала тыя „мясцовыя ўмовы“, якія служылі ідэалёгічным прыкрыццём у змаганні з польскай культурай. Але адсюль таксама далёка да прызнання ідэолёгаў „заходня русізму“ прадстаўнікамі дэмократыі, як да прызнання Пурышкевіча ці Іліадора ці Распуціна прадстаўнікамі сялянскіх інтарэсаў. Ленін прама папярэджваў супроць усякай спробы ўносіць папраўкі ў клясавую ацэнку таго ці іншага зьявішча, варожага кунізму, пролетарыату, масам на тэй падставе, што да гэтага зьявішча мелі дачыненне тыя ці іншыя групы рабочых ці сялян.

„Грамадзкі характар сучаснага антысэмітызму, —пісаў Ленін,—не змяняецца ад факту ўдзелу ў тым ці іншым пагроме ня толькі дзесяткаў, але і соцень неарганізаваных і на ³/₁₀ зусім яшчэ цёмных рабочых“. Але Цьвікевіч чалавек рашучы. Ён ня толькі ўносіць „папраўкі“, ён ставіць літаральна на галаву грамадзкую характарыстыку, у даным выпадку „западно-руссизма“. З таго, што паасобныя рабочыя і сяляне ўдзельнічалі ў пагромах Цьвікевіч робіць з кіраўнікоў пагромаў выказнікаў рабочых і мужыцкіх інтарэсаў. Цьвікевіч іменна так і робіць: клясавая сутнасць „западно-руссизма“ для яго заключаецца ў абароне дробнага землеўладання, а яго кіраўнікі характарызуюцца ім, як прадстаўнікі дробнай буржуазіі і выказнікі дробна-буржуазнай ідэолёгіі.

Уся сутнасць гэтай кнігі якраз і заключаецца ў тым, што чыноўніцкае „святасузіранне“, якое адбівала інтарэсы агрэсыўнай політыкі царызму, ператвараецца ў ідэолёгію дробнай буржуазіі, і потым аўтар робіць яе (ідэолёгію) ледзь не рэвалюцыйнай сілай дэструкцыйнай у адносінах царызму, ва ўсякім выпадку прогрэсыўнай, і для гэтага ён ня спыняецца перад ідэалізацыяй самых мацёрых прадстаўнікоў прыгонніцкай ідэолёгіі і прыгонніцкага святасузірання.

Цьвікевіч мае перад сабой пэўную політычную задачу—яму *патрэбна* ідэалізацыя „западно-руссизма“, бо „западно-руссизм“ яго павінен

(¹ Ленін, т. XVI, выд. 2-е.

зьявіцца адной з асноўных крыніц беларускай нацыянальнай ідэі. Іменна таму, ён з самага пачатку абмяжоўвае сваю работу толькі разглядам дзейнасці „заходня-русаў“ беларускага паходжаньня. Таму ён ня спыняецца на Сямашку, якога сам называе „бацькай западно-руссизма“, не разглядае дзейнасці такога выдатнага „западно-русса“ як Жуковіч і г. д. Бо як-жа не ад беларусаў праводзіць ідэю нацыянальнага адраджэньня, як іх ператварыць у крыніцу нацыянальных ідэй? Але аўтара абавязвае фірма выдавецтва, месца і год выданьня, ён разумее, што савецкі чытач патрабуе выкрыцьця клясавага характару гэтае крыніцы. Аўтар разумее, што гэта клясавая характарыстыка павінна быць прыстасавана да нявыгоднай для Цвікевіча політычнай „кон'юнктуры“, павінна быць адпаведным чынам падфарбавана, — і Цвікевіч стварае ланцуг політычных падробак з тым, каб падвесці ўжытную для савецкага чытача клясавую базу для сваёй нацыянальнай ідэі.

Тут мы якраз і сутыкаемся з тэй шкоднасцю, якая зроблена аўтару яго спробай скарыстаць марксыцкую фразэолёгію. Хаця ён кожны раз ужывае слова „кляса“, гаворыць аб клясавых карэньнях і клясавай базе таго ці іншага руху, але тут і выяўляецца ў яго абсалютнае неразуменьне сутнасці кляс, клясавых груп і г. д. Для яго рашаючым крытэрыем у пэўных клясах зьяўляецца ўзровень матэрыяльнага дабрабыту. І ў залежнасці ад гэтага ён адносіць тую ці іншую групу да тае ці іншае клясы. Ён зусім не разумее, вярней робіць выгляд, што не разумее, што лаасобныя групы дробнай буржуазіі, паасобныя праслойкі яе могуць быць цесна звязаны з царызмам, прыгонніцтвам і што гэты факт таксама мала змяняе што-небудзь у клясавай сутнасці царызму, як удзел дваровых у налётах якога-небудзь буйнога вотчыньніка на землі сваіх суседзяў-вотчыньнікаў, змяняў што-небудзь у вотчынным характары землеўладаньня. Аўтар далей зусім не разумее, ці робіць выгляд, што не разумее, што толькі вельмі ўмоўна некаторыя групы (чыноўніцтва пэўных пластоў, гарадзкое мяшчанства і г. д.) могуць быць аднесены да дробнай буржуазіі наогул. Ён робіць далей выгляд, нібы сур'ёзна лічыць паасобныя чыноўніцкія і мяшчанскія групы прадстаўнікамі пэўных кляс ці клясавых груп.

Іменна таму, што ён адносіць гэтыя групы службылага насельніцтва, якія зьяўляліся проста прыладаю ў руках прыгонніцтва, да клясы дробнай буржуазіі, ён і атрымлівае магчымасць прадстаўляць буйнейшых дзеячоў фэадальнай рэакцыі ў якасці агентаў, абаронцаў і ідэолягаў дробнай буржуазіі. Ён атрымлівае магчымасць, напрыклад, Гаворскага, на характарыстыцы якога мы ў двух словах спынімся крыху ніжэй, выдаваць за абаронцу дробнай буржуазіі. Вось што ён аб ім піша:

„Пры гэтых умовах бараніць расійскую землеўласнасць на Беларусі і бараніць *дробную* (падкрэслена аўтарам—М. Ю.) землеўласнасць у тых рашучых, а часамі і ў рызыкаўных тонах, як рабіў гэта Гаворскі, можна было толькі пры пэўным перакананні і пры сьвядомым разуменьні свайго клясавага інтарэсу. Мы кажам ласьне аб клясавым інтарэсе „западно-русской“ школы, бо бязумоўна ён быў і ён, а ні што іншае, у канчатковым выглядзе акрэсьліваў усю політычную і, калі можна гэтак сказаць, нацыянальную ідэолягію гэтай школы“ (89).

Але што-ж гэта была за кляса, чые клясавыя інтарэсы абараняў гэты літаратар? лепш за ўсё гэта пакажа наступная, вельмі цікавая, хаця і некалькі вялікая цытата:

„Яе складалі дробныя чыноўнікі, настаўнікі сельскіх і гарадзкіх школ ды гімназій, дробная мясцовая адміністрацыя, пачынаючы ад валаснога пісара і канчаючы пасрэднікам і спраўнікам, праваслаўнае духавенства, прыгародныя мяшчане, наогул тая сярэдняя краёвая праваслаўная беларуская інтэлігенцыя, якая па ліку была вельмі нязначнай, а па свайму грамадзкаму значеньню была значна слабейшай ад мясцовай беларускай інтэлігенцыі польскай культуры. Да яе, зразумела, належала і наплыўшая з цэнтральных губэрняў вялікаруская „інтэлігенцыя“, якая водзіла справай русыфікацыі, але якая ідэалёгічнага афармленьня для „западно-русской“ школы не давала і даць не магла. Экономічна ўся гэта мяшчанска-буржуазная кляса (падкрэсьлена мною—М. Ю.) была за рэдкімі выключэньнямі незаможнай; значнай зямельнай уласнасьцю і капіталамі, якія адыгрывалі-б якую-небудзь ролю ў гаспадарчым жыцьці краю, яна не ўладала. Яшчэ і да паўстаньня, пры барацьбе на Беларусі польскіх і расійскіх культурных і эканамічных уплываў, гэтая дробна-буржуазная кляса (падкрэсьлена мною—М. Ю.) расійскай культуры цягнула за Расію, бо з боку ўсясільнай польскай земляўласнасьці і польскай прамысловасьці яна не магла сустрэць спагадных для сябе адносін, солідарнасьці і падтрыманьня“.

Зразумела, тут справа не абыходзіцца ня толькі бяз значнай долі невуцтва, але і бяз істотных элемэнтаў падробкі. Так, аўтар п'ша аб тым, што пераконаньні Гаворскага маглі ўмацоўвацца лічбамі пераходу ў рукі мясцовых чыноўнікаў польскіх памешчыцкіх зямель. Ён прабуе прадставіць справу так, як быццам пераход зямлі з рук польскага памешчыка ў рукі расійскага чыноўніка зьяўляўся пераходам зямлі са сродкаў вытворчасці наогул з рук адной клясы ў рукі другой клясы — ад буйнога земляўладаньня да дробнай буржуазіі. Але аўтар добра ведае і ў зносьці, спасылаючыся на кнігу Жуковіча, які падае даныя аб пераходзе зямель у рукі расійскіх чыноўнікаў, — сам вымушаны ўпам'януць аб тым, што польскія маёнткі пераходзілі ў рукі буйнейшых чыноўнікаў, якімі дарэчы зьяўляліся зусім не беларусы, а вялікаросы (стар. 102). Але нас тут цікавяць не сьвядомыя перадзержкі аўтара, а яго несьвядомае невуцтва (так дзіка пераблытаць можна толькі з-за несьвядомага невуцтва—ніякая політычная праднамеранасьць не магла-б давесці яго да такіх пэрлаў). Праваслаўе, культурная орыентацыя, незаможнасьць — вось асноўныя рысы, констытуіруючыя гэту сваяасаблівую, то мяшчанскі-буржуазную, то дробна-буржуазную клясу:

„... „западно-русы“ маглі разьлічваць заняць толькі сярэдняе месца—месца магнатаў заняць ім ніяк не выпадала. Гэтаму перашкаджала і адсутнасьць у іх соліднага капіталу і прыналежнасьць іх да сярэдняга соцыяльнага стану. У нагароду за свае пераконаньні яны маглі захапіць толькі сярэдняю гаспадарку, параўнальна дробны кавалак зямлі. У сваю чаргу і ўлада была зацікаўлена ў тым, каб чыноўнікі і настаўнікі набывалі сябе невялічкія маёнткі“ (92)

так эпічна спакойна малюе ў адным месцы ўзьнікненьне новае грамадзкае клясы „марксысты“ Цьвікевіч.

Толькі такое разуменьне грамадзкіх форм у Аляксандра Цьвікевіча, з якім можа толькі справіцца разуменьне сынтаксычных форм Мітрафана Прэстакова, толькі гэта дазваляе аўтару Гаворскага, рэдактара духоўна-чыноўніцкай паліцэйскай газеты, у літаральным сэнсе слова паліцэйскага літаратара, д носчыка, прадажнага чалавека, прахадзімца, ператвараць у ідэолага дробнай буржуазіі, чалавека, які заняў пэўную класавую пазыцыю і які рашуча выступае за *дробнае* землеўладаньне. Сам Цьвікевіч прымушаны прызнаць, што гэты ідэолаг дробнай буржуазіі блытаў палітычныя погляды з паліцэйскімі ўстановамі, інтарэсы кішэнні і пераконаньня, што ён зьяўляўся беларускім адлюстраваньнем Магніцкага і Руніча, і тым ня менш, ён знаходзіць магчымасьць даваць яму наступную характарыстыку:

„выходзіла,—дый яно сапраўды да пэўнай меры было так,—што паднятая ім пропаганда за дробную расійскую гаспадарку на Беларусі абяртаецца супроць інтарэсаў буйнога капіталу, што на фоне барацьбы з польскай землеўласнасьцю яго „западно-русская“ праграма, абaperтая на падтрыманьне беларускага мужыка супроць польскага пана, на процілежнасьці іх нацыянальных, рэлігійных і соцыяльных інтарэсаў, зьяўляецца парушэньнем асноў соцыяльнага ладу“ (83).

Ён знаходзіць магчымым запэўняць, быццам Гаворскі і „Вестник Западной России“ далёка не выпадкова заняў пазыцыі дробнага землеўладаньня (86). Гэта паўтараецца ні адзін раз. „Гаворскі заняў.. акрэсьленую класавую пазыцыю... ён рашуча выступае за дробную землеўласнасьць“ (77, падкрэсьлена аўтарам), Гаворскі і рэдакцыя „Вестника“ не здаліся нават, калі на іх пачалі нападаць абаронцы буйнога землеўладаньня. „Прызываючы ў сьведкі усіх святых у доказ сваёй бясконцай пашаны да буйной землеўласнасьці, яны, аднак, ня здалі сваёй асноўнай пазыцыі—*абароны асобнай землеўласнасьці*“ (86, падкрэсьлена мною).

„Гаворскі сьвядома бараніў дробную расійскую землеўласнасьць, а ня буйную, бо гэтым самым ён бараніў і формуляваў класавыя інтарэсы тае соцыяльнае групы, да якой ён сам і яго партыя належалі“. (92, падкрэсьлена аўтарам).

Цьвікевіч ідэалізуе, перафарбоўвае, аблімае ня толькі Гаворскага, але і Мураўёва-вешацеля. І гэты, як і Гаворскі, выступае ў ролі абаронцы дробна-буржуазнай уласнасьнасьці (гл. 90 стар.). Цьвікевіч знаходзіць магчымасьць гаварыць аб блізасьці Гаворскага да славяна-фільскіх народніцкіх колаў (стар. 71), аб тым, што прычынай яго ганебных паводзін у гуртку Кастамарава было „неразуменьне ім нацыянальнага пытаньня, як таковага“ (стар. 35), ён знаходзіць магчымым гаварыць аб *памылках* Гаворскага, якія заключаюцца ў тым, „што яны надалі задачам русыфікацыі Беларусі, занадта чыноўніцкі характар“ (стар. 100), лічыць магчымым знаходзіць прычыны няудачы Гаворскага і яго органу толькі ў тым, што яны ўзялі „фальшывы тон у справах заходня-русізму і нядбаанасьць у адносінах да мясцовых работнікаў“ (стар. 40¹).

Н] ¹ Можна парэкамендаваць чытачу для больш яснага разуменьня характару памылкі і разуменьня Гаворскім нацыянальнага пытаньня праглядзець артыкул украінскага буржуазнага гісторыка акад. Крылы Студзіўскага „Эпізоды боротьбы за украінство в 1863 р.“ Юбілейны збірник II на пошану акад. Мих. Серг. Грушевського Київ 1928 г. 990—1015 стар.

Чым жа гэта тлумачыцца, што і Цьвікевіч у сваім „дасьледваньні“ павінен блытаць інтарэсы кішэні і інтарэсы політыкі? Гэта тлумачыцца тым, што лёгіка яго політычнага сучаснага, у змаганьні з савецкай уладай, нацягнуўшага на сябе рызы абаронцаў беларускай нацыянальнай ідэі прымушаюць яго прызнаць, што там былі толькі інтарэсы пэвсй і кішэні, але лёгіка яго політычнага і ідэйнага заходня-рускага мінулага, ад якога ён шукае нейкіх ідэяў пераемных нітак да свайго сучаснага, вымушае яго падводзіць пад інтарэсы кішэні і пэнсіі нейкія інтарэсы (ці інтарэсы нейкай клясы).

Вядома, зьнешня політычнае мінулае Цьвікевіча таксама несумяшчальна з яго політычным сучасным, як вада і агонь. Але ўся сутнасьць у тым, што яго русыфікатарскае мінулае і яго нацыяналістычнае сучаснае самі зьяўляюцца зьнешнім у адносінах да сапраўднага зьместу і мінулага і сучаснага Цьвікевіча—у адносінах да буржуазна-памешчыцкае існасьці яго поглядаў, розна афарбаваных у розныя пэрыоды.

Але калі Гаворскі фігура найбольш няспрыяючая для ідэалізацыі (сам Цьвікевіч павінен адзначыць шкурніцтва, прадажнасьць і бяспрынцыпнасьць Гаворскага і ня гледзячы на тое, што гаворыць аб ім, як аб ідэолёгу асознаных клясавых інтарэсаў,—сам вымушаны адзначыць, што для яго нічога не існавала, апроча грашовых інтарэсаў), дык Каяловіч—фігура бязумоўна больш спрыяючая для ідэалізацыі,—яго ўжо ня прыходзіцца падазраваць у тым, што гэта быў чалавек, здольны красьці лыжкі са стала. І Цьвікевіч гэтыя спрыяючыя асаблівасьці характару і дзейнасьці Каяловіча скарыстоўвае ў поўнай меры. Ён, зразумела, малюе Каяловіча якраз таксама, як і Гаворскага абаронцаў інтарэсаў „заходня-рускай народнасьці“, ніжэйшых яе пластоў, якія процістаяць польскім панам. Ён на працягу ўсіх тых шматлікіх старонак, дзе гаворыць аб Каяловічу, сьвядома затушоўвае тую акалічнасьць, што ў Каяловіча была нянавісьць да польскіх паноў, і выдае гэту нянавісьць, як змаганьне з панамі наогул. Вось што гаворыць, напрыклад, Цьвікевіч аб Каяловічу на старонцы 157:

„Ня верыў Каяловіч гэтай групе таму, што ня верыў у Польшчу. Ён не вызнаваў прыорытэту польскай цывілізацыі, навукі і культуры на Беларусі; не вызнаваў тут правоў польскай дзяржаўнасьці, якая гэтак аславіла сябе ў эпоху заняпаду Рэчы Паспалітай; ён быў ворагам польскага каталіцтва, як антытэзы прываслаўя, а галоўнае—ня верыў польскаму шляхецтву і польскай інтэлігенцыі, у якой бачыў стан, арганічна варожы народу, стан, які „адмовіўся ад свае народнасьці“. Ён ня бачыў дый і не хацеў бачыць магчымасьці замірэньня паміж гэтымі варожымі станамі. У прадстаўнікох мясцовай польска-беларускай партыі ён бачыў усё тых-жа „паноў“, а ў спробах замірэньня, якія пачаліся з боку мясцовага грамадства пасля сялянскай рэформы, бачыў няшчырасьць і фальшывасьць“.

Ён адзначае далей, што заходня-руская партыя ў разумеьні Каяловіча павінна была, зразумела, насіць „мужыцкі дэмакратычны характар“ (159). Ён піша быццам Каяловіч у сваіх напоўпрыгонніцкіх лекцыях па гісторыі заходняй Расіі стаяў на пункце гледжаньня „самотнага простага люду“ (162), ён аддае справядлівасьць Каяловічу:

„Трэба аддаць справядлівасьць М. Каяловічу, што пры першых сваіх разважаньнях аб лёсах краю, ён адразу і рашуча схіпіў істотную адзнаку соцыяльнага становішча Беларусі, — проці-

лежнасьць інтарэсаў польскага пана-памешчыка і беларускага мужыка-селяніна". (162).

Больш таго, ён ператварае яго ледзь не ў фэдэралістага:

„Адсюль быў адзін крок да прызнання фэдэралістычнай ідэі... уся фэдэралістычная праграма ласьне і зьявілася на гэтай краёвай народніцкай аснове" (229).

Ён адносіцца з вялікай пашанай да Каяловіча ня толькі як да політыка, але і як да вучонага (а навуковыя погляды Каяловіча былі цалкам падпарадкаваны яго політычным поглядам), ён лічыць яго работу аб „літоўскай царкоўнай вуніі" адной з лепшых у сваім родзе" (стар. 149). Аб лекцыях па гісторыі Заходняй Расіі — гэтай наскрозь чорнасоценнай рабоце, ён адзваецца як аб асноўнай у абсягу гісторыі краю (173) і толькі шкадуе аб тым, што Каяловіч ня даў тлумачэньня агульна-гістарычным і соцыяльным умовам зьяўленьня вуніі. Апісанае Каяловічам падарожжа яго ў 80-х г.г. па Беларусі „гэта жывая книга грамадзкага жыцця Беларусі таго часу" і г. д. Але хто-ж такі ў сапраўднасьці Каяловіч? Фігура Каяловіча для шырокага кола чытачоў у цяперашні час зьяўляецца зусім невядомай, а між тым, вартна на ёй спыніцца некалькі больш падрабязна, каб паказаць ва ўвесь рост тыя гістарычныя прыёмы і тое політычнае адценьне, політычны сэнс, якія мае ідэалізацыя Каяловіча. Бязумоўна, у Цьвікевіча пэўная формальная падстава магла быць дзеля таго, каб сыцвярджаць быццам Каяловіч разглядае ўсе гістарычныя падзеі на Заходняй Русі і ўсю праблему заходня-русізму з народнага пункту погляду. Гэта падстава заключалася ў тым, што Каяловіч вельмі часта ўпамінае аб народнасьці, проціставячы яе польскім паном. Гэта-ж паўтараецца і ва ўсіх творах „западно-русов". Гэта формальная падстава, зьвязаная пераважна, простым злоўжываньнем тэрмінамі, дае магчымасьць Цьвікевічу надаць усяму заходня-русізму „народніцкае" аблічча.

(Працяг будзе).

Аб рэвалюцыі 1905 году

1. Аб характары рэвалюцыі і яе рухоўных сілах

З прычыны абшырнасці тэмы аб рэвалюцыі 1905 г. мы хацелі-б абмежавацца ў гэтым артыкуле толькі агульным аналізам некаторых асноўных праблем рэвалюцыі 1905 г. наогул і ў часнасьці тых, якія маюць адносіны да гэтай эпохі ў Беларусі.

Як вядома, рэвалюцыі 1905 г. не ўдалося пакончыць з самадзяржаўем і прыгонніцтвам, і самадзяржаўе потым паспрабавала праз стварэнне блёку паміж прыгоннікам-памешчыкам і контр-рэвалюцыйнай буржуазіяй па-свойму вырашаць тыя задачы, якія высуваў аб'ектыўны процэс разьвіцьця Расіі.

Досыць вядомы і прычыны няўдачы рэвалюцыі 1905 г. Па-першае, пролетарыят не атрымаў тады ў выстарчальнай ступені і ў той меры, як гэта трэба было, падтрыманьня з боку сялянства. Па-другое, самадзяржаўю ня глядзячы на цэлы рад буйных выступленьняў з боку розных часьцей арміі, усё-ж удалося ўтрымаць апошнюю ў сваіх руках і выкарыстаць яе як адну з рашаючых сіл у змаганьні з рэвалюцыяй. Пры гэтым трэба ўказаць, што армія таксама ў значнай ступені складалася з сялянства. Апрача таго, трэба ўлічыць яшчэ адну крайне важную акалічнасьць, — гэта тое, што ня глядзячы на ўсю правільнасьць установак большавікоў ня толькі агульнаполітычнага характару, але і ў адносінах канкрэтнага кіраўніцтва рэвалюцыйным змаганьнем пролетарыяту і пад яго кіраўніцтвам і сялянства, — мы ўсё-ж, калі прышлося стыкнуцца канкрэтна з ажыццяўленьнем паўстаньня, дапусьцілі многа промахаў у арганізацыі і тэхнічнай падрыхтоўцы паўстаньня. Калі да гэтага дабавім, што ня толькі расійская буржуазія перакінулася канчаткова ў лягерь контр-рэвалюцыі, але і міжнародная буржуазія, адчуўшы, якая небяспека пагражае ёй ў выніку поўнай перамогі рэвалюцыі ў Расіі пад кіраўніцтвам пролетарыяту, памагала самадзяржаўю і адыграла контр-рэвалюцыйную ролю, дык важнейшыя прычыны няўдачы рэвалюцыі 1905 г. ясны.

Але зусім няправільна было-б з-за гэтай няўдачы рэвалюцыі 1905 г. ня бачыць таго аграмаднага значэньня, якое мела гэта апошняя. Рэвалюцыя 1905 г. адыграла найбуйнейшую ролю, як этап у разьвіцьці клясавага змаганьня пролетарыяту па шляху да вырашэньня сваёй асноўнай задачы — задачы перамогі пролетарскай рэвалюцыі як па сваіх выніках, так і па тым вопыце, які пролетарыят і шырэйшыя сялянскія масы вынеслі з гэтага вагromнага змаганьня, што разгарнулася ў рэвалюцыі 1905 г.

Пераходзячы да асноўных проблем самой рэвалюцыі 1905 г., мы перш за ўсё павінны спыніцца на самым характары рэвалюцыі. Як Ленін акрэсьліваў характар рэвалюцыі 1905 г.? У гэтых адносінах вельмі характэрна наступнае месца ў Леніна. „Сваяасабліваць рускай рэвалюцыі, — пісаў Ленін, — заключаецца іменна ў тым, што яна была паводле свайго соцыяльнага зместу буржуазна-дэмакратычнай, але паводле сродкаў змаганьня была пролетарскай. Яна была буржуазна-дэмакратычнай, бо мэтай, да якой яна непасрэдна імкнулася і якой яна магла дасягнуць непасрэдна сваімі ўласнымі сіламі, была дэмакратычная рэспубліка, 8-гадз. раб. дзень, канфіскацыя колёсальнага буйнага дваранскага земляўладаньня, — усе меры, якія амаль у поўным аб'ёме ажыццявіла буржуазная рэвалюцыя ў Францыі ў 1792 і 1793 гг.

Руская рэвалюцыя была разам з тым і пролетарскай ня толькі ў тым сэнсе, што пролетарыят быў кіруючай сілай, авангардам руху, але і ў тым сэнсе, што спэцыфічна пролетарскі сродак змаганьня, іменна забастоўка, зьяўляўся галоўным сродкам раскачваньня мас і найбольш характэрнай зьявай у хваляпадобным нарастаньні рашаючых падзей“¹⁾.

Прыгледзімся да гэтага акрэсьленьня Леніна. Гаворачы аб соцыяльным змесьце рэвалюцыі, ён указвае ўсе тыя мерапрыемствы, якія рэвалюцыя магла ажыццявіць на першым сваім этапе. Як вядома, Ленін неаднокраць характарызуе буржуазна-дэмакратычную рэвалюцыю 1905 г., як буржуазна-сялянскую рэвалюцыю. Гэта і трэба разумець у тым сэнсе, што ў цэнтры змаганьня стаяла аграрная рэвалюцыя ў мэтах зьніштажэньня самадзяржаўя і ўсіх рэштак прыгоньніцтва. Поўная ліквідацыя рэштак прыгоньніцтва ў вёсцы рэвалюцыйным шляхам зьяўлялася цэнтральнай задачай рэвалюцыі, і з гэтага пункту гледжаньня рэвалюцыя 1905 г. была сялянска-буржуазнай рэвалюцыяй. Але ўлічваючы ўсе стораны сваяасаблівацьці рэвалюцыі ў Расіі, Ленін і указвае, па-першае, што толькі пролетарыят быў гегэмонам рэвалюцыі, без кіраўніцтва якога не маглі быць вырашаны гэтыя задачы рэвалюцыі, і, па-другое, што пролетарскія мэтоды змаганьня адыгралі рашаючую ролю ў рэвалюцыі, і пастолькі яна была пролетарскай. Гэта трэба добра помніць, каб правільна судзіць аб характары рэвалюцыі 1905 г. Але гэтага мала. Ленінская пастаўка пытаньня ні на мінуту не выпускала з відоку самастойных задач пролетарыяту ў рэвалюцыі, як ядына-паслядоўнай, да канца рэвалюцыйнай клясы, для якой перамога буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі не зьяўляецца граніцай, далей за якую ня трэба ісьці. Наадварот, для пролетарыяту перамога буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі зьяўлялася зыходным пунктам, *неабходным этапам* для таго, каб перайсьці да далейшага змаганьня за соцыялістычны пераварот.

Ленінскае, бальшавіцкае разуменьне рэвалюцыі 1905 г. лічыла, што задача пролетарыяту заключаецца ў тым, каб прасоўваць усё больш і далей гэту рэвалюцыю для таго, каб стварыць неабходныя прадпасылкі для перарастаньня аднаго этапу рэвалюцыі ў другі. Проблема перарастаньня буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў соцыялістычную была з усёй выразнасьцю пастаўлена Леніным ужо ў рэвалюцыі 1905 г. Ён пісаў:

...Поўная перамога цяперашняй рэвалюцыі будзе канцом дэмакратычнага перавароту і пачаткам рашучага змаганьня за соцыялі-

¹⁾ Ленін, т. XX, ч. II, стар. 30-31 (выд. 1927 г.).

стычны пераварот. Ажыццяўленне патрабаванняў сучаснага сялянства, поўны разгром рэакцыі, заваяванне дэмакратычнай рэспублікі будзе поўным канцом рэвалюцыі насцьці буржуазіі і нават дробнай буржуазіі, —будзе пачаткам сапраўднага змаганьня пролетарыату за соцыялізм. Чым паўней будзе дэмакратычны пераварот, тым хутчэй, шырэй, чысьцей, больш рашуча разгорнецца гэта новае змаганьне. Лёзунг „дэмакратычнай“ дыктатуры і выражае гістарычна-абмежаваны характар цяперашняй рэвалюцыі і неабходнасьць новага змаганьня на грунце новых парадкаў за поўнае вызваленьне рабочае клясы ад усякага гнёту і ўсякай эксплёатацыі. Іншымі словамі: калі дэмакратычная буржуазія або дробная буржуазія паднімецца яшчэ на ступеньку, калі фактам будзе ня толькі рэвалюцыя, а поўная перамога рэвалюцыі, —тады мы „падменім“ (можа быць, пры страшэнных лямантах новых будучых Мартынавых) лёзунг дэмакратычнай дыктатуры лёзунгам соцыялістычнай дыктатуры пролетарыату“¹⁾.

Такім чынам, зусім ясна Ленін высоўвае праблему перарастаньня, прычым — чым радыкальней будзе праведзена вырашэньне задач буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, тым быстрэй настане момант гэтага перарастаньня. І ў сувязі з гэтым адбудзецца перагруппоўка сярод сялянства і інакш стане пытаньне аб розных пластох сялянства.

Пераходзячы цяпер да пытаньня аб рухоўных сілах рэвалюцыі, трэба перш за ўсё адзначыць, што ланінская пастаноўка пытаньня адкідала ў карані немарксыцкі падыход меншавікоў да акрэсьленьня характару рэвалюцыі і яе рухоўных сіл. Меншавікі зьмешвалі пытаньне аб характары рэвалюцыі з пытаньнем аб яе рухоўных сілах і мэханічна пераносілі загады гатовы шаблона на рускую рэвалюцыю. Бяз уліку канкрэтных умоў і суадносін клясавых сіл у ёй. „Але калі, — пісаў Ленін, — наша рэвалюцыя буржуазная паводле свайго эканамічнага зьместу (гэта ня сумненна), то адсюль нельга рабіць вывад аб кіруючай ролі буржуазіі ў нашай рэвалюцыі, аб буржуазіі, як рухоўнай сіле яе. Такі вывад, звычайны ў Плеханава і меншавікоў, ёсьць апашленьне марксызму, карыкатура на марксызм. У буржуазнай рэвалюцыі можа быць кіраўніком і лібэральны памешчык разам з фабрыкантам, купцом, адвакатам і да т. п., — і пролетарыят разам з масай сялян. Буржуазны характар перавароту застаецца ў абодвух выпадках, але рамкі яго, умовы яго выгоднасьці для пролетарыату, умовы яго выгоднасьці для соцыялізму (гэта значыць для быстрыні разьвіцьця прадукцыйных сіл перш за ўсё) зусім розныя ў першым і ў другім выпадку. Адгэтуль балшавікі выводзяць асноўную тактыку соцыялістычнага пролетарыату ў буржуазнай рэвалюцыі: весці за сабой дэмакратычную дробную буржуазію, асабліва сялянскую, адрываць яе ад лібэралаў, паралізаваць няўстойлівасьць лібэральнай буржуазіі, разьвіваць змаганьне мас за поўнае зьніштажэньне ўсіх сьлядоў прыгонніцтва, памешчыцкага землеўладаньня ў тым ліку“²⁾.

Марксыцка-ленінскі аналіз становішча і інтарэсаў розных кляс у рэвалюцыі 1905 г. прывёў да таго заключэньня, што буржуазія ня можа быць рухоўнай сілай у рэвалюцыі, што гегэмонам і галоўнай рухоўнай сілай зьяўляецца пролетарыят, а яго галоўным саюзьнікам — сялянства. Між тым меншавізм і яго рознавіднасьць — троцкізм лічылі сялянства ў асноўным рэакцыйнаю сілай. Гэта было глыбока няверна. Толькі марксыцка-ленінскі аналіз соцыяльна-эканамічнай абстаноўкі

¹⁾ Ленін, т. VIII, стар. 118-19 (выд. 1929 г.).

²⁾ Ленін, т. XI, стар. 25 (выд. 1929 г.).

ў Расіі ў эпоху буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі мог даць правільны адказ на пытаньне аб ролі сялянства ў гэтай рэвалюцыі.

У Расіі, з аднаго боку, адбываўся процэс капіталістычнага разьвіцьця ў горадзе і вёсцы, а з другога — мелася ў наяўнасьці вагromная колькасьць прыгоньніцкіх рэштак, якія стаялі перашкодай па шляху гэтага капіталістычнага разьвіцьця. Магчымы былі два шляхі вырашэньня гэтага супярэчнасьці. Або рэфармісцкім шляхам, зьверху, калі сіла і ўлада застануцца ў пануючай клясы, і адбудзецца паступовае прыстасаваньне самадзяржаўна-памешчыцкага ладу да буржуазнага разьвіцьця краіны, пры вагromным разарэньні сялянскіх мас і пры затрыманьні разьвіцьця краіны. За гэты шлях была лібэральная буржуазія. Або рэвалюцыйным шляхам, зьнізу, калі будзе ажыццёўлена рашучая ліквідацыя ўсіх рэштак прыгоньніцтва, адбудзецца зьвяржэньне самадзяржаўна-памешчыцкага ладу і адкрыецца магчымасьць для разьвіцьця фэрмэрскага тыпу сялянскай гаспадаркі. За гэты шлях было сялянства.

Толькі рэвалюцыйнае змаганьне сялянства пад кіраўніцтвам пролетарыату магло вырашыць пытаньне, па якім з гэтых двух шляхоў пойдзе капіталістычнае разьвіцьцё Расіі. Вось адкуль выплывала правільная ацэнка большавікамі ролі сялянства ў рэвалюцыі 1905 г. Разам з тым зусім ясна, што ў змаганьні супроць памешчыцка-прыгоньніцкае клясы, яе ўлады і сілы, сялянства выступала ўцалку.

Але затое зусім няправільна ставіць так пытаньне, што кулацкая верхавінка сялянства ў асноўным зьяўлялася цэнтральнай фігурай у вёсцы, што кулак быў кіруючай сілай у аграрнай рэвалюцыі 1905 г. і веў асноўныя масы сялянства на змаганьне. Трэба таксама з усёй рашучасьцю адкінуць спробу прадставіць кулака, сялянскую буржуазію асноўнай рухоўнай фігурай у гістарычным разьвіцьці нацыянальных раёнаў і рашаючай сілай пры вырашэньні аграрнай праблемы, задач нацыянальна-вызваленчага руху і г. д.

Вядома, кулак быў дэмакратычны і рэвалюцыйна настроен у пытаньнях ліквідацыі прыгоньніцтва для таго, каб адкрыць шлях да капіталістычнага разьвіцьця і каб выступаць як эксплёататар капіталістычнага тыпу, і ў гэтых адносінах яго нельга параўнаць з лібэральнай буржуазіяй, зьвязанай многімі ніцямі з памешчыкам прыгоньніцкага тыпу і царызмам. Таму ён і выступаў разам з усім сялянствам супроць прыгоньніцтва. Але разам з тым кулак і ў рэвалюцыі 1905 г. цягнуў у бок лібэральнай буржуазіі, у той час як асноўная маса сялянства, асабліва вясковая бедната, цягнула ў бок рабочага руху, у бок пролетарскага кіраўніцтва сялянскім змаганьнем. Асабліва кулак праяўляў крайнюю падазронасьць, калі гутарка ішла аб уласнасьці. Калі размах сялянскага руху дасягаў вельмі высокай ступені і намічаліся азнакі выступленьня ня толькі супроць уласнасьці прыгоньніка-памешчыка, але і супроць буржуазнай уласнасьці, кулак вельмі падазрона аглядаўся і адмоўна адносіўся да некаторых форм сялянскага змаганьня.

Таму ясна, што асноўнай рашаючай сілай аграрнай рэвалюцыі пад кіраўніцтвам пролетарыату ў 1905 г. былі бядняцка-серадняцкія масы, а ня кулак. Вось чаму т. Ленін ужо ў рэвалюцыі 1905 г. высуваў і падкрэсьліваў, што мы мелі ў вёсцы дзьве соцыяльныя вайны: адна соцыяльная вайна сялянства ўцалку супроць клясы прыгоньнікаў і другая соцыяльная вайна ўнутры сялянства, паміж сельскай буржуазіяй і пролетарскімі ды поўпролетарскімі масамі вескі.

Цяпер трэба ўказаць, што супроць асноўных устаноўках большавізму выступаў рад дробна-буржуазных плыняў, асабліва меншавікі і рознавіднасьць меншавізму — троцкізм. Ня маючы магчымасьці ў рамках гэтага артыкулу спыніцца больш падрабязна на гэтых дробна-буржуазных плынях, мы толькі ўкажам, што ва ўсіх абсалютна асноўных пытаньнях рэволюцыі 1905 г. большавізм рэзка разыходзіўся з гэтымі опартуністычнымі плынямі.

Разыходжаньні былі настолькі глыбокія, што мы маем поўную падставу казаць — ня гледзячы на тое, што формальна меншавікі і большавікі знаходзіліся ў радох Р.С.-Д.Р.П. — аб дзвюх розных партыях: большавіцкай, як клясавай партыі пролетарыяту, і меншавіцкай, як дробна-буржуазнай опартуністычнай партыі.

Гаворачы аб памылках меншавікоў, тав. Ленін указвае на прыкладзе Плеханава, што яны зьмешвалі „агульны характар“ рэволюцыі „ў сэнсе яе грамадзка-эканамічнага зместу з пытаньнем аб рухоўных сілах рэволюцыі. Марксысты ня могуць зьмешваць гэтых пытаньняў, ня могуць нават непасрэдна выводзіць адказ на другое пытаньне з адказу на першае без асобнага канкрэтнага аналізу“.

Другое, што ўказвае Ленін — гэта „зьмешваньне пытаньня аб ролі сялянства ў нашай рэволюцыі з ролю буржуазнай дэмакратыі наогул. Фактычна і сялянства і лібэралы падыходзяць пад навуковае паняцьце „буржуазнай дэмакратыі“, але адносіны пролетарыяту да гэтых дзвюх рознавіднасьцяў „буржуазнай дэмакратыі“ няўнікнёна павінны быць істотна рознымі“. ¹⁾

І вось у рашаючых пытаньнях аб кіруючай ролі пролетарыяту ў рэволюцыі, аб заваяваньні ўлады пролетарыятам з дапамогай другіх рэволюцыйных кляс, аб ролі сялянства, як галоўнага саюзьніка пролетарыяту, і г. д. меншавікі занялі пазіцыю немарксыцкую, непролетарскую. „Палітыка меншавікоў у рэволюцыі, — гаварыў Ленін, — была якраз рухам бяз мэты і таму рухам залежным ад хістаньняў партыі к.-д.“ ...і асуджала „політыку соцыял-дэмократаў на блуканьні, на памылкі, на бяспрынцыпнасьць, на залежнасьць ад лібэралаў“.

Што датычыць Троцкага, то Ленін указваў, што „асноўная памылка тав. Троцкага — ігнораваньне буржуазнага характару рэволюцыі, адсутнасьць яснай мысьлі ў пытаньні аб пераходзе ад гэтай рэволюцыі да рэволюцыі соцыялістычнай“. З гэтай памылкі выплывае рад часных памылак. ²⁾ У другім месцы Ленін гаворыць, што „орыгінальная тэорыя Троцкага бярэ ў большавікоў заклік да рашучага рэволюцыйнага змаганьня пролетарыяту і да заваяваньня ім політычнай улады, а ў меншавікоў „адмаўленьне“ ролі сялянства“. І тут-жа Ленін указвае, як Троцкі не жадае „падумаць аб тым, у сілу якіх прычын жыцьцё ішло цэлых дзесяць гадоў міма гэтай дасканалай тэорыі“. ³⁾ Мы цяпер ведаем, што і ў далейшым (артыкул Леніна быў напісаны ў 1915 г.) жыцьцё ішло міма тэорыі Троцкага, і разам з тым мы бачылі, як Троцкі і яго староньнікі поруч з меншавікамі апынуліся па той бок барыкады ў лягеры заўзятых ворагаў пролетарыяту і яго клясавай партыі. Гэта толькі пацьвярджае тую мысль, што троцкізм ёсьць рознавіднасьць меншавізму.

Вось чаму Ленін пісаў, што „калі адкрыты с.-д. друк і 5-га, 6-га, і 7-га гадоў быў друкам двух кірункаў і дзвюх фракцый, то

¹⁾ Ленін, т. XIV, выд. 1929 г., стар. 48.

²⁾ Ленін, т. XIV, выд. 1929 г., стар. 43-44.

³⁾ Ленін, т. XIII, першае выд., стар. 213.

гэта, у сваю чаргу, ня можа быць вытлумачана інакш, як розніцай дробна-буржуазнай і пролетарскай лініі ў рабочым руху той эпохі".¹⁾

2. Бальшавіцкія ўстаноўкі і ход рэвалюцыі 1905 г.

Для ацэнкі поглядаў і тактыкі розных партый і плыняў у рэвалюцыі 1905 г. важнае значэнне мае аналіз самога руху і разгортвання класавага змаганьня ў ёй. Цэннасьць і правільнасьць програм і тактыкі розных партый і плыняў атрымліваюць сваю праверку на практыцы рэвалюцыйнага змаганьня. Рэвалюцыя найлепшым спосабам дае адказ на пытаньне аб правільнасьці той ці іншай праграмы і тактыкі.

Што-ж мы бачым? Пачнем з пролетарыяту. Кожны хоць крыху знаёмы з ходам рэвалюцыі 1905 г. ведае, што іменна пролетарыят выступаў у рэвалюцыі як авангард большасьціэксплёатаваных, які ўцягваў гэтую большасьць у змаганьне і ў рэчаіснасьці ажыццяўляў сваю генемонію ў рэвалюцыі. Ужо 9 студзеня 1905 г., якое зьяўлялася пачаткам рэвалюцыі і гістарычнае значэнне якога заключалася ў прабуджэньні колэсальных народных мас да політычнай сьвядомасьці, да рэвалюцыйнага змаганьня, высунула пролетарыят на гэтую ролю. Варта прыглядацца да таго, як разгарнуліся рэвалюцыйныя падзеі пасля 9 студзеня. Тав. Ленін у сваім дакладзе аб рэвалюцыі 1905 г. казаў:

....У працягу некалькіх месяцаў малюнак зусім зьмяніўся. Сотні рэвалюцыйных соцыял-дэмократаў „раптам“ вырасьлі ў тысячы, тысячы сталі правадырамі ад двух да трох мільёнаў пролетараў. Пролетарскае змаганьне выклікала вялікае брадзжэньне, часткаю і рэвалюцыйны рух, у глыбінях пяцідзесяці — ста-мільёнай сялянскай масы, сялянскі рух знайшоў водгук у арміі і павёў да салдацкіх паўстаньняў, да ўзброеных сутычак адной часткі арміі з другой. Такім чынам коцэсальная краіна з 130 мільёнамі жыхароў уступіла ў рэвалюцыю, такім чынам дрэмлючая Расія абварнулася ў Расію рэвалюцыйнага пролетарыяту рэвалюцыйнага народу".²⁾

Мы ня маем магчымасьці спыняцца ў гэтым артыкуле на аналізе ўсіх фазісаў змаганьня пролетарыяту ў рэвалюцыі 1905 г. Адсылаем чытача да дасканалага аналізу тав. Леніна ва ўжо памяненым дакладзе. Мы толькі ўкажам тут на некаторыя асноўныя моманты. Укажам на месяцы кастрычнік—сьнежань 1905 г. Усеагульная політычная забастоўка ў кастрычніку і сьнежаньскае паўстаньне. Пролетарыят фактычна ажыццяўляе свабоду друку, дабіваецца 8-гадзіннага рабочага дня і падыходзіць усутыч да рашаючага пункту руху збройнага паўстаньня.

У процэсе змаганьня пролетарыят стварае шырокую масавую організацыю — саветы, аб якіх Ленін казаў, што яны „ўсё больш і больш пачыналі адыгрываць ролю часовага рэвалюцыйнага ўраду, ролю органаў і кіраўнікоў паўстаньняў. Былі зроблены спробы організаваць Саветы Салдацкіх і Матроскіх Дэпутатаў ды злучыць іх з Саветамі Рабочых Дэпутатаў.

Некаторыя гарады Расіі перажывалі ў тыя дні пэрыод розных мясцовых маленькіх „рэспублік“, у якіх урадавая ўлада была скінута, і савет рабочых дэпутатаў сапраўды функцыянаваў у якасьці новай

¹⁾ Ленін, т. XX, ч. I першае выд., стар. 455.

²⁾ Ленін, т. XX, ч. II першае выд., стар. 30.

дзяржаўнай улады. На жаль, гэтыя пэрыоды былі надта кароткімі, „перамогі“ надта слабымі, надта ізоляванымі¹⁾

Вось марксыцкае акрэсьленьне ролі саветаў у адрозьненне ад меншавіцкага опартуністычнага акрэсьленьня іх, як „органаў самакіраваньня“. Разам з тым сапраўдная роля саветаў ужо ў іх пачатковым разьвіцьці ў рэвалюцыі 1905 г. паказвае, якія ніці ішлі ад рэвалюцыі 1905 г. да Кастрычнікавай рэвалюцыі. Затым мы маем сьнежаньскае паўстаньне. У сьнежаньскім паўстаньні рэвалюцыя дасягнула свайго найвышэйшага пункту. У сьнежаньскім паўстаньні рэвалюцыя сапраўды дасягнула сваёй вяршыні, і з паражэньнем сьнежаньскага паўстаньня пачынаецца зыходзячая лінія рэвалюцыі 1905 г. Досыць вядома, як у гэтым рашаючым пытаньні аб паўстаньні опартуністы з II Інтэрнацыяналу казалі марксызм, і меншавізм, і трацкізм, так-жа сама як і ўсё опартуністычнае крыло II Інтэрнацыяналу, разьвівалі антымарксыцкія погляды на паўстаньне. Пасьля паражэньня сьнежаньскага паўстаньня меншавікі аплеўвалі яго і ўсяляк стараліся дыскрэдытаваць ідэю паўстаньня, гэту вышэйшую форму рэвалюцыйнага змаганьня, без якой праблемы рэвалюцыі ня могуць быць вырашаны. Аб адносінках буржуазных гісторыкаў і публіцыстаў да сьнежаньскага паўстаньня ўжо няма чаго сказаць. Ленін ім адказваў:

„Буржуазія любіць называць маскоўскае паўстаньне чымсьці штучным і насмехаецца над ім. Напрыклад, у нямецкай так званай „навуковай“ літаратуры пан проф. Макс Вэбэр у сваёй вялікай рабоце аб політычным разьвіцьці Расіі назваў маскоўскае паўстаньне „путшам“ („вспышкопускательством“). „Ленінская група, — кажа гэты „высокавучоны“ пан профэсар, — і частка эсэраў даўно ўжо падрыхтоўвалі гэта недарэчнае паўстаньне“.

Каб аданіць па заслугах гэту профэсарскую мудрасьць палахлівай буржуазіі, даволі толькі аднавіць у памяці сухія лічбы статыстыкі забастовак. У студзені 1905 г. ў Расіі было толькі 13 тысяч чыста політычных забастоўшчыкаў, у кастрычніку — 330 тыс., у сьнежні быў дасягнуты максымум, іменна 370 тыс. чыста політычных забастоўшчыкаў, на працягу аднаго месяца. Прыпомнім посьпехі контр-рэвалюцыі, паўстаньні сялян і салдат, і мы зараз-жа пераканамся, што: суджэньне буржуазнай „навукі“ аб сьнежаньскім паўстаньні ня толькі недарэчнае, яно зьяўляецца слоўным выкрутам прадстаўнікоў палахлівай буржуазіі, якая бачыць у пролетарыяце свайго самага небяспечнага клясавага ворага.

У рэчаіснасьці ўсё разьвіцьцё рускай рэвалюцыі з няўнікнёнасьцю таўхала да ўзброенага рашаючага бою паміж царскім урадам і авангардам клясава-сьвядомага пролетарыату²⁾.

З усягага сказанага вышэй ясна, што іменна пролетарыят ішоў на чале руху, і апошняе поўнасьцю пацьвердзіла палажэньне бальшавізму аб гегемоніі пролетарыату ў рэвалюцыі. Ня менш гэта пацьвярджае і прыклад сялянскага змаганьня, як і тое, што яно выступала як галоўны саюзнік пролетарыату. Ужо ўвесну 1905 г., пасьля першага вялікага ўздыму рабочага руху, пачынаецца і першае выступленьне сялянства ў рэвалюцыі, і гэта выступленьне мела ня толькі эканомічны характар, але сялянства пачынае ўжо выступаць і політычна. Гэты рух толькі пачаўся, у яго ўцягваецца пакуль толькі меншасьць, але вельмі часта пад непасрэдным уплывам рабочых, якія прыехалі

¹⁾ Ленін, т. XX, ч. II, стар. 39 (выд. 1927 г.)

²⁾ Ленін, там-жа, стар. 41—42.

ў вёску, пачынаецца рост сьвядомасьці селяніна, рост яго ўступленьня ў змаганьне і г. д. Яшчэ большы размах набывае рух сялянства ўвосень. Такім чынам мы бачым, як пад уплывам пролетарыяту адбываецца тое, што сялянства ўступае у бой, усё больш расьце яго політычная сьвядомасьць.

Вядома, як размах сялянскага руху, як яго організаваўся, так і сваечасовасьць падтрыманьня пролетарскага руху былі ў рэвалюцыі 1905 г. далёка невыстарчальныя. Тав. Ленін казаў:

„На жаль, гэтая работа была вельмі мала грунтоўная. На жаль, сяляне зьнішчылі тады толькі пятнаццатую долю агульнае колькасьці дваранскіх сядзіб, толькі пятнаццатую частку таго, што яны павінны былі зьнішчыць, каб да канца сьцерці з твару рускай зямлі ганьбу фэўдалнага буйнага землеўладаньня. На жаль, сяляне дзеялі надта распылена, і ў гэтым заключаецца адна з карэнных прычын паражэньня рэвалюцыі“.¹⁾

Тое-ж самае было і з арміяй, якая па сутнасьці справы таксама была сялянскай. І вось і ў арміі мы заўважаем, як пад уплывам рабочага руху пачынаецца браджэньне і рэвалюцыйныя выступленьні. І ў гэтай крэпасьці царызму рэвалюцыя пачынае рабіць прабоіну. Даволі ўказаць на такі факт, як паўстаньне на броняносцы „Потемкін“ і г. д., каб бачыць, як і ў арміі пачаўся рэвалюцыйны рух, і гадзі рэвалюцыі могуць адзначыць не адно буйнае выступленьне ў арміі. На жаль, і рух у арміі далёка не дасягнуў тых граніц і той організаваўся, якія былі неабходны, каб армія выпала з рук царызму, як прылада для прыдушэньня рэвалюцыі.

Але асноўнае, што мы хацелі даказаць, як пад уплывам пролетарыяту і пролетарскіх форм змаганьня падыходзіць шырокія рэзэрвы на дапамогу пролетарыяту, каб пад яго кіраўніцтвам супольнымі сіламі перамагчы ў рэвалюцыі 1905 г., — ясна.

Вось чаму тав. Ленін з поўным правам мог сказаць:

„Толькі змаганьне выходзіла эксплётаваную клясу, толькі змаганьне адкрывае ёй меру яе сіл, расшырае яе кругазор, паднімае яе здольнасьці, праясьняе яе розум, выкоўвае яе волю. І таму нават рэакцыянеры павінны былі прызнаць, што 1905 год, год змаганьня, „шалёны год“, канчаткова палажыў у труну патрыярхальную Расію“.²⁾

3. Да пастаноўкі пытаньня аб гістарычным разьвіцьці Беларусі

Пасьля гэтых некаторых агульных установак да разуменьня рэвалюцыі 1905 г., паданых нам падкрэсьліваем у вельмі кароткіх рысах, — можна перайсьці да пытаньняў, якія маюць адносіны да рэвалюцыі 1905 г. на Беларусі. Неабходна адзначыць, што пытаньне аб руху ў гэтую эпоху на Беларусі звязана з цэлым радам даволі складаных праблем, маючых адносіны да спэцыфічных умоў разьвіцьця Беларусі, як нацыянальнага раёну, які знаходзіцца пад пятой царызму. Пяро марсыста яшчэ ў вельмі малой ступені закранала гэтыя праблемы. За выключэньнем некаторых камуністаў, гэтым займаліся нацыяналісты-дэмократы і іх агенты ў рады нашай партыі, якія праводзілі ідэі, чужыя і варожыя ланізму і асуджаныя партыяй. Мы толькі цяпер паспраўднаму прыступаем да марксыскага аналізу тых праблем, якія звязаны з вывучэньнем умоў і характару гістарычнага разьвіцьця

¹⁾ Ленін, там-жа стар. 40.

²⁾ Ленін, там-жа стар. 33.

Беларусі. Мы таму закранаем тут толькі некаторыя пытанні руху ў 1905 г. на Беларусі.

Нацыянальны ўціск шматмільённых мас нярускіх народнасцяў, у першую чаргу сялянскіх мас, неабходна аднесці да асноўных устояў самадзяржаўнага ладу, на якіх ён трымаўся. Супярэчнасць, спароджаная гэтым нацыянальным уціскам, далучыліся да іншых асноўных супярэчнасцяў, выклікаўшых такі моцны масавы рух у нацыянальных раёнах супроць самадзяржаўя і прыгонніцтва, які бязумоўна дапамагаў пролетарыату ў яго рэвалюцыйным змаганні. Тав. Ленін у сваім ужо вышэй памянёным дакладзе спыняецца і на тым, як у рэвалюцыі 1905 г. выбухнуў нацыянальна-вызваленчы рух сярод прыгнечаных народаў. Пры гэтым ён падкрэслівае, што „нацыянальны вызваленчы рух падыходзіць у сувязі з рабочым рухам“. Гэта ўказанне Леніна ня трэба забываць. Нясумненна, што і задачы нацыянальна-вызваленчыя, як частка агульна-дэмакратычных задач у рэвалюцыі 1905 г., якія таксама ў першую чаргу закраналі інтарэсы сялянства, маглі быць вырашаны толькі пад кіраўніцтвам пролетарыату.

Толькі ленінская ацэнка нацыянальна-вызваленчых рухаў, звязаная з марксыска-ленінскай пастаноўкай нацыянальнага пытання наогул, магла даць правільны адказ і на пытанне, якімі шляхамі гэтыя задачы маглі быць вырашаны.¹⁾

Што да Беларусі, дык тут нацыянальны рух пачынаецца асабліва ў гады рэвалюцыі 1905 г. і пад непасрэдным уплывам гэтай апошняй. У параўнанні з іншымі раёнамі, дзе капіталістычнае развіццё пашло далей, на Беларусі нацыянальны рух быў слабейшым. Каб правільна асвятляць рух 1905 г. на Беларусі, неабходна і правільная трактоўка нацыянальнага моманту ў гэтым руху. А гэта звязана з улікам і аналізам тых асаблівых умоў, у якіх развівалася Беларусь. Між тым, пры падыходзе да вырашэння гэтага апошняга пытання адны разглядалі развіццё Беларусі ізолявана, як выключна „самабытны“ процэс. Аб'ясненне нацыянальнага руху мае ідэалістычна-папоўскі характар, і каранёў яго шукаюць у асобным, толькі беларускаму народу ўласцівым духоўным укладзе. Крыніца так званай „нацыянальнай самасвядомасці“ беларускага народу (іменна ўсяго народу!!) акружана нейкай таямнічай сілай, якая змешчана ў „душы народу“... З другога боку, былі спробы зусім ігнараваць асаблівасці гістарычнага развіцця Беларусі і рух, напрыклад, у рэвалюцыі 1905 г. разглядаць бяз уліку гэтых асаблівасцяў. Будзе лішнім сказаць, што абодва гэтыя падыходы няправільныя і ў аніякай меры не даюць ключа і да таго, каб правільна зразумець характар руху на Беларусі ў 1905 г.

У сувязі з гэтым неабходна прывесці, на нашу думку, вельмі выдатлівае месца з Леніна, якое хоць і адносіцца да эпохі пролетарскіх рэвалюцый, але мэтадологічна дае нам устаноўку, як падыходзіць і да закранутага намі пытання. У „Дзіцячай хваробе лавізіны“ Ленін пісаў:

„Пакуль існуюць нацыянальныя і дзяржаўныя адрозненні паміж народамі і краінамі, — а гэтыя адрозненні будуць трымацца яшчэ вельмі і вельмі доўга нават пасля ажыццяўлення дыктатуры пролетарыату ў сусветным маштабе, — адзінства інтэрнацыянальнай тактыкі камуністычнага рабочага руху ўсіх краін патрабуе не ўстаранення рознастайнасці, не знішчэння нацыянальных адрозненняў (гэта —

¹⁾ Гл. „Звязду“ № 2 за 1931 г., артыкул — „Бальшавізм і дробна-буржуазныя партыі“, аўтара гэтых радкоў.

недарэчная мара для цяперашняга моманту), а такога ўжывання асноўных прынцыпаў камунізму (Савецкая ўлада і дыктатура пролетарыату), якое-б правільна відазьмяняла гэтыя прынцыпы ў часнасьцях, правільна дастасоўвала, ужывала іх да нацыянальных і нацыянальна-культурных адрозьненняў. Дасьледваць, вывучыць, адшукаць, угадаць, схапіць нацыянальна асаблівае, нацыянальнае, спэцыфічнае ў канкрэтных падыходах кожнай краіны да вырашэньня асобнай інтэрнацыянальнай задачы, да перамогі над опартунізмам і левым доктрынізмам унутры рабочага руху, да зьвязваньня буржуазіі, да ўстанаўленьня Савецкай Рэспублікі і пролетарскай дыктатуры — вось у чым галоўная задача перажыванага ўсімі перадавымі (і ня толькі перадавымі) краінамі гістарычнага моманту¹⁾

Якія-ж вывады мы можам рабіць з тых палажэньняў, якія высунуты Леніным у паданай зараз цытаце з пункту гледжаньня аьясненьня таго пытаньня, якое мы вышэй паставілі?

Вывады гэтыя, на нашу думку, зводзяцца да наступнага. Па-першае, што нельга ігнараваць тыя рознастайнасьці, якія выплываюць з нацыянальных адрозьненняў; па-другое, што неабходна адкінуць усякія спробы падстаўляць асаблівасьці там, дзе справа ідзе аб асноўных прынцыпах марксыцка-ленінскага вучэньня; па-трэцяе, што трэба вывучыць і ўмець схапіць, карыстаючыся марксыцка-ленінскім мэтам, спэцыфічныя асаблівасьці канкрэтнага разьвіцьця той або іншай нацыянальнасьці і выплываючыя адсюль адрозьненьні для таго, каб правільна ўжываць і ўмець відазьмяняць у часнасьцях тыя асноўныя прынцыпы, якія выплываюць з марксыцка-ленінскага вучэньня і тактыкі.

У часнасьці, у пытаньні аб рэвалюцыі 1905 г. мы павінны сказаць, што калі гутарка ідзе аб характары рэвалюцыі 1905 г., аб яе рухоўных сілах і г. д., мы ня можам ставіць пытаньня аб якіхсьці асаблівасьцях у гэтых адносінах. Мы павінны толькі дасьледаваць і паказаць, як бальшавіцкае вучэньне, як прынцыпы бальшавіцкай тактыкі маглі адказваць на запатрабаваньні, выкліканыя ў рэвалюцыі 1905 г. ва ўмовах Беларусі з яе этнографічнымі, бытавымі і соцыяльнымі асаблівасьцямі, і як бальшавіцкія прынцыпы маглі быць ажыццёўлены і праведзены ў жыццё ў гэтых умовах, каб прывесці да перамогі рэвалюцыі на Беларусі, як часткі ўсяго рэвалюцыйнага руху ва ўсёй краіне.

4. Соцыяльна-эканамічная абстаноўка на Беларусі к рэвалюцыі 1905 г.

Што-ж прадстаўляла сабою Беларусь у эпоху рэвалюцыі 1905 г.? У губэрнях, якія ўваходзілі ў склад Беларускага раёну, значная колькасьць зямлі была сконцэнтравана ў руках памешчыцкае клясы, якая старалася ўсімі сіламі ўтрымліваць яе ў сваіх руках, і памешчыцкая монопалія на зямлю ўсім цяжарам ціснула на сялянскія масы. Праўда, гэтыя губэрні не належалі да той групы, дзе пераважала адпрацоўная сыстэма. Так, напрыклад, як указвае Ленін, з губэрняў Беларуска-Літоўскага раёну чатыры — Ковенская, Віленская, Горадзенская і Менская — належалі да губэрняў з пераабладаньнем капіталістычнай сыстэмы ў прыватнаўладальніцкай гаспадарцы, а тры — Віцебская, Магілёўская і Смаленская, дзе пераважала зьмешаная сыстэма — і адпра-

¹⁾ Левін, т. XXV, стар. 229 (выд. 1928 г.).

цовачная і капіталістычная.¹⁾ Такім чынам мы бачым, што ў радзе губэрняў Беларускага раёну мела месца ў большай або меншай ступені адпрацовачная сыстэма, як непасрэдны перажытак прыгонніцтва.

Што гэта было так, падамо наступнае месца з пэтыцыі сялян Віцебскай губэрні ў 1905 г. У гэтай пэтыцыі сяляне пішуць: „з прычыны малазямелья сярод сялян, апошнія вырабляюць зямлю ў прыватных земляўладальнікаў, у маёнтках як ва ўласнікаў, так і арандатараў; апрача сялян, вырабам гэтых зямель яшчэ займаюцца зусім беззямельныя, большаю часткай былыя шляхцічы, так што сярод жадаючых араць гэтыя землі (каб зарабіць кавалак хлеба), пераважна з палавіны, узнікае конкурэнцыя; з гэтага скарыстоўваюць земляўладальнікі або іх арандатары і накладаюць на палавіншчыкаў вялікія „скруткі“, г. зн. абавязкі выконваць тыя або іншыя работы выключна на сваю карысць, так што працуючым палавіншчыкам не прыпадае і трэцяй часткі карысці ад сваёй працы, ня толькі палавіны, як гэта належыць“²⁾.

Вельмі вялікую ролю адыгрывала на Беларусі сэрвітутнае пытаньне. Зусім няправільна так ставіць пытаньне, што сэрвітуты, як перажытак фэўдалізму, якія перашкаджалі капіталістычнаму разьвіццю сельскай гаспадаркі, павінны былі быць скасаваны зьнезалежнасьці ад таго, якім шляхам гэта ажыццёвіцца. Так ставіць пытаньне маглі толькі староньнікі памешчыцкае клясы. Між тым цэнтр цяжару ляжаў у тым, ці вырашыцца пытаньне так, як гэтага хацелі памешчыкі — шляхам пазбаўленьня правоў карыстаньня і гэтымі ўгодзьдзямі сялянства, ці яны прайдуць у рукі апошняга. Але і рад іншых пытаньняў, як, напрыклад, пытаньне аб малазямельлі, аб праспалосіцы і г. д., стаялі надзвычай востра для сялянства. Адгэтуль відаць, што аграрнае пытаньне ў цэлым, улічваючы і ўсе асаблівасьці Беларусі ў гэтых адносінах, магло быць вырашана найбольш спрыяюча з пункту гледжаньня пролетарыату і сялянства толькі рэвалюцыйным шляхам і па шляху бальшавіцкага projektu яго вырашэньня — нацыяналізацыі.

Наступны момант, які павінен быць тут адзначаны, гэта нацыянальная палітыка царызму ў Беларусі, насіўшая колёнйальны характар. Якую ролю нацыянальная палітыка царызму адыгрывала з пункту гледжаньня разьвіцця ўсёй былой Расійскай імперыі, відаць вельмі яскрава з наступнага месца ў Леніна. „Разьвіццё капіталізму, — пісаў Ленін, — углыб у старой, здаўна заселенай, тэрыторыі затрымліваецца з прычыны колёнізацыі акраін. Вырашэньне ўласьцівых капіталізму і спароджаных ім супярэчнасьцяў часова адкладаецца з прычыны таго, што капіталізм лёгка можа разьвівацца ўшыркі. Напр., адначасовае існаваньне самых перадавых форм прамысловасьці і напоўсярэднявых форм земляробства зьяўляецца, нясумненна, супярэчнасьцю. Калі-б рускаму капіталізму ня было куды расшырацца за граніцы тэрыторыі, занятай ужо ў пачатку пасьлярэформнага перыяду, дык гэта супярэчнасьць паміж капіталістычнай буйняй індустрыяй і архаічнымі ўстановамі ў сельскім жыцці (прымацаваньне сялян да зямлі ды інш.) павінна была-б прывесці да поўнага скасаваньня гэтых устаноў, да поўнага расчышчэньня шляху для земляробскага капіталізму ў Расіі. Але магчымасьць шукаць: знаходзіць рынак у колёнізуемых акраінах (для фабрыканта), магчымасьць пайсьці на новыя землі (для селяніна) аслабляе вострыню гэтай супярэчнасьці і замаруджвае яе вырашэньне.

1) Ленін, т. III, выд. 1930 г. Разьвіццё капіталізму ў Расіі, стар. 143.

2) „Право“ № 20 ад 20 мая 1905 г., стар. 1662—1663.

Само сабою зразумела, што *такое* замаруджаньне росту капіталізму роуназначна падрыхтоўцы яшчэ большага і больш шырокага росту яго ў бліжэйшай будучыні¹⁾.

Такім чынам, мы бачым, якую ролю адыгрывала колёніяльная і нацыянальная політыка царызму з пункту гледжаньня ўтрыманьня прыгонніцкіх устояў. З другога боку, гэта звязвала буржуазію з царызмам, параліжавала яе опозыцыйныя настроі, і стваралася пэўная змычка паміж царызмам і буржуазіяй на грунце колёніяльнага і нацыянальнага ўціску „інародцаў“, як вялічала офіцыяльная імператарская мова нярускія народнасьці. Будзе лішнім прыбавіць, што, гэта не магло ўстараніць крызісу, які разьзядаў царскаю Расію.

Што датычыць Беларусі, то, вядома, момант насаджэньня рускага земляўладаньня тут адыгрываў меншую ролю, чым, напрыклад, на ўсходніх і паўднёвых „краінах“. Аднак, і тут самадзяржаўе прапавала гэта зрабіць. Ня менш колёніяльны характар мела тарыфная і налагавая політыка царызму ў Беларусі. Апрача таго трэба ўлічыць, што Беларускія губэрні ўваходзілі ў склад так званай яўрэйскай мяжы аселасьці. Ленін ня раз адзначаў рэзультат гэтай політыкі ў выглядзе штучнага зграмаджэньня насяленьня²⁾. Капіталізму неабходна свабоднае расьсяленьне рабочай сілы, а мяжа яўрэйскай аселасьці зьяўлялася непасрэдным перажыткам сярэднявечнага і стварала штучную зграмаджанасьць насяленьня. Між тым на Беларусі ў гэту эпоху ўжо разьвівалася фабрычна-заводская прамысловасьць і асабліва ўзмацніўся процэс капіталізацыі рамясла. Але ўсё гэта адбывалася ў вельмі балючых формах і стварала глебу для неймавернай эксплёатацыі. Побач з гэтым даволі інтэнсыўна паглыблялася дыфэрэнцыяцыя сялянства і было ў наяўнасьці досыць значнае аграрнае перанасяленьне ў вёсцы, якое ў такіх умовах надзвычайна слаба магло паглынацца гарадзкой прамысловасьцю. Які ўплыў рабіла ўсё гэта на соцыяльна-эканамічнае разьвіцьцё краіны, вельмі зразумела. Якою была політыка царызму на Беларусі, відаць з політычных меркаваньняў, якімі кіраваўся міністр унутраных спраў у адносінах Беларусі. У выкладзе Вітэ гэтыя меркаваньні мелі такі выгляд: 1) Заходні край — „калыска рускай народнасьці, рускай дзяржаўнасьці, мовы і веры“, 2) умацаваньне рускага ўплыву ў краі і 3) даваньне магчымасьці рускаму мясцоваму элементу скласьціся ў краі у пэўную і сьвядомую грамадскую сілу³⁾. Так абгрунтоўвалася „валтоўная русыфікатарская політыка царызму ў раёне.

І трэба сказаць, што царская адміністрацыя ў краі старалася ўсяляк выкарыстаць дзеля сваіх мэт складаны нацыянальны пераплёт у краі. У гэтых адносінах вельмі характэрна наступнае месца з аднаго данясеньня Бабруйскага маршалка ад 4 сакавіка 1908 г. Менскаму губарнатару з поваду выбараў у Дзяржаўную Думу. „Бабруйскі павет, — піша ён, — у адносінах групаваньня існуючых цяпер партый пастаўлен у надзвычайна шчаслівыя ў дзяржаўным сэнсе ўмовы. Нацыянальная варожасьць рускіх, палякаў і яўрэяў адцягвае насяленьне ад больш небясьпечных эканамічных пытаньняў клясавага змаганьня⁴⁾.

Сеяньне варожасьці, наікоўваньне адной нацыі на другую, — вось дадатковая прылада ў руках царызму, каб замацоўваць свае пазыцыі і ўтрымліваць уладу і сілу напоўпрыгонніцкага памешчыка ва ўсей

1) Ленін, т. III, выд. 1930 г., стар. 465.

2) Гл., напр., т. III, стар. 205.

3) Вітэ „По поводу непреложности законов госуд. жизни“, СПб. 1914 г., стар. 179.

4) Наряд канцылярыі Менскага губарнатара, стол № 3. Цэнтраархіў Беларусі.

Расіі. З другога боку, маемыя класы прыгнечаных нацый выкарысталі гэту атручаную міязмамі нацыяналізму і шовінізму атмасфэру дзеля сваіх мэт, каб утрымліваць і ўзмацняць сваё панаваньне над эксплёатаванай масай гэтых-жа нацыянальнасьцяй, ня спыняючыся і перад зьдзелкамі з тым-жа царызмам. Такую абстаноўку мы мелі на Беларусі напярэдадні рэвалюцыі 1905 г. Ня дзіва, што ўсё гэта стварыла тут вельмі распаленую атмасфэру і была створана глеба для буйных выступленьняў і энэргічнага ўдзелу ў рэвалюцыйным руху з боку гарадскога пролетарыяту і масы беларускага сялянства.

Бязьлігасная эксплёатацыя і нацыянальнае бяспраўе ў горадзе і вёсцы ва ўмовах узмоцненай капіталізацыі рамясла, паглыбленьня дыфэрэнцыяцыі сялянства пры штучнай зграмаджанасьці насяленьня ў раёне і памешчыцкай монополіі на зямлю надзвычайна абвастрылі класавыя супярэчнасьці ў раёне і абвастралі іх нацыянальнымі супярэчнасьцямі, што ў сваю чаргу вылучыла Беларускі раён як вельмі актыўнага ўдзельніка ў рэвалюцыйным руху, накіраваным супроць самадзяржаўна-памешчыцкага ладу. Пры гэтым усякаму, хто знаёмы з ходам руху ў рэвалюцыі 1905 г. ва ўсёй краіне, і ў часьнасці на Беларусі, ясна, які ўплыў на рух Беларусі рабілі буйныя прамысловыя цэнтры краіны. Найбуйнейшыя выступленьні расійскага пролетарыяту ў студзеньскія і пасля студзеньскія дні, у кастрычніцка-сьнежаньскія дні знайшлі шырокі водгук сярод рабочых мас Беларусі ў выглядзе масавых політычных забастовак, дэманстрацый, узброеных стаўкненьняў з паліцыяй ды войскамі і г. д. і г. д.

А што датычыць сялянскіх мас, дык падамо вельмі характэрнае выступленьне дэлегата Беларусі на 2-м Усерасійкім сялянскім зьездзе. У паведамленьні аб гэтым зьездзе гаворыцца: „Дэлегат з Беларусі паведаміў сабраньне аб тым цяжкім становішчы і страшэнным гнёце, у якім знаходзіцца беларускі селянін у цяперашні час. Прамоўца закончыў сваю прамову наступнымі словамі: „Беларусь чакае закліку са зброяй у руках“¹⁾.

Але калі такім чынам абстаноўка ў Беларусі спрыяла рэвалюцыйнаму выступленьню мас, то з другога боку — гэтыя-ж спэцыфічныя ўмовы мелі і свае адмоўныя вынікі. Гэтыя ўмовы стваралі ў пэўнай ступені глебу для ўплыву на больш адсталыя пласты пролетарыяту і на сялянства буржуазных і дробна-буржуазных нацыяналістычных плыняў і групавак. Для Беларусі, як і для шмат якіх іншых нацыянальных раёнаў характэрна наяўнасьць мноства буржуазных і асабліва дробна-буржуазных, у большасьці сваёй да таго-ж нацыяналістычных, партыйных групавак. Організацыям Р.С.-Д.Р.П., узьнікшым на Беларусі, прышлося весьці актыўнейшае змаганьне з гэтымі групоўкамі і даць адпор надзвычайна шкодным уплывам гэтых груп на рэвалюцыйныя масы, у першую чаргу пролетарскія.

3. Бальшавізм на Беларусі ў эпоху рэвалюцыі 1905 г.

Доўгі час панавалі пункт погляду, быццам на Беларусі да 1917 г. амаль ня было бальшавізму. Гэты пункт погляду няправільны. Рад матэрыялаў і ўспамінаў бальшавікоў-удзельнікаў руху на Беларусі сьведчаць аб адваротным. Толькі ў апошнія гады некаторыя аўтары-комуністы на падставе наяўнага матэрыялу адстанавілі ў асноўным больш верную карціну разьвіцьця бальшавізму на Беларусі і ў эпоху

¹⁾ „Новая Жизнь“ № 7 1905 г. Выд. „Прибой“, вып. I, стар. 140.

рэвалюцыі 1905 г.¹⁾. Глебай для ўзнікнення і росту бальшавізму і ў гэту эпоху з'явілася найбольш класава-свядомая частка пролетарыяту Беларусі.

Вядома, ня ўсякая арганізацыя Р.С.-Д.Р.П. у Беларусі была бальшавіцкай. Калі мы ўлічым сацыяльна-эканамічныя ўмовы Беларусі, то мы зразумеем, што тут была моцная глеба, побач з дробна-буржуазнымі нацыяналістычнымі плынямі, і для меншавізму. Характэрна другое, што ў перыод пад'ёму рэвалюцыі, калі масы рваліся ў бой, уплыў меншавікоў быў слабейшы і ўзмацняўся ён ужо з часу спаду рэвалюцыі. Праўда, ня трэба забываць, што меншавіцкія і гэты агульнаполітычныя пытаньнях усё больш пашырала бундаўская верхавінка. І толькі ў змаганні супроць нацыяналізму Бунду ды іншых дробна-буржуазных партый бальшавікі і меншавікі ў Беларусі ў эпоху рэвалюцыі 1905 г. выступалі ядыным фронтам, што мела пэўны ўплыў і на больш маруднае аформленьне ў радзе арганізацый фракцыйнага падзелу на бальшавікоў і меншавікоў і сужыцьцё іх у радох адной арганізацыі. Цяжка з усёй дакладнасьцю, на падставе маючыхся пакуль матэрыялаў, устанавіць суадносіны бальшавікоў і меншавікоў у арганізацыях Р.С.-Д.Р.П. у раёне Беларусі. Гаварыць, як аб акрэсьленай бальшавіцкай арганізацыі, можна бадай, толкі аб Менскай. Е. Беленькі ўказвае на „ўстойлівасьць бальшавіцкай пазыцыі, якую Менская арганізацыя вытрымала ў часе вострага фракцыйнага змаганьня з меншавікамі“²⁾. Калі Паўночна-Заходні Камітэт праяўляў у перыод скліку III зьезду партыі прымірэнчую пазыцыю, менская група, якая далучылася да пункту гледжаньня Б.К.Б. (Бюро Камітэту Большасьці) і выказалася за склік зьезду, выразіла недавер'е П.-Зах. Камітэту як прымірэнчаму і паслала асобнага дэлегата (Шклоўскага, фігураваўшага на зьездзе як Бабушкін-Дзедушкін), якому зьезд даў дарадчы голас (права пасылкі дэлегата належала толькі П.-Зах. Камітэту)³⁾.

Бальшавіцкай спачатку была Бабруйская група. Але, як піша Г. Л. Шклоўскі, нельга сказаць, „што яна раз і назусёды стала бальшавіцкай. Не, як і многія нашы арганізацыі, яна у розны час прымала розныя кірункі. Мяняліся людзі, мяняліся і плыні, і калі я, напрыклад, увесну 1906 г. прыежджаў туды па даручэньню Маскоўскага Бюро ЦК перад Стокгольмскім зьездам, дык верхавінка Бабруйскай групы выразна спачувала меншавікам“⁴⁾. Аб Дзьвінскай групе Т. Юрэнеў піша, што „коллектыў у цэлым ня меў акрэсьленага, фракцыйнага твару. Цьвёрдай большасьці ня мелі ні бальшавікі, ні меншавікі“⁵⁾. Зьмешанай арганізацыяй, складзенай і з бальшавікоў і з меншавікоў, была Віцебская арганізацыя. Віленская арганізацыя, як піша той-жа Юрэнеў, у фракцыйных адносінах „гэта мела колькі-небудзь акрэсьленай фізыяноміі і была, паводле слоў Разоўскага, „батарная арганізацыя““⁶⁾. Што датычыць арганізацый, уваходзіўшых у рэён Палескага Камітэту, дык насцяля III зьезду партыі модныя меншавіцкія тэндэнцыі мелі месца ў Гомельскай арганізацыі і Копыскай групе і вельмі затруднялі працу Палескага Камітэту сваёй опозыцыяй да апошняга. На

¹⁾ Гл. асабліва артыкулы Агурскага ў зборніку „Roite Bleter“ Менск, 1923 г. і 13-манашэйна ў зборніках 1905 г. пад рэд. Пакроўскага, т. III, вып. I.

²⁾ „Прол. рэвол.“ № 8 за 1925 г., стар. 67.

³⁾ Там жа, стар. 75.

⁴⁾ „Прол. рэв.“ № 11 за 1925 г., стар. 243.

⁵⁾ Там-жа, № 12 за 1922 г., стар. 141.

⁶⁾ Там-жа, № 8-9 за 1924 г., стар. 167.

адварот, напрыклад, Клінцоўская група становіла апору Палескага Камітэту.¹⁾

Аднак, нават у неаформленых фракцыйна арганізацыях, або дзе былі і бальшавікі і меншавікі, разам з разгортваньнем рэвалюцыйнага змаганьня і абвастрэньнем змаганьня за бальшавіцкую лінію ў рэвалюцыі, і ў гэтых арганізацыях адбываецца большая дыфэрэнцыяцыя і змаганьне бальшавікоў за свой уплыў. Аб абвастрэньні супярэчнасьцяў паміж бальшавікамі і меншавікамі ў Дзьвінскім Камітэце і групе расказвае Юрэнеў.²⁾ Пінсон, гаворачы аб Віцебскай арганізацыі, піша: „Змаганьне з прынцыпова-тэарэтычнымі меншавіцкімі ўхіламі ўнутры нашай арганізацыі вялося па ўсёй лініі, але перамогі тут бывалі даволі рэдкімі зьявамі з прычыны адсутнасьці інтэлігентных сіл у нашых радох; але варта было змаганьню перакінуцца з філэзофска-тэарэтычных высот на прадпрыемствы ды майстэрні, і пытаньні атрымлівалі сваё рэвалюцыйна-пролетарскае вырашэньне“.³⁾ Такіх прыкладаў можна было-б падаць і яшчэ, каб бачыць, як бальшавікі змагаліся супроць дробна-буржуазных ідэй за пролетарскую лінію ў рэвалюцыі. Апрача таго, у Беларускай краі былі два раённыя цэнтры—Паўночна-Заходні Камітэт і Палескі Камітэт.

Паўночна-Зах. Кам. аб'ядноўваў наступныя групы і арганізацыі: Віленская, Менская, Віцебская, Дзьвінская, Смаргонская і меў сувязі з радамі іншых пунктаў. Тав. Беленькі ўказвае, што П.-Зах. Камітэт спачатку стаяў на пункце гледжаньня „большасьці“. І толькі ў пэрыод III зьезду ён праяўляе „ўхыл у бок „прымірэньства““. У пытаньні аб скліку III зьезду партыі ён праявіў прымірэньства. Як мы ўжо ўказвалі, у сувязі з гэтым Менская група выступіла супроць П.-Зах. Камітэту.⁴⁾ На III-м зьездзе прысутнічаў дэлегат ад П.-Зах. Камітэту Вадзім (Пасталоўскі), бальшавік-прымірэнец, а ад Менскай групы з дарадчым голасам—Шклоўскі.⁵⁾ І пасля III зьезду П.-Зах. Камітэт праявіў нерашучасьць і ваганьні. Але ён прызнаў аднагалосна III зьезд з формальна-статутнага пункту гледжаньня законным і пры адным устрымаўшымся прыняў статут, выпрацаваны на III зьездзе, і выказаўся за ўстанаўленьне арганізацыйных сувязяў з новавыбраным на гэтым зьездзе ЦК, з чым ЦК згадзіўся.

Што датычыць Палескага Камітэту, то да III зьезду партыі яго склад таксама не адзначаўся аднароднасьцю; туды уваходзілі і бальшавікі, і меншавікі, і належаць да „балота“, г. зн. ваглівыя, паміж якімі разгараліся часта даволі гарачыя спрэчкі аб арганізацыйных і таксама тактычных пытаньнях. І хоць, як ўказвае Я. Драпкін, Палескі Камітэт да III зьезду фігураваў як нэўтральны, аднак, ён сам падкрэсьлівае, што „ў існасьці, нэўтральнасьць гэта была даволі абманлівай“, бо ў Палескім Камітэце працавала група бальшавікоў на чале з т. Владзіміравым (Лёва), заснавальнікам і кіраўніком гэтага камітэту, якой „у найбольш важных арганізацыйных і тактычных пытаньнях... у той або іншай форме у большай ці меншай меры ўдавалася надаваць рашэньням камітэту адпаведнасьць сваёй фракцыйнай прыналежнасьці“. І яшчэ, што калі камітэт „у момант абвастрэньня

1) 1905 г. в Гомеле и Полесском районе, стар. 14-49.

2) „Пролет. рэв.“ № 12 за 1922 г., стар. 140.

3) „Красная Бель“ Выдабюро Гістпарту, 1923 г., стар. 4.

4) „Пролет. рэв.“ № 8 за 1925 г., стар. 75.

5) Гл. Протоколы III зьезду, стар. 18, 352 і *Крупская—Воспом. о Ленине*, вып. I, стар. 120.

6) „Пролетарий“ № 7 ад 10 ліпеня 1905 г. і „Пролет. рэв.“ № 8 за 1925 г., стар. 75.

партыйных разыходжаньняў і пашырэння іх на абсяг тактычных пытанняў заняў бальшавіцкую пазыцыю, то гэта зьявілася непасрэдным вынікам таго, што камітэтчыкам-бальшавікам удалося прыцягнуць на бок свайго пункту гледжаньня ваглівых прымірэнцаў¹⁾ Такім чынам, мы бачым, што, хоць і з вялікімі труднасьцямі, бальшавікам удавалася накіраваць работу Палескага Камітэту па бальшавіцкаму шляху.

Уплыў бальшавікоў праявіўся і на рашэньні Палескага Камітэту аб скліку III зьезду партыі. У адпаведнай рэзолюцыі мы чытаем: „Прымаючы пад увагу: 1-ае) што аб'яднаньне партыі, якая фактычна раскалолася на дзьве часткі, можа быць ажыццёўлена толькі праз агульнапартыйны зьезд, які павінен у што-б там ні стала пакласьці канец глыбока прыкраму расколу ў нашай партыі; 2-ое) што III-ці чарговы зьезд прадстаўляе сабою самы лепшы спосаб для вырашэньня тых тактычных задач і пытанняў, якія разьвінаючыся падзеі выстаўляюць перад нашай партыяй,—Палескі Камітэт на сабраньні... сакавіка прызнаў, што *склік III-га чарговага зьезду зьяўляецца пільна неабходным*, і пастанаўляе зьвярнуцца да цэнтральных устаноў партыі з пропозыцыяй *аб безадкладным скліку 3 зьезду*“. Пры гэтым супроць першага пункту галасавалі адзін камітэтчык і даў меншавіцкую мотывовку з поваду свайго галасаваньня. Такім чынам, ня гледзячы на прымірэнчыя тэндэнцыі сярод часткі камітэтчыкаў, бальшавікам удалося правесці самае важнае, рашучае патрабаваньне скліку зьезду.²⁾ На зьезд быў дэлегаваны Владзіміраў. Як указвае т. Крупская, „на зьездзе Лева трымаўся цвёрдым бальшавіком“.³⁾

Пасьля зьвярненьня Владзімірава са зьезду быў скліканы раённы зьезд арганізацый, якія ўваходзілі ў Палескі Камітэт. Але тут Палескі Камітэт спаткаў опозыцыю меншавікоў, бо меншавіцкія настроі сярод дэлегатаў былі даволі моцныя і іх стараліся апрацоўваць у гэтым кірунку, так што „мяккіх“ дэлегатаў (так называлі меншавікоў) намерцелася нават большасьць. Спрэчкі мелі вельмі страсны характар, асабліва адбыліся лютыя схваткі па пытаннях аб 3-м зьездзе і арганізацыйных. Бальшавікам удалося пасеяць у галовах меншавікоў-дэлегатаў ня мала сумненьняў на конт вернасьці новаіскраўскіх „прынцыпаў“ і, ня гледзячы на склад зьезду, ім удалося атрымаць перамогу ў рашаючым пытаньні ў даны момант—аб прызнаньні Ц. К., выбранага на III зьездзе партыі. У рэзолюцыі, прынятай зьездам, меншавікам удалося працягнуць рад сваіх пунктаў, сярод якіх гаворыцца, што „3-ці зьезд ня можа быць прызнаны агульнапартыйным“, што „пытаньне аб юрыдычнай законнасьці зьезду застаецца адкрытым“, але разам з тым у гэтай рэзолюцыі гаворыцца: „прызнаючы: 1) што статут 3-га зьезду забясьпечвае магчымасьць супольнай агульнапартыйнай работы, 2) што разьяднаньне рэволюцыйных сіл у цяперашні час зьяўляецца ў вышэйшай ступені непажаданым і шкодным для агульнай справы, *раённы зьезд падчыняецца цэнтральнай ўстанове, выбранай на 3-ім зьездзе*“.⁴⁾ Як мы ўжо казалі вышэй, такія арганізацыі, як Гомельская і Копыская, былі опозыцыяна настроены супроць Палескага Камітэту, які пасьля раённага зьезду акрэсьліўся як бальшавіцкі.⁵⁾ Так, напрыклад, у корэспандэнцыі Члена копыскай аргані-

¹⁾ „1905 г. в Гомеле и Полесском районе“, стар. 115—117

²⁾ Там-жа, стар. 138 і далей

³⁾ Крупская. Воспоминания о Ленине, стар. 118.

⁴⁾ „1905 г. в Гомеле и Полесском районе“, стар. 143—148 і „Пролетарий“ № 8 ад 17 ліпеня 1905 г. (у выданьні Гиза 1925 г., вып. IV, стар. 17-18).

⁵⁾ Там-жа, стар. 148-49

зацы" ў „Іскре" мы чытаем аб тым, што „аб арганізацыйных і тактычных пытаннях погляд нашай арганізацыі ня годзіцца з поглядам Камітэту" (гутарка ідзе аб Палескім Камітэце. М. П. ¹⁾) Такім чынам мы бачым, якім спосабам бальшавікам удалося накіроўваць работу Палескага Камітэту ў бальшавіцкае русло і разьвіваць энэргічную дзейнасьць.

Пасьля ўсяго сказанага, нам здаецца, ня прыходзіцца гаварыць аб адсутнасьці бальшавікоў і бальшавіцкай работы на Беларусі ў эпоху рэвалюцыі 1905 г.; наадварот, мы бачым, як і тут яны разьвіваюць вялікую дзейнасьць, каб пашыраць бальшавіцкае вучэньне і кіраваць пролетарыятам у яго рэвалюцыйным змаганьні.

Як мы ўжо ўказвалі ў другім месцы ²⁾, само ўзьнікненьне груп і камітэтаў Р.С.-Д.Р.П. было спаткана вельмі няпрыхільна дробна-буржуазнымі нацыяналістычнымі партыямі, асабліва Бундам, які лічыў сябе „ядыным прадстаўніком яўрэйскага пролетарыяту" і асабліва Беларускага раёна лічыў сваёй „вотчынай".

І сапраўды, калі ў некаторых арганізацыях Р.С.-Д.Р.П. Палескага раёну праяўляліся прымірэнчыя тэндэнцыі і опартуністычная няўстойлівасьць і ў адносінах Бунду, дык наогул і асабліва ў рабоце груп П.-Зах. Камітэту вострае змаганьне і гарачыя схваткі з Бундам займалі вялікае месца. І ня гледзячы на тое, што Бунд меў моцна складзеныя і добра наладжаныя арганізацыі, аднак, тэндэнцыі разьвіцьця Бунду і арганізацыі Р.С.-Д.Р.П. былі непараўнальны. Перад апошнімі адкрыліся шырокія перспэктывы, і іх уплыў рос з кожным днём. Справа ў тым, што арганізацыі Р.С.-Д.Р.П. побач з усё большай праніклівасьцю і ахватам найбольш сьвядомай часткі яўрэйскага пролетарыяту, чужой да ўсякага нацыяналізму, завязвалі ўсё больш моцныя сувязі сярод неяўрэйскага пролетарыяту, асабліва на больш вялікіх прадпрыемствах фабрычна-заводзкага тыпу, перакінулі частку сваіх сіл для работы і ў вёсцы і сярод вайсковых часьцей, чыгуначных рабочых і г. д. Асабліва гэта трэба сказаць аб рабоце і дзейнасьці бальшавіцкай часткі Р.С.-Д.Р.П. А што датычыць Бунду і яго дзейнасьці, то вельмі характэрна наступнае месца „Із частнага пісьма", надрукаванага ў № 53 „Іскры". На адной рабочай сходцы корэспондэнту прышлося пачуць такое разважаньне: „На запытаньне інтэлігента ў адной работніцы, аб чым была гутарка на ўчорашнім сабраньні, работніца адказала, што яна абсалютна не разумее, як можна так доўга спыняцца на такім простым і ясным пытаньні, якім зьяўляецца нацыянальнае пытаньне. Нас, казала яна, раней вучылі, што нашы інтарэсы сходны з інтарэсамі хрысьціянскага пролетарыяту, што ў нас, яўрэйскіх пролетараў, няма і ня можа быць асаблівых, адзначлівых імкненьняў ад імкненьняў пролетараў іншых нацыянальнасьцяў і што мы, таму, павінны быць у поўнай меры солідарны з усерасійскім пролетарыятам. Гэту пропаведзь мы ясна разумелі, адчувалі яе поўную справядлівасьць і згаджаліся з ёю. Цяпер-жа нам гавораць процілежнае; нас вучаць, што ў яўрэйскіх пролетараў існуюць асаблівыя інтарэсы, што нам нельга і ня трэба давяраць хрысьціянскаму пролетарыяту, які нам можа здрадзіць у рашаючую мінуту, што мы, такім чынам, з ім не солідарны. З гэтай асноўнай супярэчнасьцю Бунду работніца ніяк памірыцца не магла" ³⁾.

¹⁾ „Іскра" № 110 ад 10 верасьня 1905 г., стар. 6.

²⁾ Гл. „Зьвязду" № 3 за 1931 г.

³⁾ „Іскра" № 53 ад 25 лістапада 1903 г., стар. 6. Аўтарам гэтага пісьма быў Шклоўскі, які працаваў тады у Бабруйску і пісаў пад сьвежым уражаньнем падзей таго часу. Гл. „Прол. рэв." № 11 за 1925 г., стар. 237—38.

Клясава-свядомыя пролетары і ня мірыліся з нацыяналістычным і опартуністычным кірункам Бунду, які (кірунак) чым далей, тым усё больш стараліся навязаць яму яго дробна-буржуазныя элементы і асабліва яго інтэлігенцкая верхавінка. Гэтыя клясава-свядомыя пролетары ўтварылі опозыцыю ўнутры Бунду, якая пасля адколу ад апошняга з'яўлялася адною з крыніц, адкуль чэрпалі спачатку свае сілы групы Р.С.-Д.Р.П.

6. Бальшавікі і дробна-буржуазныя партыі ў Беларусі

Калі мы звернемся цяпер да адказу на пытаньне, ці магла праграма і тактыка бальшавікоў у рэвалюцыі 1905 г. вывесці Беларусь на шлях вырашэння тых патрэб, якія насypелі там к гэтаму моманту, то павінны будзем сказаць, што бязумоўна так. Толькі пры давядзеньні да канца рэвалюцыі 1905 г. ва ўсёй краіне, толькі пры поўным знішчэньні прыгонніцтва, знішчэньні самадзяржаўя і ўстанавленні рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пролетарыяту і сялянства на гэтым этапе рэвалюцыі—маглі быць вырашаны і аграрнае пытаньне і, як частка яго, нацыянальнае пытаньне. А станоўчае вырашэнне гэтых апошніх пытаньняў, згодна праграмных патрабаванняў бальшавікоў, было найбольш правільным і для Беларусі, найбольш спрыяючым як для пролетарыяту, так і для рэвалюцыйнай сялянскай масы.

Пры гэтым трэба ўказаць, што чым больш разгортвалася змаганьне, чым больш была-б, такім чынам, забяспечана перамога рэвалюцыі, тым больш бальшавікі прыстасавалі-б у часнасьцях, наколькі гэтага патрабавалі спэцыфічныя ўмовы разьвіцьця Беларусі, свае рэвалюцыйныя прынцыпы і патрабаваньні. Калі мы возьмем дробна-буржуазныя партыі на Беларусі, асабліва Бунд і Беларускаю Соцыялістычную Грамаду, якія выступалі ў пэрыод пад'ёму рэвалюцыі як рэвалюцыйна-дэмакратычныя партыі (другая — народніцкага кірунку), то ясна кожнаму, хто знаёмы з іх існасьцю і кірункам, што яны не маглі з'яўляцца кіраўнікамі і авангардам рэвалюцыйных мас наогул, ня кажучы ўжо аб пролетарыяце, каб давесьці іх да поўнай перамогі рэвалюцыі і тым самым да поўнага вырашэння задач рэвалюцыі, у тым ліку аграрнай і нацыянальнай. Расцэньваючы іх, як рэвалюцыйныя дробна-буржуазныя партыі, з пункту гледжаньня змаганьня з самадзяржаўем і прыгонніцтвам у пэрыод, калі рэвалюцыя ішла па ўсходзячай лініі, мы павінны разумець, што гэта былі дробна-буржуазныя партыі, якія ніколі не маглі здолець кіраваць змаганьнем рэвалюцыйных мас для таго, каб вырашыць праблему, вынутую рэвалюцыяй.

У часнасьці, калі мы звернемся да БСГ, то ўбачым, якія ваганьні яна праяўляе ўжо ў самым ходзе рэвалюцыі¹⁾. Так, напрыклад, БСГ у 1904 г. далучаецца да рашэньняў Парыскай канфэрэнцыі (у канцы 1904 г.), у якой прымалі ўдзел дробна-буржуазныя народніцкі і народніцка-нацыяналістычныя партыі побач з лібэральна-буржуазнымі (Саюз Вызваленьня, фінляндзкія актывісты і г. д.). Фактычна ўсе гэтыя дробна-буржуазныя партыі пайшлі на саюз з лібэральнай буржуазіяй і дзеля гэтых мэт змазваюць усе вострыя куты нават рэвалюцыйна-дэмакратычных задач у рэвалюцыі. Так, напрыклад, у дакумэнтах канфэрэнцыі гаворыцца аб імкненьні „ажыцьцявіць політычнае пераўстройства ў духу дэмакратызму“, г. зн. фраза, якая нічога не гаворыць і у якую можна ўкласьці які хочаш зьмест, а вось аб

¹⁾ Больш падрабязна пра БСГ глядзі артыкулы аўтара гэтых радкоў у № 5 і 6 „Звязды“ за 1931 г.

патрабаванні рэспублікі нічога не гаворыцца. Або, што асноўным прынцыпам для народнага прадстаўніцтва павінна быць усеагульнае выбарчае права. Адсутнічае нават поўнае пералічэнне дэмакратычных патрабаванняў у адносінах выбарчага права, ня кажучы ўжо аб Устаноўчым Сойме і аб тым, хто і якім спосабам будзе яго склікаць. Характэрна, што ў артыкуле „Револуционной России“, прысьвечаным канфэрэнцыі, гаворыцца аб дэмакратыі „розных падняволеных, прыгнечаных нацыянальнасцяй, у праграме якой адыгрывае першыя ролі абарона агульна-нацыянальных правоў і інтарэсаў“, бяз усякага клясавага аналізу і адрознення розных клясавых пластоў ды іх адносін да нацыянальнага пытання і шляхоў яго вырашэння¹⁾.

І толькі ўжо на другой канфэрэнцыі ў 1905 г., на якой таксама прымае ўдзел і падпісвае дакументы БСГ, ужо пасля студзенскіх падзей у Пецярбурзе і хвалі першага буйнага выступлення пролетарыату ва ўсёй краіне, Саюз Вызвалення ўжо ня прымае ўдзелу (хаця фінляндскія актывісты прысутнічаюць), пастановы яе маюць ужо больш рэвалюцыйны характар і прасякнуты народніцкімі прынцыпамі²⁾.

Дарэчы будзе напамінь тут, што пісаў Ленін у сувязі з папярэднімі размовамі аб гэтай канфэрэнцыі. „Нам ня раз, — пісаў Ленін, — прыходзілася протэставаць супроць панавання фразы ў соц.-рэв., мы павінны протэставаць супроць яго і цяпер... Няўжо было-б лепш, калі-б мы замаўчалі аб тых разыходжаннях, якія разьдзяляюць цэлыя гіганцкія палосы рускай грамадзкай і рускай соцыялістычнай думкі? Няўжо толькі „культ нягод“ выклікаў лютае змаганьне народніцтва, гэтай няяснай, поўнай соцыялістычных лягуценняў, ідэалёгіі дэмакратычнай буржуазіі, і марксызму, ідэалёгіі пролетарыату? Годзі вам, панове, вы робіце сябе толькі сьмешнымі, калі дагаворваецца да гэтага, калі прадаўжаецца лічыць „абразай“ марксыцкі погляд на буржуазна-дэмакратычную існасьць народніцтва і вашага соцыял-рэвалюцызму“³⁾.

Ленін заўсёды падкрэсьліваў, што з народнікамі трэба лічыцца адно паколькі яны выступаюць як рэвалюцыйныя буржуазныя дэмакраты і зьвязаны з масамі, і разам з тым заўсёды ўказваў на тыя ваганьні, якія гэтым дробна-буржуазным партыям уласьцівы. Прыклад Бунду і Б.С.Г. толькі лішні раз пацьвяджае гэта. Далейшая эвалюцыя і лёс пераважаючай часткі гэтых партый у эпоху рэакцыі (ліквідатарства і Бунд, нашаніўства і БСГ) і далей, і асабліва ў тую эпоху, калі праблемы буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі маглі быць вырашаны толькі як пабочны продукт соцыялістычнай, пролетарскай рэвалюцыі, выкрылі існасьць гэтых партый з усёй яснасьцю. Спробы гэтых партый адыгрываць самастойную ролю заўсёды зьяўляліся тым мастом, цераз які за імі зьяўляліся памешчыцка-буржуазныя партыі і групоўкі.

Не выпадковым зьяўляецца той, колёсальнага значэння, факт з пункту гледжаньня гістарычнай праверкі розных партый, што на сучасным этапе, з аднаго боку, пролетарыят і над яго кіраўніцтвам асноўныя масы сялянства ўступілі ў пэрыод соцыялізму, а з другога боку — аказаўся блёк меншавікоў, с.-р., бундаўцаў з Прампартыяй, а ў нас на Беларусі контр-рэвалюцыйны нацыянал-дэмакратызм. Усё

1) „Револуционная Россия“ № 56 ад 5 сьнежня 1904 г.

2) Там-жа, № 65 ад 25 красавіка 1905 г.

3) „Вперед“ № 7 ад 21 лютага 1905 г.

гэта контр-рэвалюцыйныя адломкі, якія засталіся ад усіх гэтых дробна-буржуазных партый.

Большавізм, як ядыная ідэолёгія пролетарыату, вытрымаў гістарычную праверку на ўсім працягу рэвалюцыйнага класавага змаганьня, і пад яго сьцягам пролетарыят і ідучыя за ім асноўныя масы сялянства, перамагаючы ўсе труднасьці, ва ўмовах абвастрэньня класавага змаганьня, ліквідуючы кулацтва як класу на аснове суцэльнай калектывізацыі, завяршыць справу соцыялізму.

Я. Г.

Аб адным важнейшым зьвяне ў справе колектывізацыі сельскай гаспадаркі.

(Размеркаваньне прыбыткаў у колгасах).

Г. Шустов і С. Фрейдман — „Как распределить доходы и урожай в колхозе“. Гиз 1930 г. стр. 29, ц. 5 к.

А. Новицкий — „Распределение урожая и доходов в колхозе“ — Сельхоз. Гиз 1930 г. стр. 63. ц. 15 к.

Я. А. Тельнов — „Распределение доходов и оплата труда в колхозах“. Изд. Северн. Кавказ, 1931 г., стар. 55 ц. 12 к.

А. Залескі — „Улік работы і размеркаваньне прыбыткаў і ўраджаю ў колгасах“, БДВ, 1930 г. стар. 45, цана 45 кап.

М. Козырев и И. Кремлев-Свен. — „Что надо знать колхознику об уставе и работе колхоза“. Сельхозгиз, 1930 г. стр. 271, ц. 30 к.

Размеркаваньне прыбыткаў і ўраджаю ў колгасах мае важнейшае ня толькі гаспадарчае, але і палітычнае значэньне. Усе пастановы партыі, ураду і Колгасцэнтру, якія гавораць аб колектывізацыі сельскае гаспадарцы зварочваюць асаблівую ўвагу мясцовых арганізацый на неабходнасьць правільнага кіраўніцтва размеркаваньнем ураджаю ў колгасах. Гэта падкрэсьлівае і пастанова апошняга (Студзеньскага) Пленуму ЦК КП(б)Б па дакл. НКЗ Рачыцкага (гл. „Зьвязда“, 30 і 31 г.).

Ад правільнага размеркаваньня прыбыткаў у колгасах залежыць: 1) умацаваньне і разьвіцьцё колгасаў у соцыялістычным напрамку; 2) палепшаньне дабрабыту колгаснікаў; 3) новы ўздым колектывізацыі; 4) разьвіцьцё таварнасьці колгасаў, якое мае першачарговае значэньне для забясьпечаньня прамысловасьці і рабочае клясы с.г. сыравінай і харчовымі прадуктамі.

Гэтае значэньне размеркаваньня ў колгасах добра разумее кулак, які імкнецца ўдарыць па гэтаму найбольш пачуванаму (чульліваму) для колгаснікаў месцу.

Газ. „Праўда“ ў свой час пісаў: „У задачы размеркаваньня ўраджаю завязан моцны вузел клякавай барацьбы ў сучаснай вёсцы“.

На жаль, шмат партыйных, колгасных і інш. арганізацый яшчэ не разумеюць добра значэньня размеркаваньня, яшчэ не зрабілі задачу размеркаваньня адным з важнейшых зьвеньняў у справе замацаваньня і далейшага разгортваньня колектывізацыі ў справе сапраўднай соцыялістычнай змычкі колгасаў з соцыялістычнай прамысловасьцю.

Вельмі небясьпечным скажэннем лініі партыі ў гэтым пытанні зьяўляецца бюрократычнае вырашэнне яго, камандваньне колгаснікамі, адсутнічаньне самакрытыкі.

Яшчэ больш небясьпечным зьяўляецца адмаўленьне зусім ад камуністычнага кіраўніцтва гэтай справай, спадзяваньне на „самацёк“.

З усяго гэтага зразумела, якое значэньне мае масавая літаратура, тлумачашчая пытанні разьмеркаваньня ўраджаю і прыбыткаў у колгасах.

З усіх пералічаных намі кніг толькі адна кніга тав. Залескага на беларускай мове, астатнія — на расійскай.

Першая кніга (Шустаў і Фрэйдман) разьлічана на найбольш масавае распаўсюджваньне. Аб гэтым сьведчыць як тыраж яе (300 тысяч), так і цана (5 кап.).

Яна напісана зразумелым і простым языком і дае асноўнае паняцьце аб правілах разьмеркаваньня. Гэтыя правілы не растлумачаны падрабязна, але да гэтай кніжкі такога патрабаваньня нельга зрабіць.

У канцы кніжкі прыведзена прыкладнае разьмеркаваньне ўраджаю ў адным з колгасаў.

На жаль, у гэтую, зусім ня дрэнную кніжку, укралася памылка. У паказаным прыкладным разьмеркаваньні 5%-е адлічэньне з агульнага ўраджаю налічана таксама і з кулацкай маемасьці, і гэтая сума разьмеркавана паміж батракамі і беднякамі колгасу (у сярэднім па 20 руб. на гаспадарку).

Гэтае разьмеркаваньне аўтары яго лічаць правільным таму, „што кулацкая маемасьць залічана ў лік паявых узносаў батракоў і бядняцтва. Значыцца, і батракі і бядняцтва маюць права на сваю долю з гэтых 5 процантаў“.

Калі так разважаць, дык можна зрабіць наступны вынік, што батрацтва і беднякі маюць аднаасобнае права таксама і на самую кулацкую маемасьць, таму што „яна залічана іх паямі“, але адпаведная пастанова ўраду (ЦВК СССР ад 1/II-30 г.) гаворыць, што гэтая маемасьць перадаецца ў непадзельны фонд колгасу.

Кніжкі Навіцкага, Тельнава і Залескага разьлічаны для больш падрыхтаваных чытачоў, для колгаснага і вясковага актыву.

Кніжка Навіцкага напісана на аснове вопыту шэрагу колгасаў і ў гэтым яе дабрая якасьць. Першыя разьдзелы кніжкі прысьвечаны высвятленьню значэньня колгаснага будаўніцтва, перавагам колгасаў перад аднаасобнымі гаспадаркамі. Далей ідуць прыклады памылковых і правільных спосабаў разьмеркаваньня ўраджаю. Да гэтых прыкладаў тав. Навіцкі дадае вельмі мала свайго тлумачэньня, альбо зусім яго не дадае. Адсюль цэлы шэраг памылак. Так, ён паўтарае прыклад колгасу, які маеца і ў кніжцы Шустава і Фрэйдмана, і таксама ня робіць з свайго боку ніякіх заўваг. Больш таго, ён дапушчае простую блытаніну, калі тлумачыць аб адлічэньні 5%. Так, на старонцы 40 ён гаворыць: „селянін-серадняк пры паступленьні ў колгас перадаў, як кажучь, у „абагулены фонд“ сваю маемасьць. Гэта маемасьць колгасам была ацэнена ў 1250 руб. Вось на гэтую-та суму і налічваецца 5% (!?), што складае прыкладна 65 руб.“

5% вылічваюцца, як вядома, з даходаў колгасаў, а не з абагуленай маемасьці і разьмяркоўваюцца суразьмерна абагуленай маемасьці. Па-другое, невядома чаму ён словы „абагулены фонд“ бярэ ў двукосьсі.

На старонцы 42 таксама блытаніна, якую можна аб'ясніць толькі нядабайнасьцю ў рэдагаваньні кнігі. Гаворачы аб разьмеркаваньні

кармоў (сена), ён робіць вынік: „перад тым як адпускаяць трэба падлічыць, колькі колгаснік работаў на сенажаці (?), якую долю сваёй працы ён унёс у агульны кацёл, што ён даў у калектывную гаспадарку ад сваёй жывёлы. І калі ён ніякай карысці ня даў, дык ня трэба даваць яму нават і кавалка сена“.

Адсюль чытач можа зразумець, што сена разьмяркоўваецца толькі паміж тымі, якія працавалі на сенажаці, збожжа паміж тымі, хто працаваў на палёх, малако — паміж даяркамі і г. д.

На ст. 16 Навіцкі піша: „Зраўнальнасьць — гэта яскравы прыклад праяўленьня правага ўхілу на практыцы. Правыя дзеляць ураджай пароўні і забываюць аб адлічэньні пэўнай часткі даходу ў непадзельны капітал“. Якраз зраўнальнасьць — яскравы прыклад ня правага, а „левага“ ўхілу. Што-ж датычыцца неадлічэньня ў непадзельны капітал, дык гэта бязумоўна — правы ўхіл. У прыкладзе, паданым тав. Навіцкім, мае месца, такім чынам, перапляценьне абодвух ухілаў, што вельмі часта здараецца ў практыцы.

Паказваючы прыклад колгасу „Чырвоны Прогрэс“, у якім улік працы праводзіўся ў умоўных рублёх, Навіцкі ня робіць ніякіх заўваг. Трэба было-б паказаць небяспечнасьць гэтага разьліку згодна ўмоўных грошай, трэба было даць тлумачэньне, чаму Колгасцэнтр рашуча патрабуе ад колгасу ўліку работы ня ў умоўных грошах, а ў праца-днёх.

Такім чынам, шмат прыкладаў, паказаных у кніжцы Навіцкага без адпаведнага тлумачэньня, могуць садзейнічаць толькі блытаніне ў галаве чытача. Апрача гэтых памылак і недахопаў кніжка напісана добра і можа прынесці карысць пры крытычным падыходзе да яе.

Кніжка Тельнова мае зусім іншы змест. Год яе выданьня 1931 і таму мы маем права патрабаваць ад яе скарыстаньня і ацэнцы багатага вопыту колгасаў, іх памылак і дасягненьняў. Але аўтар бяре зусім іншы падыход да гэтых пытанняў. Ён па дзялячаскі, можна сказаць, з пункту гледжаньня рахункавода разважае аб разьмеркаваньні ўраджаю. Політычнай ацэнкі гэтага пытання ў яго зусім няма. Ён разважае аб „агулавай продукцыі“, „агулавай выручцы“, „агулавым даходзе“, аб розных фондах і г. д. Мелькам закранае ён пытаньне аб разьмеркаваньні ў ТОЗ'ах і комунах.

Кніга можа прынесці якую-калечы карысць рахункаводу, старшыні колгасу і інш. кіруючым працаўнікам. Для мас колгаснага актыву рэкамендаваць яе ня варта.

Тельнаў ужывае такі тэрмін як „капітал“, „капіталісты гаспадаркі“ (стар. 37), гэта аб найбольш заможных колгасніках. Для яго, для рахункаводзкага падыходу ня мае значэньня, што гэтыя тэрміны не адпавядаюць клясаваму зместу колгасу.

Дзялячаскі падыход яго можна ўбачыць і ў тым, што, закранаючы пытаньне аб умоўных грошах, ён, як і Навіцкі, нічога не гаворыць аб тым, што ўлік у ўмоўных грошах ужываць ня трэба. Чытач з яго кнігі можа зрабіць толькі такі вынік, што ўлік у ўмоўных грошах мае такое-ж значэньне, як і ўлік у праца-днёх, нават першы лепш, бо лягчэй разьмеркаваць заробатак.

Калі Навіцкаму гэты промах з умоўнымі грашыма яшчэ можна прасьціць, дык для Тельнова, кніжка якога выйшла, як мы ўжо казалі, у 1931 годзе, гэты недахоп зусім недапушчальны. На працягу 1930 г. выйшла пастанова Колгасцэнтру СССР аб абавязковым уліку працы і разьліку паміж колгаснікам паводле праца-дзён, шмат разоў

аб гэтым пісалася ў газетах, часопісах, у тым ліку гэтакія пытаньне высвятлялася і ў перадавіцах „Праўды“.

Гэта ўсё сьведчыць аб дзяляцкім падходзе Тельнава да разглядаемага пытаньня.

Натуральны, страхавы насенны фонд Тельнаў саветуе рабіць у разьмеры ад $\frac{1}{4}$ да паловы насеннага фонду, разьлічанага на пасеў (стр. 48). Бязумоўна такое складаньне страхавых фондаў зьяўляецца зараз вельмі цяжкім.

Кніжка Залескага добра адрозьніваецца ад першых кніжак. Яна таксама *разьлічана на колгасны актыў і цалкам адпавядае гэтай прызначэньню*. Аўтар яе, як відаць, добра ведае як практыку колгасаў, так і кіруючыя пастановы Колгасцэнтру СССР і БССР, таму ён ня робіць тых памылак, як у першых аўтараў.

Але і яго кніжка мае недахопы. Адзначым некаторыя з іх. Аўтар падрабязна тлумачыць, чаму ня трэба ўжываць улік работы ў умоўных грошах, але далей ён сам дае форму табелю-нараду, які ўжываецца пры ўліку, менавіта ў грашовых адзінках.

Закрануўшы пытаньне аб ўліку работы, трэба адзначыць, што ў Залескага гэты ўлік рэкомэндуецца вельмі складаным і вялікім. Такі ўлік прымянім, у ўмовах Беларусі, толькі да буйных колгасаў, якія налічваюцца адзінкамі.

Напр., на стар. 17 ён піша: „Пры запаўненьні першых чатырох граф табелю-нараду брыгадзірам дапамагаюць рахункавод (альбо табельшчык) і загадчык работамі“. (!) Гэта толькі пры запаўненьні першых чатырох граф, а ўсяго граф у табелі-нарадзе дванаццаць.

Упрашчэньне вучоту мае вялікае значэньне для памяншэньня адміністрацыйных выдаткаў. (Мы маем на Беларусі шмат карлікавых колгасаў, у якіх існуе да дзесятка працаўнікоў вызвалены ад вытворчасці і занятых толькі ў апарате).

Гаворачы аб дапамозе непрацаздольным, Залескі не закранае пытаньня аб залежнасьці гэтай дапамогі ад стараннасьці і работы працаздольных членаў сям'і. Паміж тым гэтую практыку колгасаў трэба прызнаць добрай і яе падтрымліваць. На стар. 27 Залескі піша: „Калі, напр., колгаснікам... страчана працаздольнасьць па старасьці, інваліднасьці... і інш. прычынах, дык яны *бязумоўна павінны быць забяспечаны ў колгасе пражыццёвым мінімумам, незалежна ад часу іх знаходжаньня ў колгасе*“ (падкрэсьлена намі). З гэтым, бязумоўна, нельга згадзіцца. Статут с.-г. арцелі гаворыць аб дапамозе „ў залежнасьці ад гаспадарчых мажлівасьцяў арцелі“ і не заўсёды і ня ўсякі колгас мае магчымасьць забяспечыць страціўшых працаздольнасьць пражытачным мінімумам. Яшчэ ў шмат якіх колгасах утрыманьне непрацаздольных будзе, галоўным чынам, залежыць ад прыбыткаў працаздольных членаў сям'і.

Гаворачы аб здачы таварных лішкаў дзяржаве, Залескі адзначае „ня звыш $\frac{1}{8}$ часткі“.

Чаму ня звыш $\frac{1}{8}$? Кожны колгас павінен імкнуцца здаць *усе таварныя лішкі* дзяржаве, а не праз прыватны рынак.

Калі пастанова ўраду гаворыць аб $\frac{1}{8}$ ураджаю (не гаворыцца „ня звыш $\frac{1}{8}$ “), дык гэта зусім не адзначае, што ня трэба ў меру магчымасьці і са згоды колгаснікаў павялічваць гэту частку. А формулёўка Залескага дапушчае толькі зьніжэньне гэтай часткі, таму „ня звыш $\frac{1}{8}$ “ гэта значыць, менш можна, а больш—нельга.

Паміж іншым такая-ж формулёўка маецца і ў пастанове НКЗ БССР (гл. „Зьвязда“ 19-VII-30 г.).

Наогул гэтае слова „ня звыш“ вельмі спадабаецца Наркамзему і Белколгасцэнтру. У той-жа пастанове гаворыцца: „непадзельны капітал“ (трэба гаварыць—фонд. Я. Г.) складаецца ў разьмеры „ня звыш 10 процантаў, а іншыя грамадзкія фонды... „ня звыш 5%“. Гэтае „ня звыш“—яскравая правая опартуністычная формуліроўка.

Залескі нічога не гаворыць аб значэньні папярэдняга пляну разьмеркаваньня ўраджаю і прыбыткаў.

На стар. 24 ён піша: „аморцізуецца толькі тая маемасьць і сродкі вытворчасці, якія былі выкарыстаны на рабоце“... Няправільна. Калі тая ці іншая машына і ня была скарыстана на рабоце, дык яна ўсё роўна за год страціць (зразумела меншую) частку сваёй каштоўнасьці.

Ёсьць у кнізе Залескага і простыя рэдакцыйныя недахопы. Так, ён ужывае такі тэрмін як „оплата работы, оценки работы“, „капітал“ і г. д. Ні аб якой аплаце работы ў колгасе ня можа быць мовы; тое, што атрымае колгаснік ня ёсьць *плата* за работу, а ёсьць яго *удзел у прыбытках колгасу*, удзел у залежнасьці ад колькасьці і якасьці яго працы.

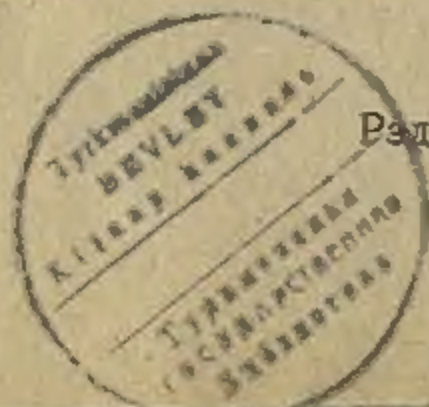
На стар. 3 ён піша аб перабудове народнай гаспадаркі „на базе індустрыялізацыі нашай прамысловасьці“... Індустрыялізацыя прамысловасьці—гэта „масла маслянае“.

Адзначаныя недахопы не адмяняюць ацэнкі гэтай кніжкі як каштоўнай і карыснай. У прадмове аўтар ня зусім сьціпла гаворыць, што яго кніжка „можа даць вялікую дапамогу ўсяму колгаснаму актыву“. Прымаючы пад увагу, што гэта адзіная кніжка на белмове, што недахопаў у ёй мала, дык трэба ўсё-ж такі з аўтарам згадзіцца.

Апошняя кніжка Козырава і Крэмеў-Свена, як паказвае і яе назва, ахоплівае значна больш пытаньняў чымся пытаньні разьмеркаваньня прыбыткаў. Яна напісана звычайнай і зразумелай моваю. Такой кніжкі няма на белмове, а яна вельмі патрэбна. Карысна перакласьці яе на белмову, скараціўшы і зьнішчыўшы некаторыя недахопы. Так, у гэтай кніжцы таксама гаворыцца аб умоўных грошах, аб плаце за работу і г. д.

Які вынік трэба зрабіць з разгляду ўсёй гэтай літаратуры. Вынік той, што трэба яшчэ больш увагі звярнуць на вывучэньні практыкі колгасаў у справе разьмеркаваньня ўраджаю і прыбыткаў і на падставе гэтага вопыту даць колгасніку-актывісту і масаваму чытачу такую літаратуру, якая-б паказвала правільныя прынцыпы разьмеркаваньня ў колгасах, якія садзейнічаюць умацаваньню колгасаў і далейшаму разгортваньню калектывізацыі.

Гэтая літаратура павінна быць прапітана політычным зьместам, павінна перавыхоўваць колгаснікаў з учораўніх аднаасобнікаў у сапраўдных будаўнікоў соцыялістычнай гаспадаркі і змагароў супроць варожага клясавага ўплыву.

Рэдкалегія:

Будзі́нскі
Гаруно́віч
Ры́ўлін
Сае́віч
Чарну́шэвіч
Шаранго́віч
Якаўлеў

З Ь М Е С Т

	Стар.
Перадавая. Да вынікаў Студзенскага Пленуму ЦК КП(б)Б	3
П. Корчык. Вынікі фашысцкай выбарчай кампаніі ў Зах. Беларусі	7 ✓
М. Югаў. Вялікадзяржаўная контрабанда пад сьцягам беларускага нацыяналізму	19
М. Поташ. Аб рэвалюцыі 1905 году	35

Крытыка і бібліяграфія.

Я. Г. Аб адным важнейшым зьвяне ў справе калектывізацыі сельскай гаспадаркі	55
---	----